

GELENEKSEL ÇEVRELER İÇİN BİR KONUT

TASARIM ALGORİTMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Yaşmak HACIABDULLAHOĞLU

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 13 Haziran 1994

Tezin Savunulduğu Tarih : 29 Haziran 1994

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Orhan HACIHASANOĞLU

Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr. S. Mete ÜNÜGÜR

Doç.Dr. Alper ÜNLÜ

ÖNSÖZ

İnsanlar, geleneksel yerleşmelerde, çevresel ve kültürel özellikleri, konutlarına doğrudan yansıtırlardı. Böylece, sınırlı malzeme ve form olanaklarına rağmen, hiçbir konut birbirine benzemez, hepsi kendine özgü nitelikleriyle çevreye katılarak, ortak bir çevre imajı oluştururdu. Bugün ise, gelişen malzeme ve form olanaklarına rağmen, çok farklı özelliklerdeki insanların, benzer konutlarda yaşadıklarını görüyoruz. Bu tip konutlar, hem içindekileri mutlu etmezler, hem de geleneksel konutlar gibi çevresel şartlara ve kültürel niteliklere bağlı olmadıklarından, çevresel ve kültürel devamlılığı sağlamaktan uzaktırlar.

Bu tez çalışması, sağlıklı bir çevre imajı, çevresel ve kültürel süreklilik sağlayabilmek için, yeni konut tasarımlarında gelenekselin kavramsal boyutunu öne çıkaracak bir algoritma geliştirmek amacını taşımaktadır. Elde edilen sonuçlar, benzer çalışmalara basamak oluşturabilecek olmakla birlikte, asıl hedef yeni konut uygulamalarına yön göstermesidir.

Açıklanan amaçlarla hazırlanan bu tez çalışmasının her aşamasında, değerli yardımlarını ve desteğini gördüğüm sayın hocam Doç.Dr.Orhan Hacıhasanoğlu'na ve manevi desteği ile her an yanımda olan sevgili Anneme teşekkürü bir borç bilirim.

Haziran 1994

Mimar Yaşmak HACIABDULLAHOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
SUMMARY	v
BÖLÜM 1. GİRİŞ	1
BÖLÜM 2. ÇEVRE VE KÜLTÜRÜN TANIMLANMASI	3
2.1. Çevre	3
2.1.1. Çevrenin Bileşenleri	4
2.1.2. İnsan-Çevre İlişkileri	9
2.1.3. Çevre İmajı	10
2.2. Kültür	12
2.2.1. Kültürün Ögeleri	12
2.2.2. İnsan-Çevre İlişkileri Açısından Kültür	13
2.2.3. Kültürel Farklılaşmalar	16
2.2.4. Kültürün Özellikleri	17
2.2.4.1. Kültürel Değişim	18
2.2.4.2. Kültürel Değişim ve Konut	20
BÖLÜM 3. TASARIMDA GEÇMİŞTEN YARARLANMA	23
3.1. Geçmiş Kavramı	23
3.1.1. Tarih, Gelenek ve Tarihsel Süreklilik	23
3.1.2. Tarihsel Süreklilik ve Mimari	26
3.2. Geleneksel Konut	29
3.2.1. Geleneksel Türk Evi Kavramı	31
3.2.2. Türk Şehir Yapısı	33
3.2.3. Oluşumu Etkileyen Faktörler	35
3.2.4. Türk Evi	36
3.2.4.1. Plan Tipleri	46
3.2.4.2. Cephe Özellikleri	50
3.2.5. Türk Evinde İlkeler	52
3.3. Geçmişten Yararlanan Tasarım Yaklaşımları	53
BÖLÜM 4. MODEL	64
BÖLÜM 5. UYGULAMA	77
5.1. Üsküdar	77
5.2. Modelin Uygulanması	80
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	117
KAYNAKLAR	119
ÖZGEÇMİŞ	125

ÖZET

Kültürel yapının ve çevre özelliklerinin yeni konut binalarına yansıtılması, günümüzün kimliksiz kent ortamlarını doğurmaktadır. Geleneksel kavramsal boyutunun, yeni konut oluşumlarına katkısının araştırıldığı bu tez çalışmasının girişinde, problem ve bu alanda yapılmış çalışmalar tanıtılmakta, yöntem açıklanmaktadır.

İkinci bölümde, çevre ve kültür ile bağlı kavramların açıklamalarına yer verilmiştir: İnsan, yaşamını bir çevre içinde sürdürürken, çevre ile ilişkisi değişme-değiştirme süreci olarak gelişir. Bu sürecin arakesitinde ortaya çıkan kültür, en genel anlamda, insanın yaptığı ve yarattığı herşey, olarak tanımlanır. Bu bakımdan, kültürün değişim ve süreklilik özellikleri, konut oluşumuna etkileri bağlamında ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, öncelikle tarih, gelenek ve tarihsel süreklilik kavramları açıklanarak, tarihsel süreklilik ile mimarinin ilişkisi üzerinde durulmuştur. Ana tema, tarihsel sürekliliğin, geleneksel ilkelerinden yararlanmak olduğudur. Bölüm, tarihsel süreklilik içinde Türk Evi geleneğinin açıklanmasıyla devam etmekte ve gelenekten yararlanan tasarım yaklaşımlarının açıklanmasıyla son bulmaktadır.

Dördüncü bölümde, geleneksel, günümüz konut oluşumlarında kavramsal boyutuyla etkili olmasını sağlayacak bir algoritma geliştirilmiştir. Burada tasarımcı, veri toplamada geleneğin kavramsal boyutuna ulaşacak şekilde yönlendirilirken, çözümünde serbest bırakılmaktadır. Algoritmanın geçerliliği, son bölümdeki uygulama çalışması ile kontrol edilmektedir.

Bu tez çalışmasında, çevrenin hem görsel, hem de sosyo-kültürel verileri incelenerek, geleneksel kavramsal boyutunun ortaya çıkarılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Ancak, tasarımında kavramsal boyutun etkili olduğu konut binaları çevreye katkıda bulunacak, diğerleri ise çevre imajını ve çevresel devamlılığı zedeleyecektir.

SUMMARY

A HOUSING DESIGN ALGORITHM FOR TRADITIONAL ENVIRONMENTS

The aim of this study is to construct a model to search the conceptual bases of the traditional environments and to use these conceptual bases on new house designs.

In Introduction, the aim and the extend of the study, differences and similarities between the other studies on this field and the thesis are explained.

The Second Chapter describes the concepts of environment and culture that must be effective on formation of architectural environments, especially formation of houses.

Environment:

Man's environment is total of the factors that effects him directly or indirectly. In this thesis, it is accepted that man is a part of environment. So, environment is a very broad concept and it could be studied only by separating it to its components. The relationships between the components must be included in the study.

According to Çakın, environment consist of 3 components:

- 1) Cosmic Component that contains all the factors except man.
- 2) Man Component that contains all the properties of man.
- 3) Culture Component that contains all the action patterns created by man.

These 3 components of environment interact continuously with each other by psychological processes and stay at balance. (Fig 1) Man-Environment relation is a continuous interaction; man changes environment, changing environment changes him.

Environmental image, which is a contact point between man and environment, is mental schema of physical world. Like the visual components of environment, historical, economic, politic components and properties of man effect also the formation of this image.

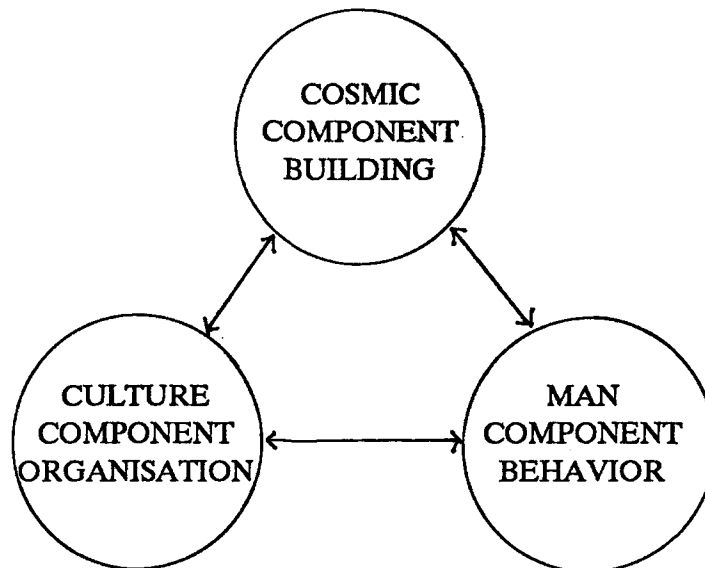

Figure 1: The Components of Culture

Actions of man in environment depends to environmental image and images changes from man to man. In spite of this changing, there are big similarities between images of the same group members.

Culture:

Culture is a complex entire that includes knowledges, believes, arts, traditions, customs, habits and skills that man got as a member of society. According to this description, culture has 3 components:

- 1) Normative order
- 2) Action order
- 3) Symbolical and material products order

Rapoport connects culture to action by a hierarchy (Fig 2):

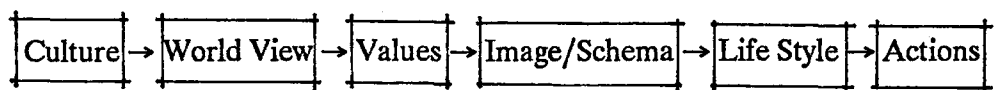

Figure 2: Culture-Action Hierarchy

Culture is the result of man-environment interaction, so changes by changing of man or environment. With the same reason, different society cultures, which has similar man and environment properties, can be similar.

Continuity and changing are two important properties of culture. These properties show their effects on architecture, especially on house designs. Because, man reflects his life style to his house directly.

The 3rd Chapter is about the past concept and the design approaches that benefit from this concept. For rescuing from cultural complexity, it must be get a relation with the past. This can only occur base on space.

The Past Concept:

The past has 2 components; history and tradition. History is the part of time, which includes man actions. Tradition contains man actions, events and objects, come from the past, but still valid and current. Historical continuity can be get by evaluating datums of the past, according to conditions of today.

While benefit from the past, architects' task is to transfer principles of the past to present in a contemporary way; not to use solutions of the past without changing anything. Conceptual bases and principles of traditional houses must be revealed and used on new house designs.

Traditional Houses:

In this part of the 3rd chapter, traditional Turkish Houses are studied and tried to found some general principles that affect the formation of it:

- 1) The main principle of Turkish House Tradition is the contrast like rooms/sofa, headroom/room, haremlik/selamlık, open/close....
- 2) Turkish Houses are light and spaciousness .
- 3) Turkish Houses have wooden structure.
- 4) Ground floor uses for secondary functions.

These principles are very general so, for each traditional environment, which new house will be built, environments principles must be studied again.

The Design Approaches Benefit From The Past:

The current design approaches that benefit from the past are;

- 1) Symbolical forms
- 2) Protection of old with the same function
- 3) Protection of old with a new function
- 4) Using of old form
- 5) Synthetic researches
- 6) Harmonious building

To benefit from the past's principles on new house designs, be riched environment in form and space, add the time dimension to environment and provide the continuity of environmental image.

Model:

In 5th Chapter, a model that is about systematic analysis of environment is constructed. This algorithm reveals all the components of environment. The principles of tradition, which are found by the model, will be use as datum on new house- designs. (fig 3)

Applying Study:

In 6th chapter, model is controlled by an applying study in Sultantepe and Fıstıkağacı. According to the model, a house is designed by using environments' conceptual bases.

The aim of this thesis is especially to help designers on their housing designs in traditional environments. The algorithm is completely directed towards applying studies. The thesis differs from the other studies on this field with this property.

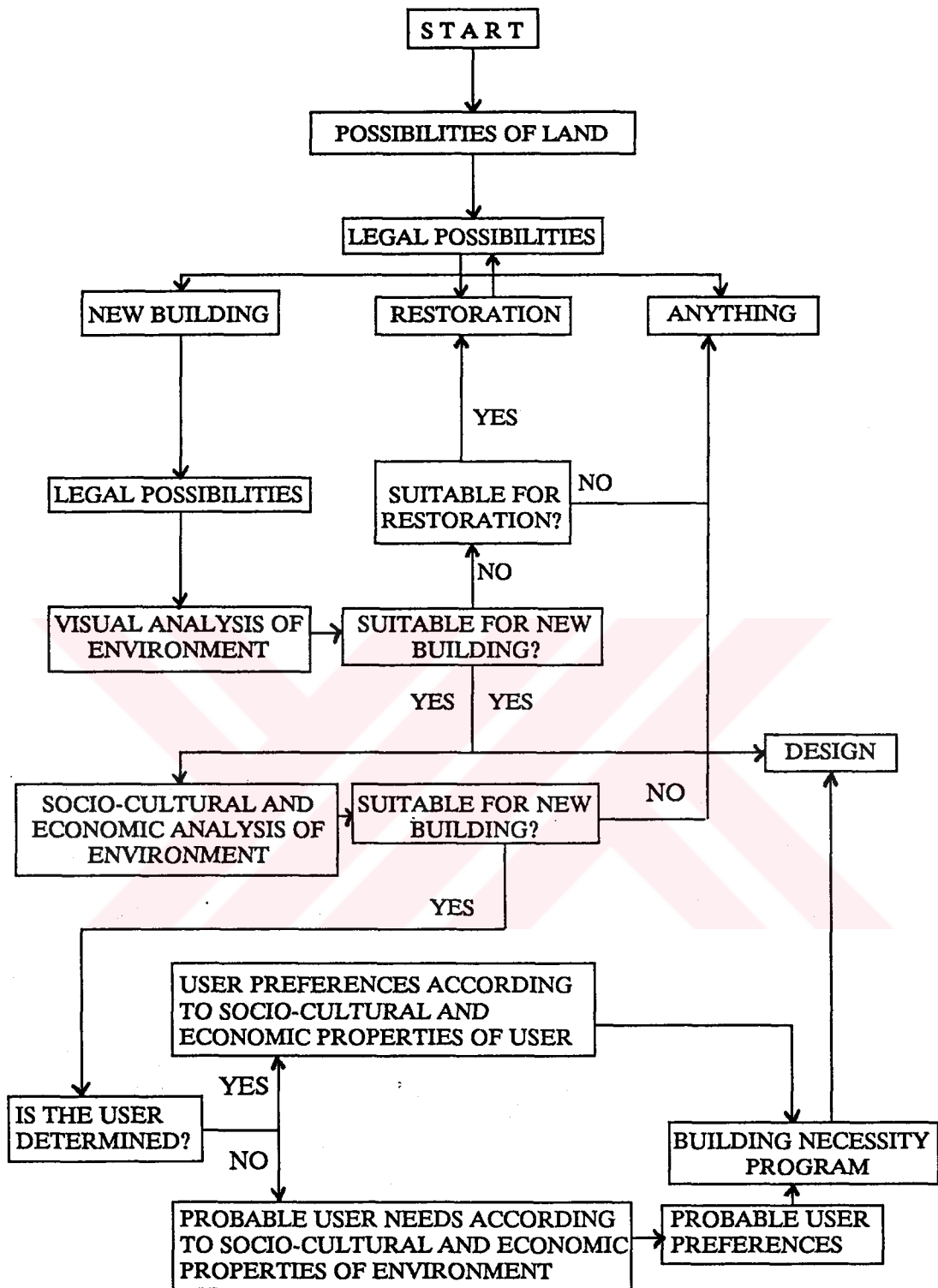

Figure 3. A Housing Design Algorithm for Traditional Environments

BÖLÜM 1. GİRİŞ

İnsan, diğer canlılar gibi, yaşamını bir çevre içinde sürdürürken, onlardan farklı olarak, sadece bu çevreden etkilenmek ve ona uyum sağlamakla yetinmez; o da çevreyi etkiler ve kendisine uydurur. Değişen çevrenin de insanı etkilemesiyle, insan ile çevre arasında bir değişme-değiştirme süreci başlar.

Bu etkileşimin arakesitinde ortaya çıkan kültür, "yaşam çevremizin insanlı kesimi" olarak tanımlanabilir. Nesilden nesile aktarılan kültür, her aktarıldığı nesilde, üzerine eklenenlerle değişir ve gelişir. Kültürün bir ürünü olan mimarinin, özellikle de insanın yaşam tarzının kabuğunu oluşturan konut mimarisinin, bu değişimden etkilenmesi kaçınılmazdır. Kaçınılmaz olması gereken bir başka husus da, kültürün nesilden nesile aktarılma sürekliliğinin, konutlara yansımasıdır.

Kültürel süreklilik, Türk evini, çadırdan orta sofalı plân tipine kadar getirmiştir. 1950'lerde, hızlı kentleşmenin sonucunda artan konut ihtiyacı, anonim kullanıcıya çok sayıda konut üretimi olgusunu ortaya çıkarınca, kültürel süreklilikte bir atlama olmuştur. Söz konusu üretimde plân tipleri, kültürel yapımızın çok farklı olduğu Batı'dan alınmış, orta sofa, yerini dar koridorlara ve hole bırakmıştır.

[1]

Toplumun düzeni ve düşünsel yapısı değiştiğinde, fiziksel yapının da değişmesi olağandır. Günümüzde ise, gelişen kitle iletişim araçları bu süreci tersine çevirmiştir; toplumun düşünsel yapısının değişimi çok yavaş olduğu halde, fiziksel çevredeki değişim çok hızlıdır. Bu uyumsuzluk, toplumda ve çevrede kimliksizliğe, belirsizliğe neden olmakta, toplumun geçmişle bağlarını silmektedir.

Bu belirsiz yapıyı önlemenin yolu, toplumun sosyo-kültürel yapısına, kullanıcı ihtiyaçlarına ve çevresel verilere eğilmek, yeni

oluşturulacak çevrelerde bu analizlerin sonuçlarından yararlanmaktır.

Bugüne kadar yapılan çalışmalarda da, gerek mevcut fiziksel dokunun, gerek toplumun sosyo-kültürel yapısının, gerekse kullanıcı ihtiyaçlarının saptanması ve bunların tasarıma yansıtılması gerekliliği üzerinde birleşilmiştir. Fakat çalışmalar, bu verilerin birine veya birkaçına ağırlık vererek, korumaya yönelik olarak gelişmiştir. Örnek olarak, H.Yürekli'nin insan davranışları ve çevre ilişkilerine, [2] F.Yürekli'nin çevre görsel değerlendirmesine, [3] H.Şener'in kullanıcı ihtiyaçlarına ağırlık veren, [4] A.Ünlü'nün ise bu üç veriyi de dikkate alan [5] çalışmaları gösterilebilir. Bu çalışmalardaki ortak nokta, yukarıda da belirtildiği gibi, koruma amaçlı olmaları ve geleneksel verilerinden yararlanmalarıdır.

Korumaya yönelik çalışmalar bu şekilde ağırlık kazanırken, geleneksel çevrelere katkıda bulunacak yeni konut binalarının oluşumuna ilişkin çalışmaların azlığı, dikkat çekicidir. Oysa, bir yandan eski konutlar korunurken, diğer yandan, çevresel devamlılığın sağlanması için yeni konutların yapılması kaçınılmazdır. Günümüzde bu konutların oluşumu ile ilgili bir çalışma olmadığından, konut binaları geleneksel çevreye hiçbir katkıda bulunmadıkları gibi, devamlılığı da bozmaktadırlar.

Bu tez çalışmasında, gelenekselin bir ölçüde korunduğu bölgelerde, o çevreye katkıda bulunacak yeni konut oluşumları için çözüm önerilerinin araştırılması amaçlanacaktır. Bu amaç doğrultusunda, tasarım verilerinin saptanması ve değerlendirilmesinde yönlendirici olacak bir algoritma geliştirilmeye çalışılacaktır. Algoritmanın kullanılmasında, birtakım tasarım reçeteleri ve tip çözümlere ulaşılmasını engellemek için, gelenekselin kavramsal yönüne ilişkin ilkelerin saptanması esas alınacak, tasarımcı, tasarım yaklaşımında serbest bırakılacaktır.

BÖLÜM 2. ÇEVRE VE KÜLTÜRÜN TANIMLANMASI

2.1. Çevre

Tüm canlılar gibi insan da yaşamını, döllenmeden başlayarak, bir çevre içinde sürdürmek zorundadır. Bireyin doğumdan sonraki çevresi, yaşadığı toplumda bulunan tüm canlı ve cansız varlıklardır. Aile içindeki ve dışındaki insanlar, hayvanlar ve cansız varlıklar, bireyin karşısı oldukları oranda çevresini oluştururlar. [6]

Amos Rapoport, çevreyi, "Üzerinde çalışılan sistem, grup ya da organizma dışında, onu etkileyen her etki ve şarttır." şeklinde tanımlamıştır. [7] Bu şekilde tanımlandığında, bireyin çevresi, ait olduğu toplumun sınırları dışına da taşmaktadır. Gerçekten radyo, televizyon, gazete gibi kitle iletişim araçları yardımıyla birey, dünyada olup bitenlerden ne derece etkileniyorsa, çevresi de o oranda genişlemektedir.

Rapoport, yukarıdaki çevre tanımında, "üzerinde çalışılan sistem, grup ya da organizma"yı çevre dışında tutmaktadır. Oysa bireyin, solunum, dolaşım, sindirim gibi sistemleri ve iç organları; duygu, düşünce, anı ve yargılamaları; giysileri ve bireye ilişkin tüm durumlar, bireyin davranışlarına etkide bulundukları için çevre kapsamındadır.

Bu açıklamaların ışığında çevre, canlı varlıkların duyarlık gösterdikleri ve gereğinde tepkide bulunabilecekleri her türlü nesne, koşul ve güçlerden meydana gelmekte, uyarıcıların şiddet ve yönlerindeki değişimleri de kapsamaktadır. Yani insanı etkileyen, dolayısıyla fiziksel anlamda bir kontrolü gerektiren çevrenin varlığından söz etmek için, insanın o çevrenin -ya da çevreyi meydana getiren bileşenlerin herbirinin- varlığını dolaysız (genellikle bilinçli olarak) veya dolaylı bir şekilde (genellikle bilinçsiz olarak) duyması gerekmektedir. Böylece insanın çevresi, etrafında bulunan çeşitli nesne, koşul ve

güçler arasında, onu doğrudan doğruya veya dolaylı bir şekilde etkileyenlerin meydana getirdiği etkenler takımı, olarak da tanımlanabilmektedir. [8]

2.1.1. Çevrenin Bileşenleri

İnsan davranışı ve yaşamını etkileyen tüm şartlar olarak çevre, çok çeşitli bileşenlerden oluşan bir bütündür. Bileşenin özelliklerine, bileşenler arası ilişkilere ve bileşenlerin bütünüle ilişkilerine bağlı olarak, her bileşenin çevre bütününe az veya çok katkısı olur.

Çok büyük bir hızla gelişen teknolojiye rağmen, günümüzün simulasyon teknikleri, çevrenin bir bütün olarak ele alınması için yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle çevre, ancak bileşenlerine ayrılarak incelenebilmektedir. Bu çalışmalarda üzerinde önemle durulması gereken sorun, "bütün" kavramının, bileşenlerin tek tek katkılarının toplamından daha fazla olmasıdır. Bu sorun ancak, bileşenler arası ilişkilerin de toplama eklenmesi ile giderilebilir. [3]

Sosyologlar, çevreyi Doğal ve Toplumsal Çevre olarak iki bileşene ayırdıktan sonra, Doğal Çevreyi de kendi içinde Fiziki Çevre, Biyolojik Çevre ve Coğrafi Çevre olarak ele almaktadırlar.

Fiziki Çevre: Biyolojik ve Coğrafi Çevrelerin temelini oluşturan bir alt tabaka durumundadır. Bu çevre, toplumsal yaşam alanının temelini oluşturur. Güneş, toprak, hava bu bileşen kapsamındadır.

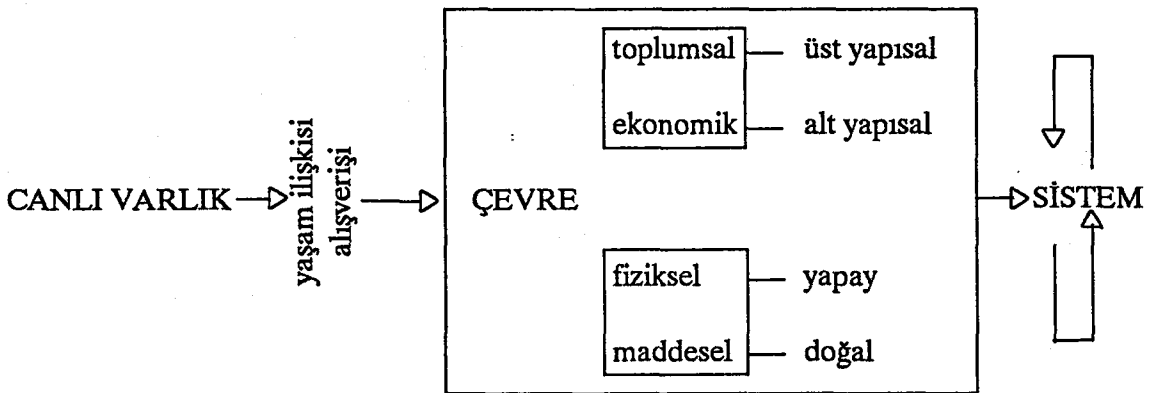
Biyolojik Çevre: Canlı birimlerin, organik tabiatlar dünyasına, Biyolojik Çevre denmektedir. İnsanlar, bitki ve hayvanlar, bu çevrenin birer parçasıdır.

Coğrafi Çevre: Bütün fiziki özellikleri ve doğal kaynakları ile yeryüzünü içine almaktadır. İklim, suyun ve toprağın dağılışı, gel-gitler, yağış miktarları vb. Coğrafi Çevre bileşenini oluşturmaktadır.

Sosyologlara göre çevrenin diğer bileşeni olan Toplumsal Çevre, aralarında toplumsal ilişkiler bulunan bireylerin, birlikte yaşadıkları alandır. Bu çevre, bir toplumsal yapıyı, diğer toplumsal yapılardan ayırır; doğal bir nitelik taşıyan toplumsal çevrenin sınırı, resmi olarak belirlenemez. [9]

Görüldüğü gibi, sosyologların ayırımında "kültürel çevre" bileşenine yer verilmemiştir. Mimari, doğrudan doğruya bir kültürel çevre elemanı olduğundan, sosyologların bu ayrımını kabul etmemiz mümkün değildir. Çalışma kapsamında üzerinde duracağımız modeller, kültürel çevre bileşenini de barındıran modeller olacaktır.

Yaşamın oluşturduğu ilişkiler ortamının tümü olarak çevre, maddî-fiziksel tüm ilişkileri kapsadığı gibi, toplumsal ve üretim ilişkilerini de kapsar. Fiziksel çevre, karşılıklı etkileşimler ve insan eylemleri dolayısıyla birbirinden kesin çizgilerle ayrılamayacak olan, doğal ve yapay ortamlardan oluşur. Toplumsal çevre ise, yine güçlü neden-sonuç ilişkileriyle birbirine bağlı bir alt yapı (üretim ilişkileri) ile üst yapı (örf, adet, kültür, ahlak, hukuk, politika, örgütler)dan oluşur. Elbette bu tanım, insanın bireysel varlığının çevreye katılması ile tamamlanır ve tüm yaşam ilişkilerini kapsayan, devingen bir sistem bütünlüğü kazanır. [10] (Şekil 2.1)

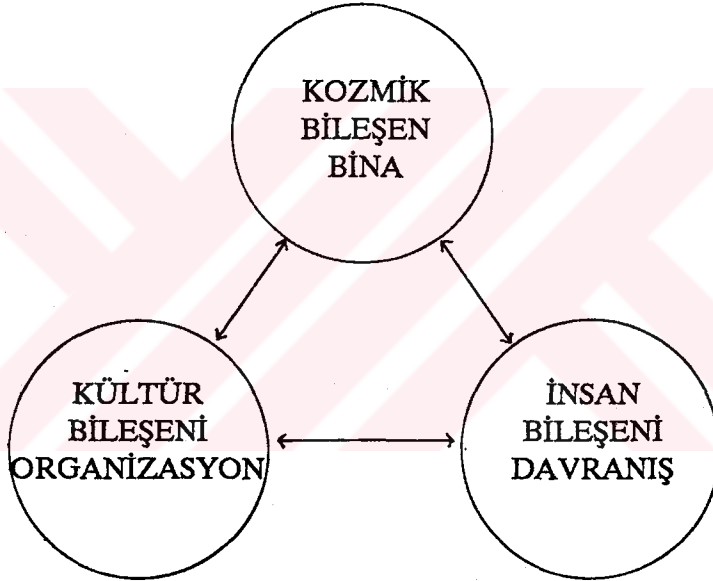

Şekil 2.1. Çevre Sistemi [10]

Fiziksel çevre, toplumsal çevre ve insandan oluşan bu çevre modeline, Şahap Çakın'ın, kozmik bileşen, insan bileşeni ve kültür bileşeninden oluşan çevre modeli destek vermektedir.(Şekil 2.2.)

Kozmik Bileşen: İnsanın dışındaki tüm etkenler olup, mekan, zaman, yaşam gibi güçleri; duyulabilen ses, ses ötesi görülemeyen ışık dalgaları gibi enerji türlerini; hava, su, toprak ve iklim gibi bileşenleriyle yer-yüzünü; tek hücreli canlılar, havyanlar ve bitkiler gibi insan dışındaki tüm canlıları içermektedir.

İnsan Bileşeni: Bu bileşen, insanoğluna ait tüm özellikleri kapsamaktadır. Etnik gruplar, kabileler, aile ve bireyler, insan bedeni ve bedensel sistemleri, akıl, algılama, anlama, düşünme, büyüme, doğma, ölme, gençlik, olgunluk, inançlar, tutumlar, grup ve bireysel davranışlar gibi insana özgü herşey, bu bileşen kapsamında değerlendirilir.

Şekil 2.2. Çevrenin Bileşenleri [11]

Kültür Bileşeni: İnsanoğlunun yarattığı tüm eylem biçimlerini içermektedir. Zeka, anlama, ifade etme, eğitim, araştırma, bilgi iletişim gibi faaliyet alanlarını; dinlenme, sağlık, temizlik, beslenme, giyinme, barınma gibi refah kavramlarını; nüfus, organizasyon, yönetim, kural koyma, koruma, para gibi denetim faktörlerini; kuram, varsayım, gözlem, ilke, standart, ideoloji gibi kavramları; ticaret, tarım, inşaat, ulaşım, enerji gibi üretim faktörlerini; aile birimi, gelir grupları, meslekler, sosyo-politik gruplar gibi örgütsel faktörleri; simgeler, malzemeler, sistemler ve parçaları, araç-gereç, ekipman gibi nesneleri içeren bileşen, kültür bileşenidir. [11]

Bu modellerin dışında, aynı kavramları daha sistematik bir biçimde ele alan bir model de, "Çevre Sistemi Şeması"dır: [12] (Şekil 2.3)

A- Fiziksel Çevre

- 1) Doğal Çevre
  - a) Fiziksel ve İnorganik Çevre
  - b) Biyolojik ve Organik Çevre
- 2) Yapılanmış Çevre
  - a) Sosyo-fiziksel Çevre
  - b) Sosyo-biyolojik Çevre

B- Toplumsal Çevre

- 1) Davranışsal Çevre
  - a) Sosyo-psikolojik Çevre
  - b) Kurumsal Çevre
- 2) Üretim İlişkileri

Şekil 2.3. Çevre Sistemi Şeması [12]

Yukarıda ele alınan 3 modelde açıklandığı gibi, çevre; doğal çevre ve insan dışında, bu ikisinin karşılıklı etkileşimleri sonucu ortaya çıkan ve gelişen kültürel çevre bileşenini de kapsamaktadır. Çevrenin bu 3 bileşeni, algılama, düşünme, anlama, öğrenme ve karar verme gibi psikolojik süreçler aracılığı ile sürekli etkileşerek, doğal denge halini korumaktadırlar. Burada doğal denge halinin korunması ile anlatılmak istenen, bir durağanlık değil, aksine, sürekli bir değişimdir.

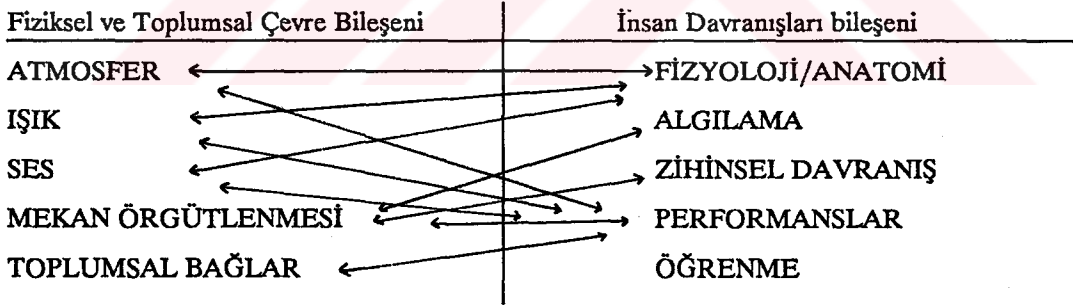
Çevre ile ilgili çalışmalarda, çevrenin bileşenlerinin yanında, bu bileşenler arasındaki ilişkilerin de dikkate alınması gerekir. Başta da belirttiğimiz gibi, bütün, parçaların toplamından daha fazla birşeyler ifade etmektedir. Studer ve Stea, bu ilişkileri açıklayabilmek için, çevre bileşenlerini, biyolojik olan ve olmayan sistemler olarak gruplamış ve çevresel ilişkileri, bu iki sistem arasındaki ilişkiler olarak tanımlamışlardır. [11] (Şekil 2.4)

Çevrenin Biyolojik Olmayan Sistemleri:

1. Atmosfer: Isı, nem, hava karışımı ve hava hareketleri
2. Işık: Yoğunluk, kontrast, renk, yüzey ve ortam özellikleri
3. Ses: Frekans ve şiddeti, konuşabilme ve geri plan gürültüsü sınırları
4. Mekan Örgütlenmesi: İnsan, nesne ve bina bileşenlerinin boyutları ve görelî konumları, uzaklıkları
5. İnsanlar arasındaki toplumsal bağlar: İnsan gruplarının özellikleri, tutumları ve davranışları

Çevrenin Biyolojik Sistemleri (İnsani Davranışlar):

1. Fizyoloji ve Anatomi: Vücut ısısı, kan bileşimi, merkezî sinir sistemi ve iskelet yapısı
2. Algılama: Görme, işitme, koku alma ve dokunma
3. Zihinsel-Bilişsel Tepkiler: Konfor, tutum, moral ve duyarlılık
4. Performans: Verim, grup faaliyeti ve iş görme yeteneği
5. Öğrenme: Konuşma ve hareket etme yeteneği

Şekil 2.4. Çevrenin Bileşenleri Arasındaki İlişkiler [11]

Toplum dışındaki sistemlerin tümüne, "Çevre Sistemi" dersek, şekildeki şema da, "İnsan-Çevre Etkileşim Sistemi" olarak adlandırılabilir. Bu insan-çevre ilişkileri, bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla incelenecektir.

2.1.2. İnsan-Çevre İlişkileri

Canlılar, varlıklarını sürdürebilmek için çevrelerindeki koşul ve durumlarla, değişimlere uymak zorundadırlar. Bu uyumun gerçekleşmediği durumlarda, yaşama olanakları güçleşir; tehlikeye girer veya tamamen yitirilir. İnsan dışındaki canlılarda kolay gerçekleşen bu uyum, insanda zor olmaktadır. Ancak insan, doğal tepki, refleks ve uyum yönünden yetersizliklerini, başka üstünlükleriyle gidermektedir.

İnsanın çevre koşullarına cevabı sadece doğal bir tepki değil, fakat "yaratıcı ve düzenleyici bir eylem"dir. Bu farklı cevap, insanın sadece "çevresiyle birlikte" ve "çevrenin içinde" değil, fakat aynı zamanda -ve özellikle- "çevresinin karşısında" olmasından gelmektedir. Dolayısıyla insanın çevreye uyumu, basit bir biyolojik davranış olarak değil, yaratıcı ve düzenleyici bir kültür olayı olarak da değerlendirilmelidir. [8]

İnsanın, kültürel yaşamının ilk dönemlerinde çevresiyle ilişkisi, doğanın, oluşumunu engelleyemediği kör güçlerine karşı olmuştur. Daha sonra insan, bir parçası olduğu doğadan hareket ederek, etki, katkı ve yöneltmelerle onu, toplumsal ve ekonomik ilişkileri sürecinde, kendisine uygun bir çevreye dönüştürmüştür. Bu evrimde kendisi de çevresiyle birlikte değişmiştir. [10]

İnsanın, içinde yaşadığı ortamı etkileyişi, ondan ne beklediği ve onu nasıl görmek istediği biçiminde de anlaşılabilir. İnsanın bu ortamı oluşturmaları, birbirinden kesin çizgilerle ayırdedilemeyecek 2 aşamada gerçekleşmektedir:

- 1) Ortamın düzenlenmesi
- 2) Düzenlenmiş ortam ile insan arasındaki ilişki ve bağıntılar. [13]

Bu 2 aşamanın birbirinden ayırdedilememesinin nedeni, insanın sürekli olarak çevresiyle ilişki halinde bulunan bir açık sistem olmasında yatmaktadır. İnsan, içinde bulunduğu çevrenin türlü

öğelerinden (doğa, diğer insanlar yapay çevre vb.) etkilenmekte, davranış ve tepkileriyle sürekli olarak çevresini değiştirmektedir. Değişen çevrenin yeni durumları, yeni tepkileri gerektirmekte, sürekli ve karmaşık bir ilişkiler örgüsü ortaya çıkmaktadır. [8]

Günümüzde, insanın çevreyi, çevrenin de insanı etkilediğini öne süren bu görüş kabul görmektedir. Bu, insanın dışında, kaygısız izlenen bir çevre yerine, insanı etkin olarak saran, kişi ve toplumun olumsuz kararlarını, onların yaşamlarını olumsuz yönde etkileyerek geri yansıtan bir "canlı çevre" bilincidir. [14]

2.1.3. Çevre İmajı

İnsanın - bir önceki bölümde açıklanan - çevre ile ilişkileri ve çevre içindeki davranışları, kişinin çevreden aldığı bilgilerle oluşturduğu çevre imajına dayanır.

Çevresel imaj, fiziksel dünyanın genel zihinsel resmi olup, hem o andaki duyguların hem de çevre ile geçmiş deneyimlerin ürünüdür. Çevre imajı, çevrenin, sadece görsel yönden hakim bileşenlerine değil, tarihsel, ekonomik, politik ya da diğer nedenlerle önemli özelliklerine de öncelik verir. Dolayısıyla, bir çevresel kompozisyonun odak noktası, görsel olarak belirgin birşey olabileceği gibi, olmayabilir de. [15] İnsan kişisel amaçlarının ışığında ve uyum yeteneklerinin de yardımıyla, çevre ile ilgili bilgileri seçer, organize eder, anlamlandırır ve daha önceki bilgileri ile ilişkili olarak, basitleşmiş biçimde biriktirir. Bu basitleşmiş bilgiler de, kişilerin zihinlerinde, çevre ile karşılıklı etkileşim sonucu oluşturdukları şematik bir strüktür içine yerleştirilir. Bu şekilde gelişen imaj, görülenleri sınırlar ve empoze ederken, kendisi de sürekli etkileşim süreci içinde, gözlemci tarafından algısal verilere göre test edilir. [3] Birey bu şekilde hem duygularıyla, hem de geçmiş deneyimleriyle çevresel imajı oluşturur ve geliştirirken, çevresel imaj da davranışları yönlendirir. [15] İmaj, insan ile çevresi arasında bir kontakt noktası olup, onları davranışa bağlar. [7] İnsan, eylemlerini, çevreden edindiği bilgileri, çevre imajı ile yorumlayarak düzenlediğinden, insanın çevre içindeki davranışları, çevre imajına doğrudan bağlıdır.

Bir çevrede yaşayan kişinin çevre imajı, o kişinin, kişisel ve bağlı bulunduğu toplumsal sınıfa ilişkin özelliklerinin etkisi altında, amaçları ile ilişkili olarak seçtiği kalıcı çevre öğelerinin, topolojik ilişkilere göre kurduğu bir zihinsel şemasıdır. Bu yüzden, bitmiş ve tamamlanmış birşey olmayıp, eksiklikler gösterir. Yani, gerçek çevre ile çevre imajı arasında birebir ilişki yoktur. [3]

Çevresel imaj,gözlemci ile çevresi arasındaki iki yönlü işlemin sonucudur. Çevre, bölgeleri ve ilişkileri verir, insan da uyum yeteneği ve hedefleri doğrultusunda seçer, organize eder ve gördüğü anlamlarla çevresel imajı besler. [15] Çevresel imajlar, kişinin, dünyanın nasıl olduğuna ve nasıl işlediğine ilişkin bilgi ve fikirleriyle, ideal olana ait fikirlerini birleştiren şemalar olduklarından, kişiden kişiye farklılık gösterirler. [7]

İmajdaki farklılaşmalar,büyük ölçüde,çevrenin algılanmasındaki farklılaşmalara dayanır. İnsanlar, ortak bir dünya değil, motivasyonlarının ve çevre ile ilgili deneyimlerinin ürünü olan farklı dünyalar algılarlar. Çevre imajındaki farklılaşmaların diğer bir nedeni, o çevrede yaşama süresi, bir diğer nedeni de, çevreyi dolaylı olarak tanımakla, doğrudan ve sürekli tanımak arasındaki farktır. [3] Verilen bir form, farklı gözlemcilerde, çok farklı imaj etkileri bırakabilir. Oysa, gözlemciler homojenleştirildiğinde, daha yakın cevaplar alınabilir ve bir kentte, farklı gruplar tarafından desteklenen farklı kent imajları olabilir. Her birey kendi imajını oluşturduğu halde, aynı grup üyelerinin imajları arasında, şaşırtıcı bir benzerlik vardır. [15]

Görüldüğü gibi, insanın çevre ile davranışsal ilişkisinde önemli rolü olan imaj, açık sonlu olmalı, değişikliklere uyum sağlayabilmeli ve bireyin gerçeği organize etmesine izin vermelidir. Bölgenin sosyal anlamı, fonksiyonu, tarihi, adı da imajda form kadar önemlidir. Ancak, bütün bu faktörlerin yer aldığı, kapsamlı ve iyi kurulmuş yüksek imaj kalitesinde bir çevre, kişiyi daha fazla dikkate ve katılıma davet eder. Böyle bir imaja ise tesadüfi ve nedensiz bir deneyim ile ulaşamaz. İmaj çevresel deneyimin sonucu olduğuna göre, ancak katılımcıların istek, ihtiyaç ve çevresel tercihlerinin dikkate alındığı

çevreler yüksek imaj kalitesine ulaşabilir ve kullanıcı ile olumlu ilişkiler kurabilirler. İmajı, algılayıcıyı sembolik araçlarla şartlandırarak, kişinin çevresini yeniden şekillendirerek de güçlendirebiliriz. Ayrıca kullanıcının da, değişen ihtiyaçlarını belirleyerek, imajın değiştirilmesinde güç sahibi olması önemlidir. [15]

2.2. Kültür

Kültüre, birbirinden çok farklı disiplinleri içine alan geniş kapsamı nedeniyle, bu disiplinlerin tamamının kabul edebileceği bir tanım getirmek oldukça güçtür. Kültürü, bu disiplinlerden herbirinin, hatta kültür konusunda çalışan her araştırmacının, yeniden tanımlamaya çalışması da bunu göstermektedir.

Kavramın biçimsel tanımı, güzel sanatları içine almakta ve sık sık güzel sanatları anlatmak için kullanılmaktadır. Sosyolojik amaçlar için ise "kültür" terimiyle, spordan suçlara ve cezalara, hatta küfürlere kadar çok geniş hususlar anlatılır. [16]

Bu kavram, sadece Antropoloji dilinde ve eserlerinde dahi şu 4 ayrı kavram karşılığında kullanılmaktadır:

- 1) Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.
- 2) Kültür, belli bir toplumun kendisidir.
- 3) Kültür, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir.
- 4) Kültür, bir insan ve toplum kuramıdır. [17]

Bu çalışmada, kültürün çok çeşitli tanımlarına bir yenisi eklenmek yerine, özellikle insan-çevre ilişkileri doğrultusundaki kültür tanımları ortaya konacak ve ortak bir tanıma ulaşılmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Kültürün Öğeleri

Kültürün başlıca 3 ögesi vardır. Bunlardan biri "normatif" düzendir. İnsanlara, nasıl davranmaları gerektiğini bildirir, ödevleri,

hakları, ayrıcalıkları sayar. Normlar; hırsızlar ve ozanların resmi olmayan kurallarından, ulusların yasalarına ve karmaşık örgütleri yöneten resmi düzenlemelere kadar değişir.

Kültürün ikinci ögesi, adetler ve görenekler gibi birçok davranış kalıbını içine alan, "eylem" düzenidir.

Üçüncü öge ise, insanlararası etkileşimden doğan, "simgesel ve maddi ürünler" düzenidir. Bu ürünler, karmaşık düzenler içinde örgütlenmişlerdir ve yaşama biçimi üzerinde önemli etkilerde bulunurlar.

Bir toplumun kültürü, bu 3 öge ve bunlar arasındaki etkileşimler açısından gösterilebilir ve çözümlenebilir. [16] Bu üç ögeyi biraraya getirerek kültürü şöyle tanımlayabiliriz: Toplum içinde kazanılan ve iletilen yargı, inanç ve davranış ölçütleri ile bunların maddi ürünlerinden meydana gelen bir düzendir.

2.2.2. İnsan-Çevre İlişkileri Açısından Kültür

Hangi bilim dalı tarafından ortaya konulursa konulsun, bütün kültür tanımlarının üzerinde birleştiği nokta, kültürün, insan ile çevrenin etkileşiminden doğduğudur. Bu açıdan, kültürü tanımlamadaki en etkin çalışmaların insan-çevre araştırmacıları tarafından yapıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

İnsan-çevre ilişkileri açısından kültüre, 3 bakış açısı sözkonusudur:

- Birincisi, Etnografik görüştür ve kültürü, tipik bir grubun yaşam şekli olarak tanımlar.
- İkincisi, kültürün sembolik kodlarla oluşmuş bilişsel şemalar, semboller ve anlamlar sistemi olduğunu savunur.
- Üçüncüsü ise, Ekolojik Psikoloji ya da Ekolojik Antropoloji görüşü olup, kültürü, Ekoloji ve kaynaklara ilişkin olarak, hayatta kalmak için yapılan uyum sağlama stratejileri olarak tanımlamaktadır.

Bu 3 bakış açısı, birbiriyle çelişmekten çok, kültür tanımlarında karşımıza, birbirlerini tamamlayan olgular olarak çıkmaktadırlar.

İnsan-çevre araştırmalarında en çok başvurulanan tanım, ünlü İngiliz Antropoloğu E.B.Taylor'un tanımıdır. Taylor'a göre, "Kültür, toplumun bir üyesi olarak kişinin elde ettiği bilgi, inanç, sanat, gelenek, görenek, alışkanlık ve becerileri içine alan karmaşık bir bütündür." Marx ise, kültürel içeriğin son derece kapsamlı ve toplum kavramından bağımsız bir tanımını vermiş ve "Kültür, doğanın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun yarattığı herşeydir" demiştir. [17] Şadan Gökovalı'nın tanımı, Marx'ın tanımına oldukça yakındır. Gökovalı, doğa ve kültür kavramlarını, iki zıt kavram olarak ele almış ve doğayı, "İnsandan önce ve insansız varolan şey", kültürü ise, "İnsandan sonra ve insanla varolan şey" olarak tanımlamıştır. [18] Linton da tanımını aynı geniş kapsama dayandırmış ve kültürü, Marx gibi, "İnsanın yaptığı ve yarattığı herşeydir" şeklinde tanımlamıştır. Sherif kültürü, "Zaman içinde yaratılmış, genel olarak beklenen ve kabul edilen yaşam kalıbı ve bilgiler seti." olarak kabul eder. [19]

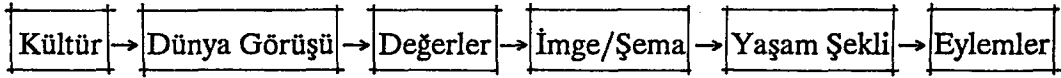
Sapir'e göre kültür, varlığımızın yapısını (ilişkilerini) belirleyen, sosyal bir süreçle öğrendiğimiz uygulama ve inançların, maddi ve manevi öğelerin birliğidir. Marguet'e ve Antropolog C.Wissler'e göre, bir grubun yaşama biçimidir. Sumner ve Keller'e göre, insanların içinde bulundukları yaşam koşullarına uyumlarının toplamıdır. [17]

Bozkurt Güvenç'in tanımı ise "Kültür; toplum, insanoğlu, eğitim süreci ve kültürel içerik gibi değişkenlerin ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkilerin işlevidir." şeklindedir. [5]

Rapaport'a göre kültür, tipik bir dünya görüşünü; dünya görüşü de idealleri yansıtır. İdealler ise, değerlendirilmesi son derece güç olan seçeneklere dayanırlar. Dünya görüşlerinin bir görüntüsü olan değerleri tanımlamak ve analiz etmek kolay olmasına karşın, değerler, yapısal çevreye dolaysız olarak bağlandıklarında, oldukça

karmaşıklılaşırlar. Değerler, imgeleri ortaya çıkarırken, imgeler de insanların özel yaşam şekillerini, seçim yaparken davranış şekillerini, ne roller oynadıklarını ve kaynakları nasıl kullandıklarını ortaya çıkarırlar. Kültür analizinin diğer bir düzeyi olan eylemler, eylem sistemleri ya da özel yaşam görünüşleri de, insan davranışları ile kültür ve çevrelere ilişkin çok önemli bir odak noktası oluştururlar. [5]

Rapaport, kültür ile eylemler arasındaki, soyuttan somuta giden bir hiyerarşiyi şu şekilde şemalaştırmıştır: (Şekil 2.5.)

Şekil 2.5. Kültür-Eylem Hiyerarşisi [5]

Bu şemadan da anlaşılabilceği gibi, kültürel kurallar, insan yapısı davranış ölçüleridir ve amaçları, eylemlerin belli hedefler yönünde eş güdümünü sağlamaktır. [16]

Kültür kavramının şu veya bu parçasına ağırlık veren bu tür tanımları arttırmak mümkündür. Tüm bu tanımlar özetlenecek olursa, herbirinin, Uygarlık, Eğitim, Sanat, Üretim başlıklarının birinin altında yerini aldığı görülecektir. Kültüre ait bu 4 genel anlam Tablo 2.1'de görülmektedir. [17]

Tablo 2.1.
Çeşitli Kültür Kavramları ve Anlamları [17]

KAVRAMLAR		ANLAMLAR		NİTELİKLER GÖREVLER
Kullanma Alanlarına	Genel	Özel		
Göre				
Bilimsel alanda "kültür"	Uygarlık	Çin, Hint, Fransız, Batı ve İslam kültür ya da uygarlığı, gibi.		Tarihsel, bütünsel ve evrimsel
Beşeri alanda ve günlük dilde "kültür"	Eğitim	Genel, mesleki ve teknik eğitim; tıp, hukuk, din, sanat ve fen eğitimi; örgün ve yaygın eğitim ya da öğretim, gibi.		Değerlendirici, eleştirici, geliştirici, öğretici ve yayıcı.
Estetik alanında "kültür"	Sanat	Gotik, Barok, Rönesans ve Modern sanat; resim sanatı, müzik sanatı, ilkel ve modern sanat; romantik ve gerçekçi sanat, gibi.		Eleştirici, yaratıcı, eğitici, değerlendirici güzel ya da güzelleştirici, esteik.
Maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda "kültür"	Üretim	Avcılık, tarım ve endüstri kültürü "mikrop kültürü", "ekin kültürü", gibi .		Günlük toplumsal yaşamı destekleyici; üretici, deneyci, çoğaltıcı, yoğaltıcı ve besleyici.

2.2.3. Kültürel Farklılaşmalar

İnsan-çevre etkileşiminin sonucu oluşan kültürler, insan veya çevrenin değişmesiyle farklılık gösterirler. İnsana özgü özelliklerin ve çevre koşullarının benzer olduğu toplum kültürleri ise büyük benzerlikler gösterirler.

Esas olarak, toplumların kültür oluşumunda izledikleri yol birbirine çok yakındır. Her kültürün, türün yaşamasını sağlama ve sürdürmekten sonraki ana fonksiyonu, "insanların çevresi ile bağıntılarını kurmak, doğal çevreye, organize olmuş topluluklar olarak uyum yapmasını sağlamaktır." [20]

Daha üstün kültür kademelerine tırmanabilmek, daha ince ve işlenmiş bir toplum düzeni oluşturabilmek için, temel biyolojik ihtiyaçların tatmin edilmiş olmasına gerek vardır. Bunlar, besin sağlama, eş edinme, soğuk sıcak ve başka tabiat kuvvetlerinin etkilerinden korunma amacıyla ev yapma gibi temel biyolojik ihtiyaçlardır. Toplum, bu ihtiyaçları karşılamak için, kültür adı verilen sistem sayesinde hem doğaya karşı yapay bir ortam oluşturur, hem de doğayı kendi amaçları doğrultusunda kullanır. Kültür, bu konularda, sadece olanak ve araçlar sağlamakla kalmaz, bunların türü, şekli, tarzı, biçimi hakkında ölçüler, kural veya normlar da ortaya koyar. [9]

Sonuç olarak, toplumların asal ihtiyaçları benzer olduğu halde, bu ihtiyaçların karşılanmasında ortaya çıkan farklılaşmalar, toplumların kültür yapılarındaki (toplumdaki bireyler ve içinde bulundukları çevre şartlarındaki) farklılaşmaların sonucudur. Basit bir örnekle açıklamak gerekirse; yemek yeme ihtiyacı, en ilkel kabilelerden, en gelişmiş toplumlara kadar aynı kalırken, biçimsel ifadesinde büyük bir çeşitlilik söz konusudur. Neyin yeneceği, nerede ve nasıl yeneceği, alt eylemler ya da sembolik anlamlar taşıyıp taşımayacağı, toplumların kültürel yapılarına bağlı olmaktadır.

2.2.4. Kültürün  zellikleri

Her toplumun, yaşadığı  evre şartlarının belirleyiciliğinde, kendine özgü bir kültür meydana getirdiğini, bunu nesilden nesile aktararak geliştirdiğini ve böylece kültürün, toplumları birbirinden ayırıcı özellikler gösterdiğini açıklamıştık. Kültür bu ayırıcılık fonksiyonunu, kendine has özellikleri yardımıyla yerine getirir:

1. Kültür  ğrenilir: Kültür, içgüdüsel ve kalıtımsal değil, bir bireyin, doğumdan sonraki yaşamı içinde kazandığı alışkanlıklar (davranış ve tepki eğilimleri)dir. Toplumsal kalıtımla kuşaktan kuşağa aktarılan kültür, öğrenilen, eğitimle kazanılan bir olgudur. [17]
2. Kültür toplumsaldır: Kültür insanlar arası etkileşimden doğar ve gelişir. Kuşaktan kuşağa öğrenme yoluyla aktarılan kültür, örgütlenmiş birliklerde, kümelerde ya da toplumlarda yaşayan insanlarcaya yaşatılır ve ortaklaşa paylaşılır. O grubun kültürü haline gelir. Bu bakımdan toplumsaldır. [17]
3. Kültür, ideal ya da idealleştirilmiş kurallar sistemidir: Kültür çoğunlukla, ideal kurallardan ve davranış görüntülerinden oluşursa da, bireysel tutum ve davranışlar, önemli ölçüde "ideal"den ayrılır. Kişiler aynı kültürün  yeleri oldukları halde, kültürel ideale uygun hareket etmezler. Fakat sistemin  yesi olan birey, kültürel kuralı ve kurala uymayan davranışı hemen tanır. [17]
4. Kültür bir soyutlamadır: Kültür, bütünüyle maddi, gözlenebilir bir şey ya da olgu değildir. Soyut bir kavramdır. Soyutlamayı yapan kişilerin zihinlerinde, bir kavram olarak vardır. Oysa bu soyut kavramı besleyen ve destekleyen olaylar, konular, kurum ve değişkenler gözlenebilir türdendir. Kültür, bu toplumsal yapı ve kurumların, kavramsal soyut bir modelidir. [17]
5. Kültür b t nleştiricidir: Kültürün fonksiyonu çevreye uyumdur ve uyum sürecinin bir ürünü olarak belli bir kültürün öğeleri, uyumlu ve bütünleşmiş bir sistem oluşturmak eğilimindedir. Eğilim diyoruz çünkü, tarihi ve çevresel etmenlerin etkisi nedeniyle, hiçbir kültürel sistemde sürekli ve tam bir bütünleşme görülemez; bütünleşme bir y n ve bir idealdir. [17]

6. Kültür, ihtiyaçları karşılayıcı ve doyum sağlayıcıdır: Kültür, insanların biyolojik, psikolojik ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılar ve tatmin eder. Psikoloji Bilimi, ancak doyum verici olduğu sürece, alışkanlıkların devam ettiğini göstermiştir. Öyleyse, kültürel öğeler, ancak toplum üyelerine bir doyum veya hizmet sağlayarak varolabilirler. En azından, kültürel öğenin verdiği doyum veya umut, onun sebep olduğu acıdan daha büyük olmalıdır. [17]
7. Kültür tepkidir ve sürekli: Kültür, çağlar boyunca nesilden nesile aktarılmış ve gelişmiştir. Her aktarıldıkları nesilde üzerlerine yeni bilgiler eklenen kültürel değerlerin aktarımı, bir ifade aracı olan dil vasıtasıyla olur. Kültürün sürekliliğini gelenek ve görenekler sağlar. Bu yüzden kültürün "yaradılışa" uzanan dolaylı bir geçmişi vardır. [17]
8. Kültür değişir: Kültürün değişimi uyum yoluyla gerçekleşir. Kültürler, zaman boyutu içinde, doğal çevreye kendi elemanlarıyla tutarlı bir uyum gösterirler. Toplumda, şartların değişmesiyle, geleneksel çözüm yollarının sağladığı tatmin oranı azalır ve değişir. Yeni ihtiyaçlar ortaya çıkar. O zaman, bu ihtiyaçları karşılayacak ve sorunları çözecek deneme ve düzeltmeler yapılır. Böylece yeni kurum ve kuruluşlara gidilir. Çok yavaş meydana gelen bu değişmelerde toplumsal kontrol önemli rol oynar. [9]

Kültür, işte tüm bu özellikleriyle "kendine has" toplum kültürlerinin oluşumunu sağlar. Dolaylı ya da dolaysız olarak da, toplumların "kendilerine has" çevreler oluşturmalarına katkıda bulunur.

2.2.4.1. Kültürel Değişim

Kültürün en önemli özelliklerinden biri değişimdir ve bu değişim, uyum yoluyla olur. Şartların değişmesiyle, maddi ve manevi kültür elemanları, düzeltme ve eklemelere maruz kalarak, bireylerin biyolojik ve psikolojik istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde uyum gösterirler. Her ne kadar uyum ile kastedilen, doğal çevreye uyum da olsa, doğal koşullar kültürel özellikleri belirleyecek kadar etkili ya da

güçlü değildir. Onlar da, tarihi koşullar gibi, kültürel değişmeyi doğrudan belirlemez; onun zeminini kurar ve ana çizgileri belirlerler. [17]

İcatlar, kültür yayılması, savaş veya göçlerden kaynaklanabilen kültür değişimleri, bir toplumun mevcut düzenini, yani toplumsal, maddi ve manevi uygarlığını bir tipten başka bir tipe çeviren oluşumlardır. Kültür değişimleri, insan uygarlığının sürekli bir faktörüdür ve her zaman, her yerde meydana gelmektedir. [9]

Gerçekten kültür, sürekli bir değişme halinde bulunmakla beraber kültürün bütün bileşenleri aynı hızda ve aynı zamanda değişmez. Kültürel sistemleri oluşturan öge ve kurumların bir kısmı daha hızlı değişirken, diğer bazı kurumlar geri kalıyor ya da değişmiyor gibi görünebilir. Kültürel değişme, sistemin bütünlüğünde hemen gerçekleşivermez. Özellikle maddi kültür, manevi kültüre göre çok hızlı değişmektedir. Bu durumda, maddi kültür ile manevi kültür arasında, ahenksizlik ve aksaklık meydana gelmektedir. [9] Erken sanayileşen ülkeler, bugün hızlı değişimin ve değiştirme tutkusunun, insan ve toplum psikolojisini yıpratın, kişileri yabancılaştıran etkilerinin farkına varmışlardır. [21]

Bugün, düşünceler sanıldığı kadar çabuk değişmemekte, oysa özellikle Türkiye gibi ülkelerde, maddi çevre büyük bir hızla değişmektedir. Bu ikisi, yani, maddi ve manevi kültür arasında çağımızın bir özelliği olan dengesizlik, kültür yoğunlaşmasını zorlaştırmaktadır. [22] Bu dengesizliğin çözümü için, yeni kültürel kurum ve ögelerin gerektiği durumlarda, öteki toplumlardan hazır çözümler alınır veya kültürel yayılma yoluyla onlar kendileri gelirler. Bu, kültür yoğunlaşmasını daha da zorlaştırır. Çünkü güvenilir ve uzun süreli çözümler, ancak, toplumun kendi yaratıcılığıyla, eski kurumlarla yenilerinin etkileşmesiyle ve bütünleşmesiyle mümkündür. [17]

Değişimin özelliklerini saptamak ve değişmeyi kontrol etmek, sağlıklı bir toplum için büyük bir önem taşımaktadır. Burada kontrol kavramıyla anlatılmak istenen, kültür olgusunun toplum üstündeki yaygın kontrolüdür.

Günümüzde, birleştirici anıların, kültürün ve kültürün ürünü olan uygarlıkların temeli olduğu anlaşılmıştır. Tarihin çağımız için yepyeni bir yorumunu ve değerlendirmesini yapmak, bugüne kadar yaratılmış olan maddi ve manevi verileri değerlendirmek, yeni yaratmaları teşvik edecek bir kişilik tanımıyla ortaya çıkmak için, ortak bir kültür düzeyinde birleşmek gereklidir. [22]

2.2.4.2. Kültürel Değişim ve Konut

İnsan-çevre ilişkileri açısından kültür tanımlarını incelerken, Rapoport'un Kültür-Eylem hiyerarşisinde, kültür ile eylemlerin ilişkisini incelemiştik. Kültür, eylemleri, bu hiyerarşi sonucunda yönlendirir, biçimlendirir, destekler ya da sınırlarken, eylemler de kültürün kendi üzerlerindeki bu etkisini, mekana yansıtırlar.

İnsan yaşamının başlangıcından itibaren, her türlü faaliyetin belirli bir mekan düzeniyle ifadelendirildiği ve de her türlü mekan düzeninin belirli bir faaliyeti şu veya bu şekilde etkilediği kolayca fark edilir. Ayrıca mimariye özgü başkaca değerlerin de, belirli bir estetik içinde birleşerek, kişileri, toplumları, duygusal yönden harekete geçirdiği herkesçe bilinen bir noktadır. Öte yandan, toplumsal emeğin yaratma gücünü -hem teknik, hem de artistik bakımdan- en belirgin şekilde simgeleyebilen faaliyet dalının da mimari olduğu, çekinmeden ileri sürülebilir. [23]

Gerçekten, bir toplumun belli bir kesiminin sosyal, ekonomik ve kültürel seviyesinin somut belgeleri, o toplumun oluşturduğu yapılardır. [24] Oluşturduğu dini yapılarından o toplumun dini; yönetim binalarından yönetim biçimi; eğitim binalarından eğitim-öğretim sistemi; fabrika, pazar, atölye gibi yapılarından da üretim düzeni hakkında bilgi edinebiliriz.

İnsanların kendi yaşam tarzlarını, en doğal biçimiyle ve aracısız yansıttıkları "konutların" ise, toplumun her sınıfı hakkında kesin bilgi vermesi açısından ayrıcalı önemi vardır. [24] Konut, insanın fiziksel ve kültürel çevresine egemen oluş biçiminin bir göstergesidir. [25] Sosyal yapının ve yaşama kültürünün en önemli görüntüsü olan

konutun, aynı zamanda bir ülke veya toplumun uygar oluşunun da göstergesi olduğu ileri sürülebilir. Tarihi gelişmenin her çağında günlük insan yaşantısı ile konut arasında organik bir bağlantı olmuştur. [26] Üretim sistemi, aile düzeni, toplumda erkek ve kadının rolü, mahremiyete verilen önem, konutun biçimsel ve fonksiyonel düzeninde karşılıklarını bulmuşlardır: Her biri ayrı bir ev olan odalar, ev içi üretimin yapıldığı sofalar, mahremiyeti sağlayan ahşap kafesler vb.

Kültürün konut formuna olan etkisini Doğan Kuban şöyle örneklemektedir: "Müslüman Türk şehirlerinde, özellikle meskenler, meydan okuma tavrından uzak, mütevazı binalardır. Dışarıdan bakıldığında zenginlerin evlerini bile fakirlerinkinden ayırdetmek mümkün değildi. Şüphesiz bu, tabiatla uyum sağlama gayretinin yanısıra, sınıfsız Müslüman toplumunun yapısını da yansıtan bir oluşumdur. Meskenlerin içe dönük, dış dünyaya kapalı mekânlar olarak tasarlanması ise -İslâmın sıcak iklimlerde doğup, yayılmış olmasının da önemli rolü bulunmakla beraber- İslâmi aile yapısının gerektirdiği bir çözümdür. Dış dünyaya kapalı, fakat aile hayatının ihtiyaçlarını karşılayabilecek fonksiyonelliğe sahip bir ev tipi: Odalar, eyvan ve avluya (yahut bahçeye) açılan sofa." [27]

Kültürel değişimin Türk konutundaki yansımalarını somut olarak anlayabilmek için, öncelikle toplumsal düzenin en küçük birimi olan aile yapısındaki değişime göz atmamız yararlı olacaktır:

Geleneksel toplumda aile, kendine yeten, başlıbaşına bir işletme ve üretim birimi olan bir yerde yaşardı. Ev ve çevresi, birlikte üretim yapılan, işlenen, çalışılan, eğlenilen bir yerleşim yeri idi. Ürünün satılması dışında, ailenin dış dünya ile ilişkisi sınırlıydı. Çocuklar orada eğitilir, orada baba mesleğini öğrenirlerdi. Aile ilişkileri sıkıydı; rol dağılımı ve iş bölümü açıkça belirlenmişti. Baba ya da dede ailede egemendi; evin gelir gideri gibi aile üyelerini de yöneten, yönetmekle kalmayıp, yazgılarını çizen bir baştı.

Toplumsal değişme, köyden şehire göçü, bununla birlikte de çekirdek aileye dönüşümü getirdi. Ailenin diğer üyeleri ile ilişkiler

zayıflarken, aile içinde eşitlik arttı, çocuklar özgürleşti. Teknolojinin evlere girmesi ile kadının işi kolaylaştı fakat bunlardan yararlanmak için daha fazla çalışmak gerekti. Kadın da işe girdi. Kadının çalışmaya başlaması ile komşuluk ilişkileri zayıfladı. [28]

Yukarıda genel olarak sözedilen değişimlerin konutu etkilemesi ise kaçınılmazdı. Gerçekten, üretim sistemi, aile düzeni, kadının rolündeki değişimler konutun biçimlenmesinde karşılığını bulmuştur. Örneğin; ev, zemin katın yaşama katılması ve bahçe duvarlarının alçalması ile dışa açılmış, çekirdek aileye uyum sağlayabilmek için küçülmüş, sokaklar komşuları birleştiren değil, ayıran mekanlar haline gelmiştir. Bunlar ve bunlar gibi birçok değişiklik, temelini kültürel değişime bağlamaktadır.

Tüm bu açıklamalardan sonra görülüyor ki; Türk Tarihinin, toplum strüktürünü tanımak ve hatırlamak bakımından en önemli kalıntılarından biri, belki de en başta geleni, Geleneksel Türk Evi ve şehir strüktürü olmaktadır. [26] Bu geleneği sürdürmek amacıyla yola çıkan konut tasarımcılarının, konutun oluşumunda, toplumun kültürel yapısının ve kültürel değişimin de birer veri olduğunu unutmamaları ve bu faktörleri dikkate almaları gerekmektedir.

BÖLÜM 3. TASARIMDA GEÇMİŞTEN YARARLANMA

3.1. Geçmiş Kavramı

Bülent Özer "Endüstri düzeninin yerleşip kök saldığı 19.yy'dan bu yana, Batı dünyasından başlamak üzere, insanlığın içine düştüğü kültürel kargaşanın başlıca sebebinin tarih ve gelenekle, kısacası geçmişle, gerekli normal ilişkilerin bir türlü kurulamamış olmasında ararsak, herhangi bir yanlışlığa uğramış sayılmayız" der. Bu, sözü edilen ilişkiler, kültür olgusunu meydana getiren tüm faaliyetlerle, onların soyut-somut ürünleri için geçerli ve önemliyse de, bunların arasında mimariye apayrı bir yer tanımak zorunludur. Mimari, gerek uygarlığın, gerekse kültürün oluşumunda belki de en fazla etkileme ve sorumluluk payı taşıyan bir faaliyet dalı olarak nitelendirilebilir. [29] Bu açıdan tarihsellik, geleneksellik kavramları sözkonusu olduğunda, mimarlık ya da mekan düzenleme olgusu ön plana çıkmaktadır. Gerçekten, tarihselliğin, gelenekselliğin varlığı ancak ve ancak mekanla mümkündür. [30]

Buradan, kültürel karmaşadan kurtulmak ya da bu kargaşaya hiç düşmemek için, geçmişle bağlantının ilk olarak mekan bağlamında kurulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Geçmişle bağlantıyı doğru kurabilmek için ise, ilk adım olarak, geçmişin 2 ögesi olan tarih ve gelenek ile, aynı doğrultuda belirleyici olacak tarihsel süreklilik kavramlarına açıklık getirilecektir.

3.1.1. Tarih, Gelenek ve Tarihsel Süreklilik

Geçmiş dediğimiz kavram, tarih ve gelenek diye adlandırılan 2 öğeden oluşmaktadır. Bu 2 kavram karıştırılabilmekle beraber, birbirlerinden tamamen farklı kavramlardır.

Tarih, geniş bir çerçevede, zamanın insan faaliyetlerini içeren bölümü olarak tanımlanabilir. Olaylar, somut sonuçlar, ürünler, nesneler tez-antitez sistemi içerisinde, daima değişerek sürüp giderler. İhtiyaç ve imkanlara bağlı olarak, bu değişme zaman zaman 180 dereceye varabilen bir esneklik yelpazesine yayılabilir. [31] Böylece tarihin tanımı, "Zamanın akışı içerisinde, insani faaliyetlerin diyalektik gelişmesiyle oluşan dinamik bir süreç" haline gelir. Gerçek tarihi olguların önemli niteliklerinden biri zamansallıkları, yani belirli bir zaman ihtiyaç ve olanaklarına, çeşitli koşullarına cevap vermeleridir. Tek defaya özgü bir niteliğe sahiptirler ve kesinlikle tekrarlanmamaları gerekir. [29]

Geçmişle ilgili ikinci kavram olan gelenek ise, yukarıda açıklanan tarihsel sürecin içerisinde geçmişten gelen, fakat hala geçerli olan, hatta güncel olan diyebileceğimiz faaliyetleri, sonuç olarak da olayları, töresel alışkanlıkları, nesneleri kapsar. [30] Böylece geleneksel olan, tarihi olanın aksine "hala yaşayan" anlamına da gelecektir. [29] Bir başka tanıma göre de gelenek, bir öncülü olan (öğrenilen) ve kendini koşullayan moral ve teknik düzenleri yansıtabilen (anlam ileten) bir pratikler bütünüdür. [32]

Tarımsal düzen uygarlıklarında, özellikle de bu uygarlıkların belirli kesimlerinde, diyalektik gelişme sürprizsiz, sakin ve yavaştır. [31] Toplumsal faaliyetler, bunların yoğunlaştıkları kurumlar, ürettikleri olaylar, nesneler de zaman içerisinde çok yavaş değişirler. [30] Bu toplumlarda geleneğin, neredeyse o uygarlıkların tarihleriyle özdeşleşmişcesine uzun süre egemen olduğunu görebiliyoruz.

Batı uygarlığında ise, ekonomik, teknolojik, töresel faktörlerin gittikçe artan bir hızla değişimleri, diyalektik gelişimin de çabuklaşması sonucunu doğurmuş, üst düzey kültür faaliyetleriyle bunların ürünleri, kısa zamanda tarihi karaktere bürünmüşlerdir.

Günümüzde ise, ileri derecede endüstrileşip, şehirleşmiş ülkelerde gelenekselleşme, yerini neredeyse bütün bütüne tarihileşmeye terk etmiş durumdadır. Büyük bir ivmeyle günden güne değişen

teknoloji ve onun toplum hayatını derinden etkileyen sonuçları, her türlü faaliyeti, alışkanlığı, nesneyi -henüz gelenekselleşmeden- tarihiliğin kucağına bırakıvermektir. [29]

Tarih ve gelenek kavramları ile bu kavramların farklı toplum yapılarındaki durumunu gördükten sonra, tarihi süreklilik diye adlandırılabilen bir gerçekliğin, insani davranışlardan, faaliyetlerden, tarihi süreç içerisinde evrim geçirmesi gerekenleri kendine bağladığını ifade edebiliriz. O halde, tarihi süreklilik, basit bir söyleyişle, tarihi sürecin gerektirdiği ve değişen çeşitli öğelere ayak uyduran, özgün bir evrimin kaçınılmaz kıldığı nitelik olmaktadır. Tarihi sürecin gerekli ve yararlı gördüğü doğrultu ve oranda, geçmişe ait verileri günümüz açısından değerlendirmekle, tarihi süreklilik elde edilmiş olacaktır. [29]

Tarihi süreklilik zorunlu bir gerçeklik olarak karşımıza çıkarken, bu sürekliliğin, değişkenliği de beraberinde getirdiğini görüyoruz. [30] Yani geleneksel kültür ortamını koruma, kültürel kimliğin korunmasıyla eş anlamlı değildir. Çağdaşlaşma içinde kültürel kimliğin sürekliliği, kendi kültürümüzü kendi irademizle yenilemeye ve bunun modalitelerini, kendi kendimize saptamamıza bağlıdır. [21] Bir başka deyişle, kültürel sürekliliğin sağlanması için geçmiştekinin ya da gelenektekinin korunması ile yetinilemez. Nitekim, tarihi ve geleneksel anıtları muhafaza etmek ancak, geçmişteki belgeleri ayakta tutmak, tarihi varlığı, varoluşu kanıtlamak anlamına gelebilir. [33]

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, tarihsel sürekliliğin, her türlü tıpatıp benzeme, aynen tekrarlanma koşulunun dışında, birbirleriyle diyalektik bağlantıya sahip tek defaya özgü, olaylar ve nesneler zincirinden oluştuğu söylenebilir. İhtiyaçlarla olanakların, giderek ya da birdenbire tümünden değişmesi sonucunda ortaya çıkacak yepyeni faaliyetlerle, bunlara ait somut ürünler her ne kadar bambaşka karaktere sahip olacaklarsa da, bunların varlıkları, gerekçelerini tarihsel sürekliliğin diyalektiğinde bulacaklardır. [31]

Özetle, sürekliliği sağlamak, tarihsel sürece uyarak, çağdaş cevaplar ve çözümler ortaya koyabilmeye bağlıdır. Aksi halde, tarihsel, hatta geleneksel olguları, biçimleri tekrarlamak ya da zorla sürdürmek, doğrudan doğruya tarihsel sürekliliği zedelemek, yozlaştırmak anlamına gelecektir. [34]

3.1.2. Tarihsel Süreklilik ve Mimari

Geçmişteki veya gelenektekinin korunmasının ya da tarihsel ve geleneksel olgu ve biçimleri tekrarlamamanın tarihsel süreklilik anlamına gelmeyeceğini, aksine tarihsel sürekliliği zedeleyeceğini açıkladıktan sonra, mimaride tarihsel sürekliliğin nasıl sağlanabileceğini inceleyelim.

Tarih, bir önceki bölümde tanımladığımız gibi, bugünde biten bir geçmiş değildir. Tarihin, yaşayan kuşak olarak bizlerin, bugününü oluşturduğumuz, yaşanmış geçmişten gelip, yaşanacak geleceğe uzanan bir zaman bütünü olduğunu unutmamamız gerekir. Yaşamayı içinde öğrendiğimiz çevre, bizden önce yaşayanların biçim kazandırdığı bir çevredir. Bu çevreyi oluşturan nesnel öğelerde yaşamsal bir dinamik vardır. Çevre, yaşam biçimini hem etkiler, hem de izler. Değişen sosyal ve ekonomik yapı, bilme ve yapabilmenin gelişen çizgisi, bunlarla bütünleşen değerler sistemi içinde yeni beklentiler, yeni tercihler ve yeni gereksinimler yaratırken, yeni yaşam biçiminde işlevini yitiren çevresel düzenlemeler değişecek ve yenilenecektir. Aslında bu değişmeyen bir süreçtir. Aynı şekilde, uyum ve bütünlük içindeki eski yerleşmeler de bir çırpıda inşa edilmemiş, her kuşak, kendi evini, kendi tercihlerine göre inşa etmiştir. Tarihi çevreyi oluşturan varlıklar gerçekte bize kadar uzanan bu sürekli yenilemenin ürünüdürler. [35]

Günümüzün en önemli görevi, bugünü ve yarını inşa ederken, geçmiş ve geleneği insanoğlu için vazgeçilmez değerleri açısından hatırlamak, bunların özünü çağdaş dille günümüzün mimarisine aktarabilmektir. [33] Yani tarihi yapıtların biçimlerinden veya onları oluşturan zaman aşımına uğramış öğelerden, özgün bir davranış çerçevesinde, ancak özsel diye nitelendirebileceğimiz ilkelere başvurarak

yararlanabiliriz. [29]

İleriye yönelik, tarihi sürecin dinamizmine oturmuş, ondan beslenen bir tarihi süreklilik böyle bir nitelik taşımalıdır. Yani, eskiyi saklayarak, aynen tekrarlayarak ya da çeşitli tarihi örneklerden parçalar koparıp yeni sentezlere giderek, tarihi süreklilik sağlanamaz. [33]

Oysa, "Geçmiş, günümüz mimarisine katkıda bulunmalı" dediğimizde, katkı kavramı, günümüz mimarları tarafından, çoğu zaman, geçmişteki biçimleri hiçbir araştırmaya ve yoruma tabi tutmadan alıp, tasarıma takmak olarak anlaşılmaktadır.

Bu tutumu, Cengiz Bektaş, "Geçmişin herhangi bir yerindeki, bugün artık varolmayan, günün koşullarının biçimini seçip almak, bugün gerçekleştirilen bir yapıda kullanmak, gelenekselden yararlanmak değildir" diyerek eleştirmekte ve bunu yaratıcılıkla hiçbir ilgisi olmayan bir kopya, bir seçme-aktarma ve günü kavrayamamışlık, günü becerememişlik olarak nitelemektedir. [36]

Aydın Boysan da, çağdaş mimarlıkta geçmişin değerlendirilmesinin, geçmişi taklit etmekle, yinelemekle yapılamayacağını belirttikten sonra, bunu şu şekilde açıklamaktadır: "Geçmiş strüktürel biçimleri, daha çirkin görsel biçimleri sürekli olarak taklit ederek yinelemek, insanları süresiz olarak, kemikleşen -kazıklaşan mekanlara- çevrelere mahkûm etmek olur. Birtakım görsel elemanları ezberleyip, bunları herhangi bir mantık nedeni olmadan, antika tüccarı kafasıyla sergileyip durmakla, çağdaş mimaride geçmiş değerlendirilmiş olmaz." [37]

Emre Madran'ın görüşleri de aynı doğrultuda olmakla beraber, Madran açıklamasını, "kültürel süreklilik" kavramı ile yapmaktadır. Madran'a göre, çağdaş tasarımı yaparken kültürün bir parçası olduğumuza inanmamız ve kültürel sürekliliğin bir halkası olarak, devam eden mimari tasarım anlayışının bir yerine oturmamız gerekir. "Yani, eskiyi taklit ederek değil, değişen yaşam biçiminin gerektirdiği yapıları yaparak; "bugün" tavrımı ortaya koyarak, bu halkanın bir

parçası olmalıyım. Yoksa, bir yerden bir şeyi alıp, dokunmadan bir sonrakilere nakleden bir postacı değil" [38]

Jurgen Joedike, mimarinin geçmişle bağlantısındaki bu iki farklı görüşü şöyle özetlemektedir: "Mimarlık boşlukta gelişmez, daima geçmişle bağlantısı vardır. Gelenek karşısında, görüşler iki kutupta toplanmaktadır. Bir kısım, geçmişte kendi etkinliklerinden onaylananları görür ve özel, zamana bağlı biçimlerin ötesinde, bugün de hala geçerli olan belirli "ilkeler" keşfederler. Ötekilerse, günümüzde de anlam taşıdığını düşündükleri yapı tipleri, biçim ve biçim düzenlemelerine ilgili gösterirler." [39]

Joedike'nin "ilkeler"ini, B.Özer "öz" olarak ele almakta ve şöyle açıklamaktadır: "Öz, mekân düzenleme ve örtmede izlenen soyut ilkeler, kurallar, yöntemler anlamına gelebileceği gibi, belirli hayat alışkanlıklarıyla töresel davranışların getirdiği mekan değer ve ilişkileriyle de bağıntılı olabilir. Beklenebileceği üzere, tarihi örnekler soyut nitelikleri ile rol oynayabilecekler, geleneksel mimari ise, bunun ötesinde yaşayan güncel somut değerleriyle de çağdaş mimari yaratmaya katkıda bulunabilecektir." [33] Çağdaş mimari yaratıma, geleneksel mimarinin katkısının somutluğunu, yine B.Özer açıklamaktadır: "Geleneksel mimari, işlevini büyük ölçüde muhafaza edebilen, strüktür, malzeme kullanımı ve sembolik değerler açısından da ömrünü henüz tüketmemiş bir mimaridir. Bu yüzden de çağdaş mimari yaratmaya, sırf soyut ilkelerin ötesinde, etkili somut katkılarda bulunabilecek durumdadır." [29]

Bugünü kurarken, geçmişi de bu şekilde vazgeçilmez nitelikleri açısından değerlendirmenin, en azından insani, giderek de toplumsal yaşamın dengesi bakımından büyük yararları vardır. [23] Mimar, bu nitelik ve etkenlerin bazılarını kesinlikle reddedecek, bazılarından çeşitli ölçülerde yararlanacak, ya da bunların tümünü bir kenara iterek, yepyeni hatta karşıt cevaplar verecektir. [34]

Mimarın verdiği cevapların niteliğini, onun geçmişe ait hafızası belirler. Bu hafızanın neleri içerdiğine baktığımızda, bu hafızayı besleyen 3 ana kaynak görürüz:

- 1) Uzak anıtsal ya da yöresel geçmiş
- 2) Çağdaş yaratımların -yakın geçmişin hatta bugünün tarihinin- etkileri
- 3) Tasarımcının kendi tarihi (kendi deneyimi)

Bu 3 kaynağın oluşturduğu birikim, bir bilinç, bir de bilinçaltı oluşturur. Bilinç, aranan mekânsal-biçimsel çözümde soruşturulmuş olan ve özellikle anıtsal tarihî mirasa (ulusal ve evrensel) ait bazı temel kavramları (geometri, tipoloji, mekân mantığı, biçim ilkele-ri) kapsar. Bilinçaltı ise, geçmişe ve yakın tarihe ait ve bir şekilde sempati duyulan estetik duyarlıklar, sezgisel tercihler, her yeni tasarım ve yapıda karşımıza çıkan mekansal-biçimsel öğeler ile ilişkilidir. [40]

Her yeni tasarımın tarihle ilişkisi, bilinç ve bilinçaltı katmanları ile buluşmalar sonucu ortaya çıkar. Bu noktada, mimarın, bilinç ve bilinçaltı ile doğru ilişkiler kurabilmesi için, daha önce açıklanan "tarihi süreklilik bilinci"ne sahip olması gerekir. Tarihi süreklilik bilinci, kendi kimliğinden haberi olmak, bu kimliği yapan öğeleri tanımak, bugünü onların ışığında yorumlamak ve bugünü, oradan buradan derleyerek değil, kendi tanımlanmış kimliğimizin sınırları içinde yorumlamak, kendinden olan bir senteze ulaşmak demektir. [41] Tarihsel ve geleneksel olguların somut yapıların hangi yönleriyle, ne oranda, nasıl bir diyalog kurabileceğini, tasarımcının sahip olduğu bu bilinç belirleyecektir.

3.2. Geleneksel Konut

Bugün, yüzyılların kültür ürünü olan mimari çevre değerlerini ve geleneksel değerleri gelecek nesillere aktarmak, toplumların vazgeçilmez görevleri arasına girmiştir.

Geleneksel mimari çevre, uzmanlaşmanın olmadığı, fizik çevre ve kültür ortamı ihtiyaçlarının, artistik önyargılarla müdahale olmaksızın yansıtıldığı, nesilden nesile geçmiş ortak estetik kalite yargısının hakim olduğu, tanıdık çevre içinde iyi yapılmış tüm nesnelerin

özelliklerini üzerinde toplayan, insan ve çevrenin karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkan çevredir. [4]

İnsanın yapısal çevresi her zaman mimar tarafından veya mimarın yönetimi altında oluşmamıştır. Bu çevrelerin, genel olarak, kültür birikimi, gelenekler, yerel özellikler ve kullanıcı-zenaatkar ortak kararlarıyla biçimlendiği ve deneme yoluyla üretildiği ifade edilebilir. Tasarlama metodolojisi yönünden, deneme yoluyla oluşmuş ve tasarlayıcıları (mimarları) belli olmayan bu yapılar, bugün dünyada yapısal çevrenin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. [4] Geleneksel yapılaşmalarda yoğunluk, tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de konutlardan yanadır.

Rapoport'a göre, geleneksel evin, biri etkin, biri edilgen olmak üzere 2 ana işlevi vardır. Edilgen işlev, barındırma işlevidir. Etkin işlev ise, evin kullanıcısı olan toplumun yaşama biçimi ve alışkanlıklarına uygun bir ortamın yaratılması, bu yaşama biçiminin temellendiği değerlerin, mekanda somut olarak sürdürülmesidir. Bu işlevlerinden dolayı geleneksel ev, günlük yaşama yansıyan biçimiyle halk kültürünün temsilcisidir. Böylece geleneksel ev, belli bir kültürün doğal çevre olanaklarını kendi gereksinimleri doğrultusunda nasıl kullandığını, o kültürün çevreyi insana ne yoldan bağımlı kıldığını sergilemekle kalmaz; aynı zamanda, toplumun çevreyi, kendi kültürel özellikleri açısından nasıl biçimlendirdiğini de gösterir.

Ait olduğu kültürün yaşam çevresi anlayışını somutlaştıran geleneksel ev, doğal olarak, bilinen şekline uzun bir arayış devresinden sonra ulaşmıştır. Yapıcılarla kullanıcılar arasında, kuşaklar boyu süregelen bir işbirliğinin ürünü olan bu konut tipi, ortaya az veya yavaş değişen bir tasarım düzeniyle çıkar. Geleneksel evin oluşumunda başlıca eğilim, yaşama çevresine yenilik ve değişiklik getirmek değil, tersine, kolektifleşmiş ve o ölçüde de kalıplaşmış bir ev anlayışına en uygun düşen örnekleri vermek ve ülküsel imgeye yaklaşmaktır. [25]

Geleneksel evin oluşumunda toplumun sahip olduğu değerler böylesine etkili ve belirleyici iken, hızla değişen teknolojinin insan ilişkilerini koparması, toplumun ortak değerlerde birleşmesini zorlaştırmakta ve günümüz konutlarını olumsuz etkilemektedir.

Bugünün konutları, yaşam biçimlerinin mekâna rasyonel olarak yansıtılmadığı; mekanı oluşturan ve çevreleyen bina kabuğunun, aynı zamanda bir iklimsel dönüştürücü olarak çalışmadığı; estetik ve kültürel değerlerden yoksun; çevreye-doğaya saygısı minimuma indirgenmiş örneklerdir. Bu açılarından; geleneksel çevrelerdeki olumlu değerlerin saptanması ve yorumlanarak, modern tasarımlara ışık tutabilecek temel ilkelere ve ölçülere ulaşılması, günümüz yapılaşmaları için yaşamsal öneme sahiptir. [42]

3.2.1. Geleneksel Türk Evi Kavramı

Uygarlık düzeyi köklü bir geçmişe dayanan her ulusun, kendine özgü bir yaşam biçimi vardır; bu yaşam biçimi ile kendine özgü fiziksel çevresini oluşturarak, diğer toplumlara göre farklılıklar ortaya koyar. Türk ev kültürünün üstün nitelikleri de, toplumumuzun asırlar boyu çeşitli uygarlıklarla olan sıkı ilişkilerinin de etkisiyle, kendine özgü yaşam biçiminden kaynaklanmaktadır. [1]

Türk evinin kökenlerini, mekansal organizasyon ve biçimdeki etkileri nedeniyle, Türklerin Orta Asya steplerindeki göçebelik döneminde aramak doğru bir yaklaşımdır. Birçok araştırmacı, göçebe çadırı ile Türk evi arasında çeşitli benzerlikler saptamışlardır. Örneğin, Ayda Arel ve Önder Küçükerman'ın çalışmalarında, bu şekilde göçebelik döneminin izleri sorgulanmış, önemli sonuçlara varılmıştır.

Göçebelik bir çeşit aile toplumdur; göçebenin çadırı bir çekirdek ailenin ihtiyaçlarını eksiksiz karşılayacak şekilde biçimlenir. Ailenin genişlemesi ile sayısı artan çadırlar, aileye özel bir meydana oluşturacak şekilde gruplanırlar. Göçebelerin çadırları için kullandıkları ev, iv, üy, oyak, kerekü, gerge, çadır, çetir vb. isimler, günümüz Türkçesinde ev ve yuva fikrine karşılık gelmekte [43] ve bu, ev bazında kültürel bir süreklilik olduğunu kanıtlamaktadır.

Türklerin başlıca gelir kaynaklarının hayvancılık oluşu, verimli otlaklara doğru yer değiştirmelerini zorunlu kılmıştır. Batıya göçüşleri İslama geçişle birlikte hız kazanmış, göçebelikten yerleşik tarım düzenine geçişin ilk izleri Hazar Denizi çevrelerinde ve Horasan'da kendini göstermiştir. Bu, tam anlamıyla bir geçiş değildi; yaylalara gidiş-gelişlerle sürdürülen yarı göçebelik yaşam geçerliydi. [1]

1071'e kadar, Anadolu'ya seferler yapan öncüler, ilk kez bu tarihte Anadolu'ya yerleşmek üzere girmiş ve bunları diğer kollar izlemiştir. Anadolu'ya giren Türkler 3 ayrı şekilde yaşamlarını sürdürdüler: Bir kısmı geleneklerine tümüyle bağlı kalarak, çadırlarda göçebe hayatı yaşamaya devam etti. Bu tür yaşamın izlerine, bugün bile rastlanmaktadır. Diğer bir kesim Türkler, yerleşme düzenine geçerek, toprağı işlemeye başladılar. Bunların daha önce Horasan'da yerleşik düzene geçmiş topluluklar oldukları konusunda, önemli ipuçları bulunmaktadır. Üçüncü bir kesim ise, eski yerleşmelerin bulunduğu bölgelere yerleştiler. [43]

Yerleşik düzene geçen son 2 grubun konutları, göçebelik kültürüne temellenmiş ve Anadolu'nun kendine özgü şartlarının etkisiyle biçimlenip gelişerek, Osmanlı Döneminde en gelişmiş durumuna gelmiş ve Balkanlara kadar ulaşmıştır.

Ayda Arel, Osmanlı Dönemi konut mimarisinde, "3 ayrı fakat karşıt gelişme çizgisi" saptanabileceğini belirtmektedir:

- 1) Çevre koşullarına en ilkel düzeyde uyumu temsil eden köylerde, yaşama biçimi ve ekonomik ilişkilerin az değişmiş olması nedeniyle, bir önceki kültür katmanından devralınan ev tipi, gereksinmelere karşılık vermektedir. Bu köy evlerinde, Anadolu'nun ilk çağlarından beri süregelen bir mimari çevre modeli gözlemlenir.
- 2) Büyük yerleşmelerde ve başkentlerde, üst yapı kültürünün mimarisi, kurumsallaşmış bazı tasarım şemalarına yer verir. Değişen üslup anlayışı ve gelişen yapılm bilgilerine karşın, simgeselleşmiş içerikleri nedeniyle ısrarla korunan bu şemalar, yükselen toplumsal sınıflarca benimsenerek, bu sınıfların konut mimarisinde özümsemiştir.

3) Toplum tabakalaşmasının bu iki ucu arasında kalan çevrelerde, yerel yapıım özellikleri kültürel şemalarla kaynaşmış olarak varlık göstermekle birlikte; yerel gelenekler, olduğu gibi değil, Osmanlı Dönemi kültür gereklerine uyarlanarak kullanılırlar. Kültürel şemalar ise, yerel koşulların elverdiği ölçüde kullanılır. Gerçek Osmanlı bireşiminin ürünü olan bu konut tipleri, kaynaklarda "Türk Evi" olarak betimlenmektedir. [25]

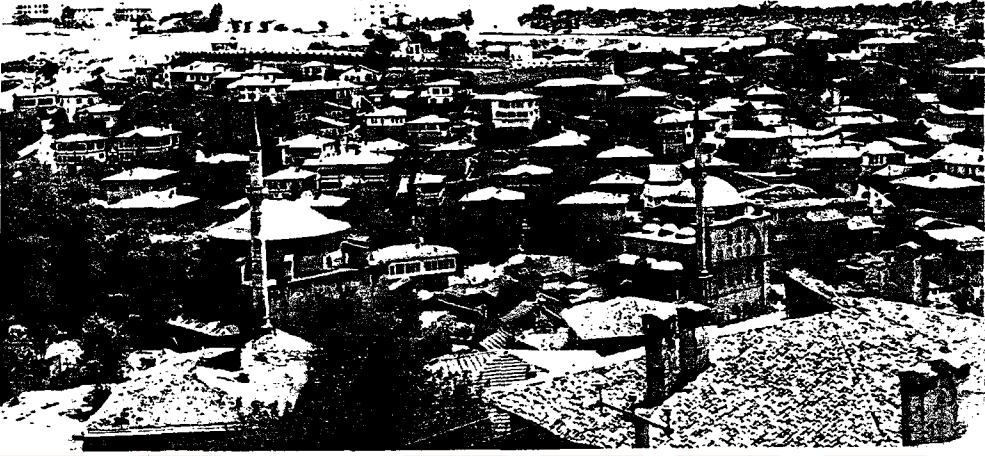
Bu araştırmacılar, özellikle batılılaşma öncesi Anadolu ve Rumeli evini, "Türk Evi" başlığı altında tutmakta, Akdeniz Mimarisinden etkilenen kıyı bölgeleri ile Suriye ve Mezopotamya Mimarisinden etkilenen Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi geleneksel mimarisini ve Batı etkileri gösteren konut örneklerini sınıflamaya almamaktadırlar.

3.2.2. Türk Şehir Yapısı

Bilinçli bir planlamadan yoksun gibi görünen, ancak, dini ve ticari merkezlerinin geleneksel bir plana uyularak inşa edildiği Türk şehirlerinin, yerleşim bölgelerindeki yapılaşma, Müslüman dünya görüşüyle, Türk göçebe kimliğinin benzersiz birlikteliğini yansıtmaktadır.

Doğayla çatışmanın ve onu tahrip etmenin, Allah'ın işine karışmak olduğunu düşünen Müslüman dünya görüşüyle, göçebenin özgürlüğüne düşkünlüğü biraraya gelince, ortaya, doğaya çok saygılı, hatta onu tamamlayan bir şehir dokusu çıkmıştır. İnsan elinden çıkma yapılarla, doğanın mükemmel uyumunun sergilendiği Türk şehirleri, adeta doğanın bir parçası olarak doğup, gelişmişlerdir. [44]

Klasik Osmanlı şehirlerinde görülen ağaç, kerpiç ve kireç gibi malzemelerle hemen kalkılıp, gidilecekmiş hissini uyandıran sadelikteki bir şehir dokusunu ancak, sosyal görünüşünde göçebeliliğin derin izlerini devam ettiren bir kavim kurabilirdi. Taş, İslami düşüncenin de etkisiyle, Türklerde "ebediyet" fikrine karşılık gelmekte ve kullanılmamaktaydı. Taşın seyrek kullanılmasının nedenini, taş yapıların pahalıya mal olmasında aramak mümkünse de, asıl yaygın olan görüşü, Le Corbusier özetlemektedir: "İstanbul'da veciz bir doku görülür: Bütün fanilerin evleri ahşap, Allah'ın evleri ise taştandır." [44]

Şekil 3.1. Türk Şehri

Türk şehirlerinin genel karakterine baktığımızda, sokaklarda ağaç olmamasına rağmen, evlerin bahçelerindeki ve cami meydanlarındaki ağaçların, şehre yeşil bir kimlik kazandırdığını görürüz. Bu ağaçlar arasında kaybolan ahşap evleriyle şehir, ancak 2-3 kat yüksekliğinde iken, bu seviyenin üstüne sadece, mahalle merkezlerindeki camiler çıkmaktadır. [45]

Şehir, mahalleler halinde, plansız, fakat doğal dokuyla tam bir uyum içinde geliyordu. Mahalleler genellikle fazla eğimli araziler üzerine kurularak, hem her çeşit suya akıntı olanağı veriliyor, hem de her evin ufkunun açık olması ve güneşten yararlanması sağlanıyordu. Çoğunlukla bir cami, bazen de bir çeşme veya ağaçlıklı bir meydanın etrafında kurulan mahalle, mektebi, camii, hamamı, küçük çarşısı vb. ile kendi kendine yeten bir üniteydi. [44]

Geleneksel yerleşmelerde ayrıık ya da bitişik evlerin yanına geliş ile biçimlenen bir sokak düzeni vardır. Arazi yapısına göre yön değiştiren insan ölçeğindeki bu sokaklar, öncelikle ilk toplanma yeri olan mahalle camilerinde odaklaşmakta, buradan merkez camii ya da külliye ve ticari merkeze bağlanmaktadır.

Sokak, genellikle topografyanın, zorunlulukların ve kamu vicdanının ortaklaşa şekil verdikleri bir evler arası alandır. [46] Genişliği, eğimi, kaplaması hep, insana ya da yüklü hayvana göre tasarlanmıştır. Taş kaplıdır ve yağmur suyunu orta ekseninde toplar [47]. Sokağın, ille de başka bir sokağa geçit vermesi şart değildir; hiç beklenmeyen bir yerde, şaşırtıcı bir şekilde bitebilir. [46] Osmanlı şehirlerinde sıkça rastlanan ve mahremiyet inancının bir sonucu olarak beliren çıkmaz sokak, ana yollardan evlere açılan özel bir yol olarak da tasvir edilebilir. [48]

Türk şehirlerindeki fonksiyon dağılımına baktığımızda, konut ve ticaret bölümlerinin ayrıldığını görürüz. Konut yaşamı dış hayata kapalı, son derece içe dönük olduğundan, özellikle gün boyu kadının etrafında gelişen konutun, erkek yaşamından ayrılmasını gerektirmiş; ticaret konuttan ayrı olarak, merkezde gelişmiştir.

Üst tabaka konutları merkezin yakınında yer almaktadır. Daha dışarılarda zanaatkar ve tüccar evleri bulunmakta, kent sınırı çevresinde ise göçmenler yerleşmekteydi. Bu tabakalaşma nedeniyle, sınırlara doğru gidildikçe, evler daha dayanıksız bir görünüm kazanmaktaydı. [49]

Türk şehir yapısına ait, verdiğimiz bu genel özellik ve örnekler, bize şehrin, tesadüfen değil, tamamen kültürel ve doğal etkenlerin belirleyiciliğinde oluştuğunu kanıtlamaktadır. Kanıtlanan bir diğer nokta da, Türk şehrine ait genel bir çevresel imajın varlığı ve bunun kabul görerek, kültürel sürekliliğin yardımıyla, nesilden nesile aktarıldığıdır.

3.2.3. Oluşumu Etkileyen Faktörler

Türk Evi'nin, Türklerin Orta Asya steplerindeki göçebelik dönemi ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki uzun gelişme döneminde, çok farklı etmenler belirleyici olmuştur. Bunlardan ilki olan göçebelik döneminin izlerine ait somut örneklerle, ilerideki bölümlerde yer verilecektir.

Türk Evi'nin biçimlenmesinde, topluluğun kültürü kadar, üzerinde yaşanan doğa parçasının özellikleri de rol oynar. Bu özelliklerin sayıca az ya da çok olması, o toprak üzerindeki uygarlıkların biçim-kavram, düzey ve sonuçlarını doğrudan etkiler. Örneğin Japon Adalarında yağmur ve depremin ortak ve güçlü iki neden olması, çok ileri bir ahşap geleneği ve buna bağlı bir uygarlığı ortaya çıkarmıştır. Çözümler kendine has ve tektir. Anadolu'da ise, çok çeşitli iklim bölgeleri olduğu gibi, tek bir mevsim içinde de çok değişik doğal değişimler olabilir. Bu farklı iklim verileri, bir o kadar farklı topoğrafik verilerle birleşince, Anadolu'da çok farklı çözümler ve farklı yerleşmeler ortaya çıkmıştır. Kuzey Anadolu'nun verileri taş ve kerpiç yapıyı; Batı Anadolu'nun verileri taş yapıyı; Güney Anadolu'nun verileri ise, ahşap-taş yapıyı ortaya çıkarmıştır. Böylesi çeşitliliklerin, Türk Evi kavramına, pek çok bölgesel özellik getireceği açıktır. [43]

Türk Evi'nin şekillenmesinde, kültürel geçmiş ve bölgesel şartlar kadar önemli bir başka belirleyici de, Anadolu'nun M.Ö. 7.yy'a kadar uzanan tarihi geçmişidir. Türkler, çağlar boyunca birçok uygarlığın beşiği olmuş, kültürel açıdan çok zengin bu topraklara yerleştiklerinde, bu uygarlıkların ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkilerin, Türk Evi'nin biçimlenmesini etkileyeceği açıktır. [50]

Türk evi, yukarıda açıklanan tüm bu etkenler ve bunlar arasındaki etkileşimlerle şekillenmiş ve değişen şartlara uyum sağlayarak gelişmiştir. Özel şartlara uyum için gerçekleşen tüm farklılaşmalar ve çeşitliliklerde de, eş bir yaşam duyarlılığı ve kültürel paylaşımın gerçekleştirdiği bir bütünlük hakimdir.

3.2.4. Türk Evi

Türk şehirlerinin olduğu kadar, Türk evinin biçimlenmesinde de, göçebe kimliğinin ve geleneklerinin, son derece etkili olduğu söylenebilir. Gerçekten de, en azından malzeme kullanımı olarak, Orta Anadolu'dan Balkanlar'a kadar uzanan çok geniş bir alanda ağaç, kerpiç ve kireç gibi dayanıksız malzemelerin kullanılması da göçebe kimliğinin bir yansıması olarak görülebilir. [44] Her ne kadar

iklimsel farklılıklar, Kuzey Anadolu'da ahşap, Batı Anadolu'da taş, Orta Anadolu'da kerpiç ve taş, Güney Anadolu'da ahşap-taş yapıyı ortaya çıkarmış olsa da araştırmacılar, en yaygın olarak görülen ahşap malzemeyi, Türk Evi tipinin malzemesi olarak kabul ederler.

Ev, sokağa cephe arama, arsanın konumu, kible faktörü, komşuluk ilişkileri, güvenlik, namus ve örtünme gibi faktörlerin etkisi ile şehirde yerini alırdı. Bunlardan, evin konumunda hemen hemen kaygı duyulan tek şey kible olmuştur. [48] İslam'ın bir yaşam tarzı olması, yaşamın her anında kibleye yönelmeyi gerektiriyordu.

Eğimli arazilerdeki mahallelerin, topografyaya uyumlu, dar, kıvrımlı sokaklarının iki tarafında dizilmiş evler, mülkiyet durumuna göre, gelişigüzel bölünmüş arsalar üzerinde, birbirlerinin mahremiyetini ihlâl etmeyecek -fakat komşuluk ilişkilerine de izin verecek- şekilde inşa edilirdi. [44] Evin yapımı sırasında, her karar komşularla birlikte alınır, onlara rahatsızlık verecek hiçbir uygulama yapılmazdı.

Türk evinin genel fiziksel özellikleri; asimetrik plan şeması, kiremit kaplı ve geniş saçaklı çatılar, sağır taş alt katın üzerinde taşan ahşap çıkmalar ve yatay görsel etkidir. [45]

Türk Evinin genel görünümü güçlü bir aile yaşamını yansıtır; farklı malzeme olanakları ve konstrüksiyon tekniklerine karşın, evlerin planlamasında "içe dönüklük" ortak bir özelliktir. [49] Bunun nedeni, evin, İslami görüşte dışarı çıkması hoş karşılanmayan kadın için düzenlenmiş bir mekan olmasıdır. Kadının bütün hayatı bu dört duvar arasında geçecekti; ev, kadının hayatını zenginleştirecek özellikler taşımalıydı. Bu yüzden, ev bahçesiz düşünülemezdi. Erkek, ev içinde varlığı hissedilmeyen, kendisi için özel bir düzenleme yapılmasına gerek duyulmayan biridir ve zaten tatil günlerinde bile, kıraathane ve cami gibi iki önemli kurum, onun evde geçirebileceği zamanı sınırlamaktadır. Erkeğin bütün ömrü, kadınının aksine, ev dışında ve renkli geçmektedir. [43]

Toplumdaki kadın-erkek ayırımının plandaki yansıması, haremlik-selamlık bölümleri ile kendini gösterir. Zengin evlerinde iki

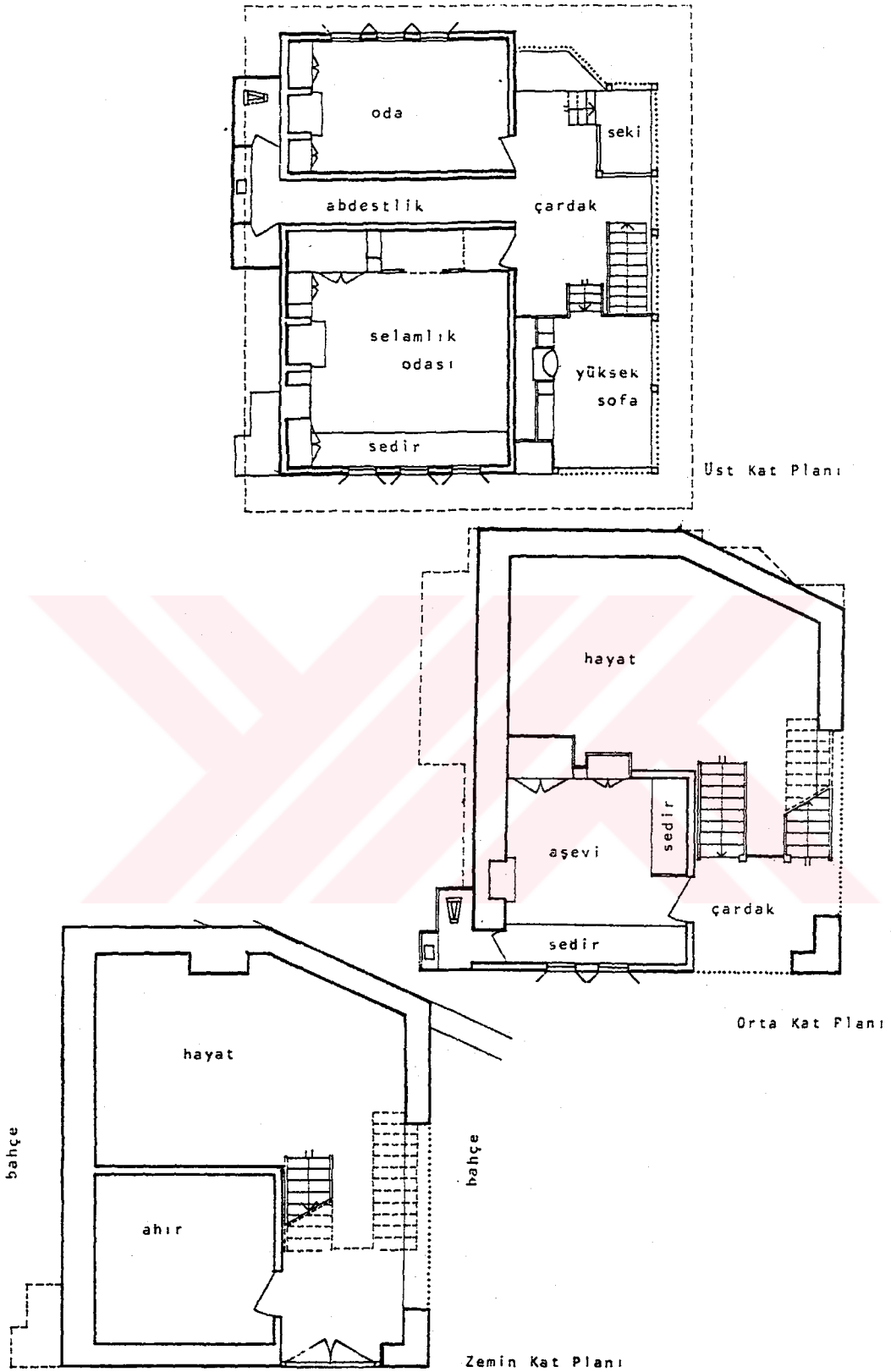
ayrı ev kullanılırken, daha mütevazı evlerde başoda selamlık görevi görür. [51] Anadolu'da en sık rastlanan çözüm budur.

Evler genellikle iki kat yüksekliğindedir ve eve dışarıdan bakıldığında göze çarpan ilk unsur, sokağın kıvrımlarını izleyen yüksek ve sağır alt kat duvarları ile onun üzerinden, geometrik mekanlara ulaşabilmek için, çıkmalarla sokağa taşan ahşap üst katlardır. Türk Evi'nin üst katta "fevkanilik" ilkesine göre çıkmalı biçimlenişi, gayri muntazam parsel sorununun ötesinde, kökeni Uygurlardaki kule, köşk ya da özel terimiyle "kalık"lara uzanan bir geçmişe de dayandırılmaktadır. [52]

Alt kat, genelde kadının ev içi faaliyetleri nedeniyle, gözden ırak kalma sorununa bağlı olarak, taş duvar örgüsü halinde inşa edilir. Bu duvardaki iki büyük kanatlı kapıdan, doğrudan doğruya evin içine değil, önce avluya ya da bahçeye girilir. [49] Esas katın altı tamamıyla ya da kısmen boşaltılır. "Hayat" denen bu kısım, daha ziyade bahçe duvarları ve dikmelerden ibarettir. Zamanla duvarlarla kapatılmıştır. [51] Tarımsal düzende, kadınlar da yıllık yiyecek ihtiyacını karşılayarak, halı-kilim dokuyarak vb. üretime katıldıkları için, bu kat, bahçeyle içiçe bir üretim yeridir aslında. Avlu veya bahçeden alt kata girildiğinde, yaygın kullanımla bir tarafta samanlık, ahır, odunluk gibi bölümler bulunurken, diğer tarafta kış odası, kiler ve aşhane gibi bölümlerin biri veya birkaçı bulunuyordu. [48]

Birçok evde zemin kat ile esas kat arasında, zemin katın bazı bölümlerini de üzerinde bulunduran bir ara kat vardır. Zamanla bu kat önem kazanarak, tamam bir kat haline gelmiştir. Ama tavanı mutlaka esas katınkinden alçaktır ve her zaman ikinci derecede odalara tahsis edilmiştir. Birçok Anadolu evinde, evin ortasında olması ve tavanın alçak olması nedeniyle kışlık kat olarak kullanılmış, 19.yy'dan itibaren ise esas katla arasında fark kalmamıştır. [51] (Şekil 3.2)

Alt kattan, ahşap bir merdivenle, asıl yaşama ve kabul katı olan üst kata çıkılır. Türk Evi plan tipi denildiğinde akla gelen ve tipolojilere dahil edilen kat, bu kattır. Eğer ev sadece bir katlıysa, bu durumda ana kabul ve yaşama alanı, mutlaka pilotilerle yerden 1-2 m. yükseltilir. [51]

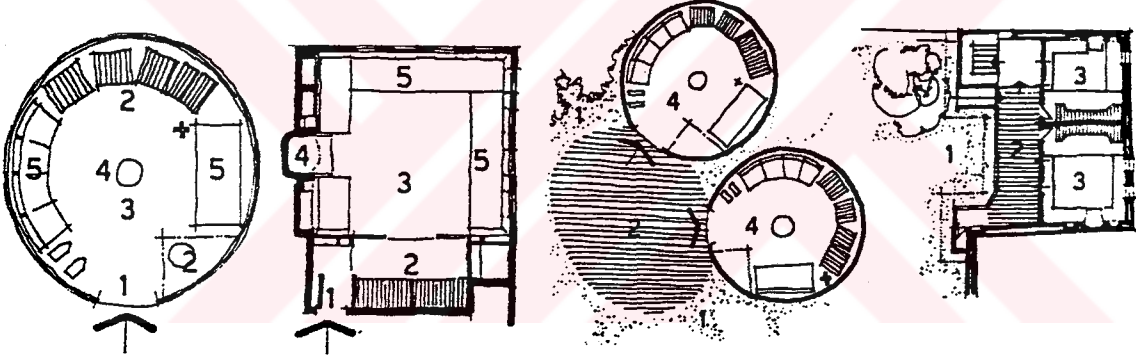

Şekil 3.2. Katların Farklı İşlevler İçin Kullanımı [47]

Türk evinde esas katın iki elemanı, odalar ve sofadır. Türk evine ait tipolojiler de bu iki elemanın farklı birleşimlerine göre farklılık kazanır. [43],[45],[47],[51],[53]

Göçebelikte, ailece birlikte kullanılan, ya da yan yana düzenlenen yaşama birimleri olan çadırlar, yapı içinde odalara dönüşmeye başlamıştır. Odaların birbirleriyle bağlantıları, yok denecek kadar azdır. Her odanın, avluya ya da sofaya açılan, bir tek kapısı vardır. Bu da, odaların bağımsız birimler olarak düşünüldüğünü ve kullanıldığını kanıtlar.

Göçebelikteki eşya azlığı ve aynı mekanın çok işlevli kullanılma prensibi, Türk odasının da ana prensibidir. (Şekil 3.3) Aynı şekilde, bir çekirdek ailenin barınağı olan çadırların ortak bir alana açılması gibi, odalar da, günlük yaşantının geçtiği sofaya bağlanır. [50] (Şekil 3.4)

Şekil 3.3. Çadır ve Türk Odası[50]

- 1- Eşik
- 2- Sandıklar
- 3- Eylem alanı
- 4- Ocak
- 5- Sedir

Şekil 3.4. Göçebelikte ve Türk Evinde Orta Alan [50]

- 1- Bahçe
- 2- Ortak Servis alanı
- 3- Odalar
- 4- Çadırlar

Odalar:

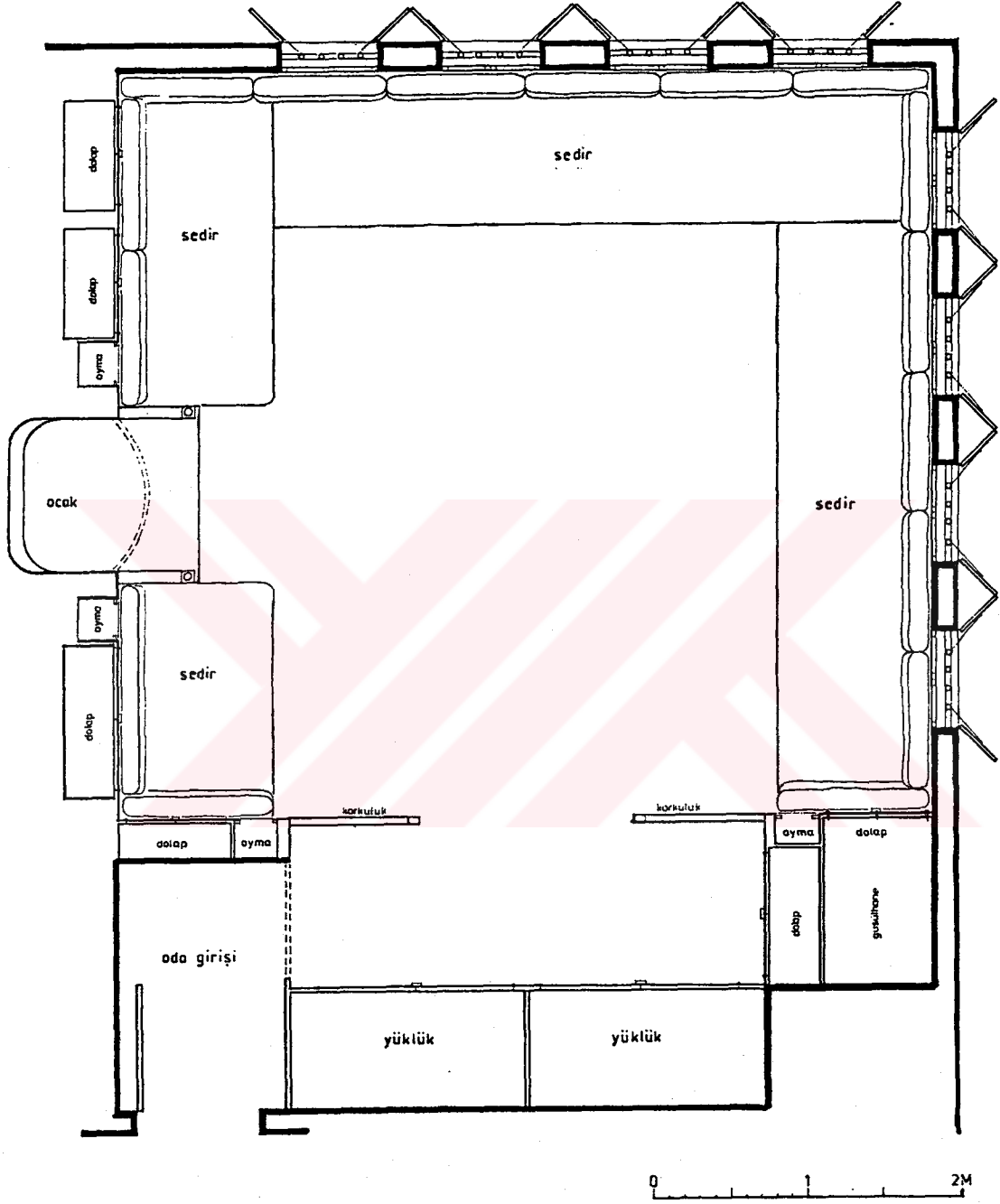
Türk Evi'nde, özellikle odalar "göçebe bir yaşantının" izlerini taşırlar. Çadırda olduğu gibi, oda insan yaşamındaki en önemli işlevleri karşılayabilen bir düzene sahiptir. Çadırın tümüyle taşınabilir, odanın ise sabit oluşundan kaynaklanan farklılıkların olması doğaldır. Örneklenirse; çadırın uygun iklim koşullarına taşınma zorunluluğuna karşılık, sabit bir yapının bölümü durumundaki odanın, olumsuz

şartlarda da belli bir yaşam konforu sağlaması gerekmektedir. Buna karşılık, işlevin hemen hemen aynı oluşu, oda düzeninin de çadırdaki ilkelere göre biçimlenmesini sağlamıştır. [1],[54] Göçebelik dönemindeki çadırlar gibi her oda, oturma, yemek yeme, çalışma, yatma gibi eylemlerin gerçekleştiği bir ortamdır. Oda, yataklar yüklüğe kaldırılarak oturma odası; sofra bezi ve sini ile yemek odası olur. [43] (Şekil 3.5)

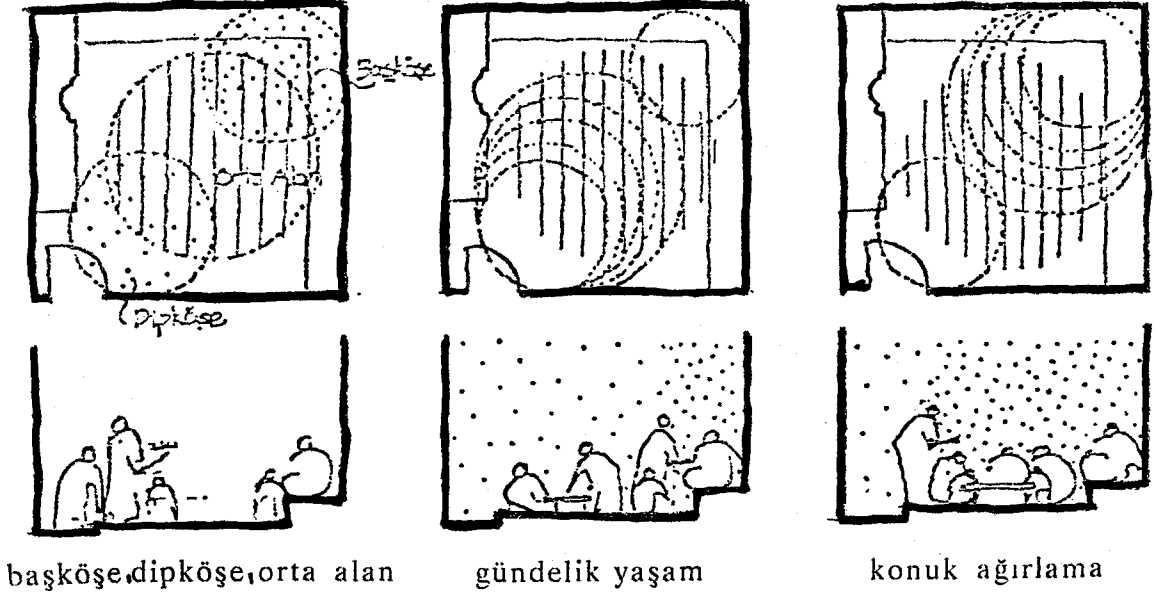
Çadır ile odanın mekan büyüklükleri de birbirine çok yaklaşıktır. Bir odanın ancak ana, baba ve küçük çocuklardan oluşan çekirdek aileyi barındırabileceği gözönüne alındığında, büyüklüklerinin çok farklı olmasının gereksizliği ortaya çıkmaktadır. [54]

Oda, birbirine karşıt durumda olan başköşe ve dipköşe ile, bir de iki ucun karşıtlığını içeren orta alan olarak bölünmüştür. Bu anlamsal bölünme, döşeme karakteri (alçak ve yüksek oluşu), döşeme kaplaması (halı serilmiş olması veya olmaması) ve döşeniş şekli ile vurgulanmıştır. [55] Bu seki düzeninin, geleneksel otağ hiyerarşisinin bir devamı olduğu da söylenebilir. [52]

Dipköşe veya sekialtı odanın kapı çevresinde, her türlü günlük işin yapıldığı bir hizmet alanı olarak, kadın tarafından kullanılır; döşemesi kilimsiz olup, terlik çıkarılan yerdir. Bunun karşıtı olan başköşe ise, pencere kenarında tamamen dışa açık, sedirle yükseltilmiş ve grubun "hizmet edilen" üyesinin kullandığı köşedir. Orta alan ise, bu ikisi arasındaki bir seviyede olup, halı serili bir alandır. Diğer iki alan gibi belirgin bir kullanım biçimi veya anlamı olmayıp, kimi zaman başköşenin, kimi zaman dipköşenin bir uzantısı olur. [55] (Şekil 3.6) Bu esnek yapısı sayesinde en geniş kullanıma sahip olan alandır.

Şekil 3.5. Türk Evinde Oda [47]

Şekil 3.6. Türk Odasında Anlamsal Bölünme [55]

Kareye yakın dikdörtgen formunda olan odanın, diğer odalarla bağlantısı olmayıp, girişi de, içerisinin görünmesini zorlaştıracak şekilde, dar ve küçüktür. Bütün odalar sofaya bağlanırlar.

Girişteki sekialtı bölümünde, döşeme halı kaplı olmadığı gibi, tavanı da özensizdir. Bu bölümde yüklükler yer alır. Kapıya en uzak olan dolabın içinde gusülhane bulunabilir. [56] Kapıya uzak olması mahremiyet ihtiyacının bir sonucudur.

Bir basamakla çıkılan sekiüstü bölümü, döşeme kaplamasında olduğu gibi, tavan süslemesinde de sekialtından farklılaşır; daha özenli bir işlenmesi vardır. Bu bölümün en az bir duvarında pencere dizisi bulunur; pencerenin altından dolaşan sedir, odanın tek mobilyasıdır.

Duvarlardan birinde ocak yer alır. Pencere duvarlarının dışındaki duvarlarda her boşluk, dolap, raf, niş olarak değerlendirilir. Pencere dizisinin üstünde ise, bir anlamda insan seviyesini belirleyen sergen dolaşır. Bu seviyenin üstünde tepe penceresi olabilir.

Odada dış ortamla görsel ilişki, uygun pencere boyutları ve sokağa taşan çıkmalarla alabildiğine genişletilmiştir. Çıkmalardaki

yan pencereler, odalardan sokakların dikey algılamasını sağlamakta ve genellikle ev içinde yaşayan kadının, görsel zenginliğini arttırmaktadır. [1] Böylece, kafeslerin arkasında oturan kadın, sokakta olup bitenleri, görünmeden görme imkânına sahip oluyordu.

Odanın en karakteristik yanı ise, gündelik yaşam işlevlerini içeren sedir, ocak, nişler, yüklük ve pencere dizisinin yer aldığı alt bölümle, üst bölümün ilintisidir. Alt bölüm, bir raf kuşağıyla, gündelik işlevlere bağlı olmayan bezemesel nitelikte, bazen vitraylı bir pencere dizisini kapsayan üst bölümden, belirgin bir biçimde ayrılmıştır. Böylece, bir Türk evinin odasında geleneksel "üstte gök, altta toprak" kavrayışına uygun olarak dünyevi ve uhrevi karşılığı, karşılığını bulur. [52]

Başoda: Geleneksel konutta başodanın ayrıcalıklı bir konumu vardır. Erkeğin ya da babanın, ailenin reisi konumunda olduğu bir düzen, evin mimari oluşumunda, özellikle başodanın vurgulandığı bir hiyerarşi ile belirlenmiştir. Başoda kavramı, göçebe yaşam tarzına bağlı çadır düzeninde de önemli bir yer tutan bazı değer ölçütleri ve bir de konuk ağırlama sorunuyla ilişkili bulunur. Başoda evin saygın konumunu yansıtan ayrıntı ve bezemeye sahiptir; bu özelliğiyle de ailenin hangi toplumsal katmana mensup olduğunu gösterir. [52] Sıradan bir odaya kıyasla temiz, yüksek ve dışa açık, hizmet verilen ve sosyal olma özellikleri ağır basmaktadır. Yapı kütlelerinde belirginleşmesi, dış çevreye görsel açılım sağlayacak şekilde kurulması, onun bu özerkliğinin gereğidir. [55]

Odaların işlevleri ve düzenlerindeki ilkeler üç grupta toplanabilir:

- Yaşamla ilgili tüm işlevlerin karşılanabildiği esneklik vardır.
  - İç düzeni, ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının belirlediği belli ilkelere göre biçimlenir.
  - Yakın ilişkileri bulunan bir ortak alan etrafında düzenlenmiştir.
- [54]

Son maddede bahsedilen ortak alan, Türk Evinin oda kadar önemli diğer ögesi "Sofa"dır.

Sofa:

Çeşitli yörelerde, "sergah, sergi, seyvan, çardak, divanhane, hayat" gibi farklı isimler alabilir. Odalar, bir evde yaşayan ailelerin herbirinin gereksinmelerini karşılasa bile, birbirleriyle yakın kan bağı-
nın bulunduğu tüm aile bireylerinin sık sık biraraya gelmesine olanak
sağlayan mekan, "sofa"dır. Başlangıçta sadece odalar arası sirkülasyo-
nu sağlamak amacıyla ortaya çıkan bu mekan, zamanla gelişen özellik-
leriyle Türk evi plan şemasının temel ögesi haline dönüşmüştür. [1]

Bütün odaların açıldığı mekan olarak sofa, hem odaları bir-
leştirir, hem de onlar arasında bir geçiş alanı görevi görür. [43], [45],
[47], [51] Ayrıca abdestlik-hela, kiler, merdiven, yine sofa ile bağlantı-
lıdır. Sofa, normal günlerde yemek hazırlamak, yemek yemek, misafir
ağırlamak, uyumak için bir hizmet alanı olarak kullanılırken, aile yaşı-
mının kendi iç düzeninde, dışa dönüklüğün gerçekleştiği bir toplanma
alanı niteliği de kazanmıştı; [52] ziyafetler, düğünler, mevlütler bura-
da yapılırdı. [43],[45],[51]

Sofanın dolaşım ve aktif eylem alanı dışında kalan kesimle-
ri oturmaya ayrılmıştır. Bu kesimler oda dizileri arasında girinti ya
da çıkıntı yaparak, sofadan ayrılırlar. Zamanla, bu kısımlar daha da
özelleşmiş ve eyvan, sekilik, taht, köşk, divan gibi kavramlar ortaya
çıkmıştır. [43],[45]

Sofanın konumu, şekli ve diğer mekanlarla ilişkileri farklı
plan tiplerinin gelişimini etkilemiştir. [45] Sofa, en eski ev örneklerin-
de az görülür; Türk ev modelinin başlangıcı sofasız, en ilkel tipe indir-
genir. İlk örneklerde odalar, bir anlamda çadırların görevini üstlen-
mişler, daha sonra odalar arası ortak alan kurulmuştur. Antik ev yapı-
larına özgü, bu dış sofalı ev modeli, sofanın üstünün örtülmesi, görü-
şü denetleyen kafesler konulması, en sonunda da camekanla örtülmesi
ile, iç ve orta sofalı modele dönüşmüştür. [43] İç sofalı ev tipi, kent
yaşamına özgü değerler taşıırken, İstanbul'da görülen orta sofalı tip
ise, olgun bir mimari sistem olarak gelişmişliği vurgular. [52] Böylece
sofa, Türk evi plan tipolojisinin belirleyicisi olarak ortaya çıkar.

Türk evinin iki önemli ögesi olan "oda" ve "sofa"yı bu şekilde tanıdıktan sonra, bunların farklı birleşimlerinden oluşan plan tiplerini inceleyebiliriz.

3.2.4.1. Plan Tipleri

Sofayı incelerken, sofanın tipolojik belirleyici olarak kabul edildiğinden söz etmiştik. Eldem'e göre de sofa, planı meydana getiren başlıca ögedir. Sofanın şekli doğrudan doğruya konut tipini belirler; Türk evi, dış (açık) sofalı evden, iç (orta) sofalı ev tipine doğru kronolojik bir gelişme gösterir. [51] Bu gelişimi, Eldem'in Türk evine ait plan tipolojilerinde izlemek mümkündür. (Şekil 3.7)

Odalar arası alanın kurulmamış olduğu "sofasız" plan tipi, Türk evinin, çadırdan sonraki ilk evresini oluşturur; yanyana dizilmiş odaların bağlantısı için açık alanlar kullanılır. Odalar üst katta olduklarında bu geçit, bir balkon durumundadır. Bu elverişsizliği nedeniyle, zorunlu haller dışında, sadece sıcak iklim bölgelerinde kullanılmıştır. Suriye ve Irak'tan etkilenmiş olan tipe, Diyarbakır, Gaziantep, Konya ve Antakya'da rastlanmaktadır. (Şekil 3.8)

Plan tipinin ikinci aşaması olan "dış sofalı" tipte, odalar arası ilişkiler, üst örtülü bir ortak alan yardımı ile düzenlenmiştir. Bu alanın, plan şemalarının biçimine göre, yalnız bir yüzü açık kalacak şekilde, etrafı odalarla çevrildiği gibi, iki ya da üç yüzü de açık kalabilir. L ve U şeklinde plan şemaları oluşturulmuş bu tip, Anadolu'nun hemen hemen tüm yörelerinde yaygınlaşmış olmasına rağmen, daha sonra özellikle kuzey ve doğu bölgelerinde, yerini iç sofalı konutlara bırakmıştır. (Şekil 3.9)

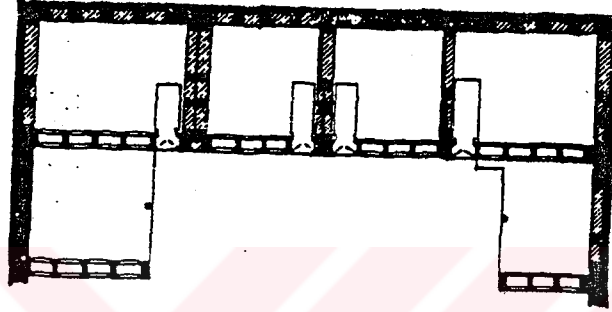
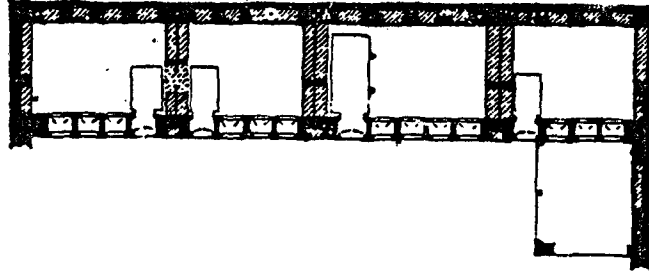
Plan gelişiminin bir sonraki adımı olan "iç sofalı" plân tipi, oldukça yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Odalar arası ilişkilerin bütünüyle yapı içinde gerçekleştiği bu şema, daha çok, dış etkilere karşı korunmuş bir orta alan kurmayı gerektiren durumlarda uygulanmıştır. Özellikle kentlerde rastlanan iç sofalı plan tipinde, sofanın bahçeyle ve dolayısıyla doğayla ilişkisi kaybolmuştur. Kuzey Anadolu'nun tüm yörelerinde uygulanmasına karşın, en çok Marmara Bölgesi'nde görülmektedir. (Şekil 3.10)

ORTA SOFALI PLAN TİPİ

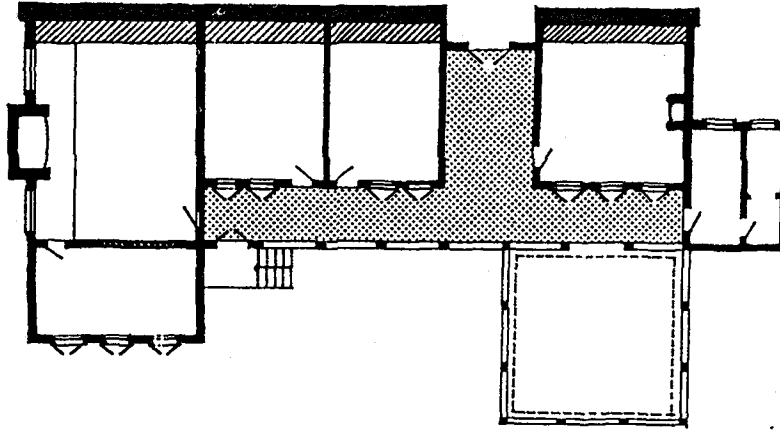
THE TYPE OF PLAN WITH A CENTRAL HALL

	C1 - Orta sofalı plan tipi The type of plan with a central hall.	C2 - Dört köşe sofalı The type of plan with a square hall.	C3 - Pahlı sofa The type of plan with a beveled hall.	C4 - Yuvarlak köşeli sofa The type of plan with a hall with curved corners.	C5 - Dişli yuvarlak köşeli sofa The type of plan with a hall with recesses and curved corners.	C6 - Oval sofa The type of plan with an oval hall.
C 1 - Dört tarafı kapalı sofa. The type of plan with a hall closed in on four sides.						
C 2 - Bir tarafı eyvanlı merkezi sofa, merdiven oda sıraları içinde. The type of plan with a central hall and a liwan (ante-chamber) on one side, the staircase in line with the rooms.						
C 3 - İki eyvanlı sofa, merdiven oda sıraları içinde. The type of plan with a hall and two liwans (ante-chambers) the staircase in line with the rooms.						
C 4 - İki eyvanlı merkezi sofa, merdiven oda sıraları içinde. The type of plan with a central hall and two liwans (ante-chambers), the staircase in line with the rooms.						
C 5 - Üç tarafı eyvanlı merkezi sofa, merdiven oda sıraları içinde. The type of plan with a central hall with a liwan (ante-chamber) on three sides, the staircase in line with the rooms.						
C 6 - Dört tarafı eyvanlı sofa, merdiven sofanın ucunda. The type of plan with a hall and a liwan (ante-chamber) on four sides, the staircase at the end of the hall.						
C 7 - Uzun sofalı çift merdivenli, merdivenler sofanın iki ucunda The type of plan with a long hall and two staircases, the staircases on two ends of the hall.						
C 8 - Uzun sofalı çift merdivenli, merdivenler oda sıraları içinde The type of plan with a long hall and two staircases, the staircases in line with the rooms.						

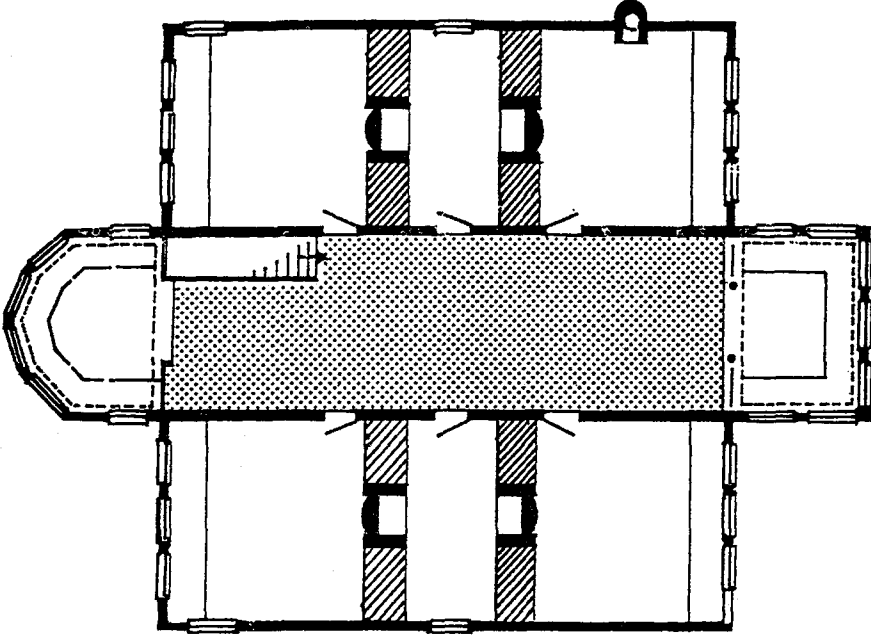
Şekil 3.7. S.H.Eldem'in Türk Evi Tipolojilerinden Bir Kesit [57]

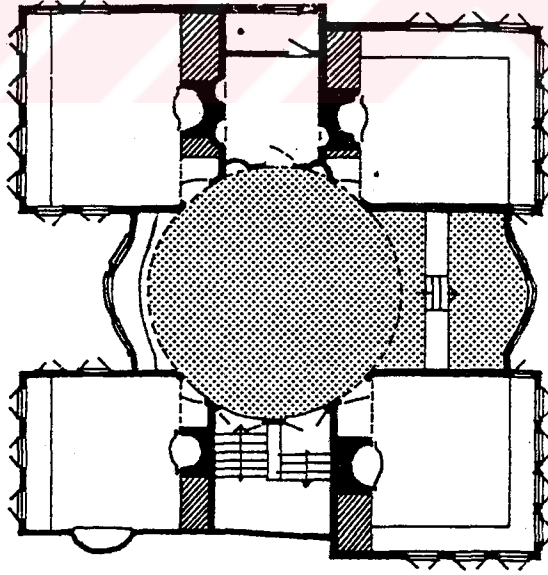
Şekil 3.8. Sofasız Plan Tipi [57]

Şekil 3.9. Dış Sofalı Plan Tipi [57]

Şekil 3.10. İç Sofalı Plan Tipi [57]

Şekil 3.11. Orta Sofalı Plan Tipi [57]

Plan gelişiminin son aşaması ise, "orta sofalı" plan tipidir. Sofa, yapının tam ortasındadır; dört tarafı oda dizileriyle çevrilidir. Sofanın aydınlanması için, oda sıralarının arasında eyvanlar yer alır. Planın toplu bir hal aldığı bu tip, özellikle İstanbul'da ve Anadolu'nun kuzeyinde kullanılmıştır. [1], [43], [45], [51] (Şekil 3.11)

3.2.4.2. Cephe Özellikleri

Türk Evi'nin genel cephe özellikleri, içten dışa biçimlenmenin sonucu olarak, tamamen içerdeki fonksiyonu yansıtır. Eve dışarıdan bakıldığında, evin plan tipi, fonksiyon dağılımı hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Türk Evi, aynı bina üzerinde, farklı karakterde iki cepheye sahiptir. Bilindiği gibi, geleneksel Türk Evi, içinde sürdürülen yaşam gereği içe dönük ve dışa kapalı bir karakterdedir. Bu nedenle, evin sokak cephesi ile, bahçeye veya avluya bakan cepheleri farklıdır. Bahçe yönünde yer alan hayatın veya sofanın cephesi, diğerlerine nazaran, daha hafif ve şeffaf inşa edilir. Böylelikle, yaşamın büyük kısmının geçtiği hayat ile dış mekan arasında doğal ilişki sağlanmış olur. [58]

Evin, genellikle 2-3 katlı olduğundan ve alt katın, gerek arkasındaki fonksiyonlar, gerekse, mahremiyet düşüncesiyle, sağır bir taş duvar olarak inşa edildiğinden söz etmiştik. Bu duvarın arkasında, ışığa ihtiyacı olmayan ya da ışığını bahçe veya avludan alan servis mekanları bulunur. Bu duvara, gerekirse, göz seviyesinin üstünde küçük pencereler açılabilir.

Üst katlar, ahşap karkas arası dolgulu olarak yapılır, içten ve dıştan bağdadi sıvanır, belirli renklere boyanırdı. Ahşap karkas ve dolgunun üzerinin sıvanmadan bırakıldığı da olurdu. Böylelikle, karkasın dokusu ile cephenin tekdüzeliğine hareket sağlanırdı. Zamanla, özellikle büyük kentlerin görkemli konutlarında, dış cephe kaplaması olarak ahşap kullanılmaya başlandı. Bugün, günümüze gelebilen Boğaziçi'ndeki yalılar ve bazı konaklar ahşap kaplamalı görünüşe sahiptir. [58]

Malzemesini bu şekilde açıkladığımız üst katlar, sağır taş alt katın üzerinden, çoğu zaman payandalarla desteklenerek, çeşitli şekillerdeki çıkmalarla sokağa taşarlar. Çıkmanın fonksiyonel nedeni, gelişigüzel arsalar üzerinde yapılmış evlerde, geometrik şekilli mekânlara ulaşmaktır. Işık ve havalanma sağlamak, manzaraya açık olmak ve kadının eve kapalı hayatını zenginleştirmek, ikincil nedenler olarak karşımıza çıkar.

Evin 3 katlı olması durumunda, çıkma düzeni 3. katta aynen devam edebileceği gibi, çıkma çıkma üstüne binebilir ya da eğer sadece bir katta yapılacaksa, üst kat tercih edilir. Çıkma ve cumba, Türk Evinin çok karakteristik bir özelliğidir; bunların kullanılmadığı ev yok gibidir.

Türk Evinin diğer bir karakteristiği de, cepheyi yağmurdan mümkün olduğunca korumak için, geniş saçaklı yapılan, alaturka kiremit kaplı çatılardır. Çatı saçağının altı, furuşlar ve kalem işleri ile zenginleştirilebilir. Yağmur ve güneşten en az etkilenen saçak altının, kalem işleri için en uygun yer olduğu şüphesizdir. [56]

Evin sahip olduğu genel yatay etkiyi, dikey pencere dizileri yanyana gelerek desteklerler. Türkler; aydınlık, havadar, ferah, güzel manzara gören odalarda yaşamayı sevdikleri için, iklim koşulları elverdiği ölçüde, çok ve değişik yönlere pencere açıyorlardı. Genel kaniya rağmen, "Geleneksel Türk Mimarisinde pencereler 1:2 oranında yapılır" diye bir kural konulamaz; 1:3 ve 1:4 vb. oranlar da vardır. Hatta, en değerli eserlerimizden, Amcazade Hüseyin Paşa Yalısındaki (1697) pencereler düşey değil, yatay şerit gibi düzenlenmiştir ve kare biçimindedir. Birçok evlerde de kemer şeklinde pencereler yapılmıştır. [39] Bu pencerelerin kenarlarında ve ev ile çıkmaların köşelerinde ahşap pervazlar bulunur. Pencerelerdeki kepenkler daha sonraki yıllarda çıkarılmıştır.

Özetle, Türk Evi cephesi, planı gibi fonksiyona temellenen, asimetrik bir yapıdadır. Göçebelik geleneği ve İslami görüş, cephede karşılığını, gereksiz hiçbir elemanın bulunmadığı bir sadelikte bulmuştur. Malzeme, en kolay bulunan ve en rahat işlenen ahşap, kerpiç ve

kireçtir. Ev içinde iklimsel konforu sağlamak için malzemenin tüm olanakları kullanılmıştır. Geleneksel cephe, çok az elemanla kurulmasına rağmen, zengin plastik olanaklara sahiptir. Bu sayede, hiçbir evin cephesi diğerine benzemez; herbiri, kendine has, ait olduğu yerin şartlarını karşılayan özgün çözümlerdir.

3.2.5. Türk Evinde İlkeler

Geleneksel konut, öncelikle kullanıcısının ihtiyaçlarını karşılamak için düzenlenir ve bu ihtiyaçları yönlendiren kültürel yapı da, evin en önemli belirleyicisidir.

Rapport'a göre evin formu, en geniş anlamda sosyo-kültürel faktörlerin bir sonucudur. İklimsel şartlar, yapım tarzı, malzeme şartları ve teknoloji ise değiştirici rol oynarlar. [59] Kültürün, insanın ortaya çıkışıyla başladığını kabul ettiğimize göre, Rapoport'un, yapım tarzı ve teknolojiyi, sosyo-kültürel faktörlerin dışında bıraktığı bu görüşe katılmamız mümkün değildir. Evin biçimlenmesindeki ikincil faktörler, ancak insanın müdahalesi dışındaki iklimsel ve malzeme olanaklarına dayalı şartlar olabilir.

Tüm bunların ışığında belirginleşen Türk Evi geleneğinin kökleri, Türklerin Orta Asya'daki göçebelik dönemine gider. O dönemde, "Altta toprak, üstte gök" deyişi ile başlayan karşıtlıklar, geleneksel Türk Evinin ana prensipleri olmuşlardır.

Gerçekten, geleneksel Türk Evinde, iç mekan örgütlenmesi, odalar/ortak alanlar, başoda/diğer odalar, kapalı/açık, yazlık/kışlık, zemin kat/oturma katı, haremlik/selamlık gibi birtakım karşıtlıkların oluşturduğu bir düzendir. Bu düzen, toplumun bireye, aileye ve mekana yüklediği; iç/dış, kirli/temiz, gündelik/sosyal, alt/üst ve nihayet kadın/erkek gibi bir takım sembolik değerlere göre kullanılmaktadır. Böylece, Türk Kültüründeki konut kullanımında "nerenin", "ne zaman", "kim" tarafından ve "nasıl" kullanılacağı tanımlanmış olmaktadır. [25], [55] Ancak bu karşıtlık ilişkileri, karşıt öğelerin birbirinden koparılarak yalıtılması şeklinde değil, dolaylı olarak, mekansal nitelik

başkalaşmalarıyla gerçekleştirilmiştir. Kot ve yön değişimleri, belli bir hacim içindeki alanların simgesel olarak bir önem sıralamasına kavuşturulması, açıklık -yarı açıklık- tam açıklık gibi nitelik derecelenmeleri, Türk evindeki mekansal örgütlenişin tasarıma yansıyan ilkeleridir. [25]

Le Corbusier de, 1911 yılında Türkiye’de geçirdiği 2 ayın sonunda, Türk Evine ait gözlemlerine dayanarak, bazı ilkeler ortaya çıkarmış; bunların bir kısmını Modern Mimarlığın İlkeleri olarak sunmuştur. Le Corbusier’in, Türk evinde bulmuş olduğu ilkeler şunlardır:

- 1) Evlerde, ferahlık, havadarlık ve aydınlık ön plandaydı. Bunları sağlamak için geniş, bol pencereler kullanılmıştı; böylece evlere bol güneş ışığı girmiş, evler manzaraya açılmıştı.
- 2) Evler ahşap iskelet sisteminde yapılmış olup, hafif bir görünüme sahiptir. Bu sayede, maksimum şeffaf-cam yüzeyler yapmak mümkün oluyordu.
- 3) Türk insanı, zemin katını giriş, arabalık, kiler gibi ikincil işlevlere ayırıyor, evin ana mekanlarını, ahşap kolonlar (pilotiler) üstünde yükseltilmiş olan, birinci katta örgütliyordu. [39]

Geleneksel konut birikiminden, yeni konut tasarımlarında faydalanmak için yapılması gereken ilk şey, titiz bir araştırma ve analiz çalışması ile, o çevredeki konutlara ait ilkelerin çıkarılmasıdır. Doğru olan, geleneğin 1:2 oranındaki pencerelerde, biçimde aranması değil, doğal ışığın, strüktürün ve konstrüksiyonun kullanım yönteminde aranmasıdır. Gelenekçilik, eskiyi görsel olarak tekrarlayan bir cephecilik anlayışı üzerine kurulursa, bu ancak gericilik olur. [39] Oysa doğru çıkarılmış ilkeler, bırakın gericilik suçlamalarına hedef olmayı, modern mimarlığın ilkeleri haline bile gelebilirler. Çünkü, Türk mimarisinin en önemli geleneği, yenilikçi ve çağdaş olmaktır.

3.3. Geçmişten Yararlanan Tasarım Yaklaşımları

Daha önceki bölümlerde, kültürün mimari yaratıma etkisi, tarih, gelenek, tarihsel süreklilik-mimari ilişkisi ve son olarak da kültürel süreklilik içinde Türk Evi Geleneği’nin üzerinde durulduktan

sonra, bu bölümde çağdaş mimarının, çağdaş kentin, -özellikle de çalışmanın ana konusu olan- çağdaş konutun oluşumunda, geçmişin, otomatik süreklilik dışında, biçim dünyasında hangi mekanizmalar yoluyla etkili olduğu incelenecektir.

Dünyada, arasına yeni yapı getirilecek tarihi dokunun yoğunluğuna bağlı olarak, çeşitli yaklaşımlarla karşılaşılmaktadır. Sınırları saptanmış, bozulmanın en az olduğu, geleneksel özellikleri açısından bütünlük gösteren bölgelerde daha başka, daha fazla değişime uğramış bölgelerde başka türlü davranmak gereklidir.

Yoğun doku arasına yeni yapı yapmak; eski yapılara yeni ekler, çok değişmiş/bozulmuş tarihi yapılar ya da niteliksiz yeni yapıların yerine getirilecekler, doku içindeki boş parsellere yapılacaklar gibi çeşitli örneklerle ortaya çıkmaktadır. [60] Bu seçeneklerin herhangi biriyle, varolan doğal veya yapay çevreye yeni bir yaşam birimini ekleyen tasarımcı, o ortamı temelli ve kalıcı bir biçimde etkilemekte ve değiştirmekte olduğunun, yeni birimin, önce varolanla karşılıklı etkileşim içinde, birlikte yaşayıp algılanacağını bilincinde olmalı ve her türlü biçim ve çözüm, model ve reçetelerinden kurtulup, varolanı anlamaya ve durumun gereklerini sorgulamaya çalışmalıdır. [35] Buradaki her türlü öneri, tarihsel görünümü ve geleneğin kavramsal bütünlüğünü sağlayacak yönde olmalıdır.

Tarihi çevre, sunduğu referanslarla, bir taraftan tasarımcının yola çıkış aşamasını kolaylaştırmakta, ancak diğer taraftan da çok daha yoğun bir uğraş, tarih bilinci ve düşünme süreci gerektirmektedir.

Geleneksel çevrelerde yapılacak yeni yapılarda sorun, bir yaratma/yeniden yaratma sorunudur. Burada, etki alanı içindeki bir tarihi yapının öğelerini, yeni bir bağlamda ve biçimsel farklılaşmalarla sürdürmekten başlayarak, onun doluluk-boşluk oranlarını yinelemeye, ritmlerini, kütle ve plan özelliklerini sürdürmeye, yön ve topografyaya bağlı özelliklerini değerlendirmeye, tarihi yapıyla yapısal bağlantılar kurarak bütünleşmeye dek uzanan olanaklar mevcuttur. Hatta tersine bir yaklaşımla, yeni yapının bazı doku ve renk özelliklerini

eski yapıya taşımak da mümkündür. Ancak, asıl başarının, her tarihi çevrenin özel koşullarına göre, yeniden yaratma eyleminde olduğu unutulmamalıdır. [59]

Mevcut tarihsel stok yeni tasarımları etkilemenin dışında, geleneksel biçimlerin ikonik yaklaşımla yinelenmesi, eskinin korunması ve yeni işlevlerle değerlendirilmesi şeklinde yaşamını sürdürür.

İkonik yaklaşımla yinelenme, yaşama biçimi, ekonomik ve sosyal yapı ile eyleme dayalı ihtiyaçların çok yavaş değiştiği, hatta hiç değişmediği yerlerde görülür. Dikkat edilecek sorun, alınacak görsel benzeşim modelinin, yüklenilen mimari göreve uygunluğudur. [61]

Eskinin korunması olarak adlandırdığımız yaklaşımda ise eski binalar, günümüz koşullarında aynı fonksiyonla değerlendirilirler. Bunun için, binanın sahip olduğu tarihî, estetik ve teknik değer dikkate alınarak, farklı yöntemler kullanılır. Tek yapı korumadan, sit korumaya kadar uzanan bir uygulama alanı vardır.

Birçok yerde, geleneksel binaları aynı fonksiyonla değerlendirmek mümkün olmaz. Bu durumda, bu binaları yaşatabilmek için bir fonksiyon ihtiyacı doğar. Tarihi yapıya verilecek yeni işlevi, kent dokusu içinde ekonomik ortam belirlemektedir. Eğer çevreye uygun bir işlev verilmezse, yapı amacına hizmet etmediği için ilgi görmez. En ideal çözüm, yalnızca işlevin değişmesi ve yapının korunması olmakla birlikte, işlevin zorlaması durumunda, 2. grup yapılarda, cep-hede bir değişiklik yapılmadan, içerde, yeni işlevin zorladığı planimetrik değişiklikler ve gerektiğinde ek de yapılabilir. Bu değişikliklerin, yapının, tarihi, estetik ve teknik değerlerini yıpratmaması ve gerektiğinde yapıdan temizlenebilir nitelikte olması gerekir. [62]

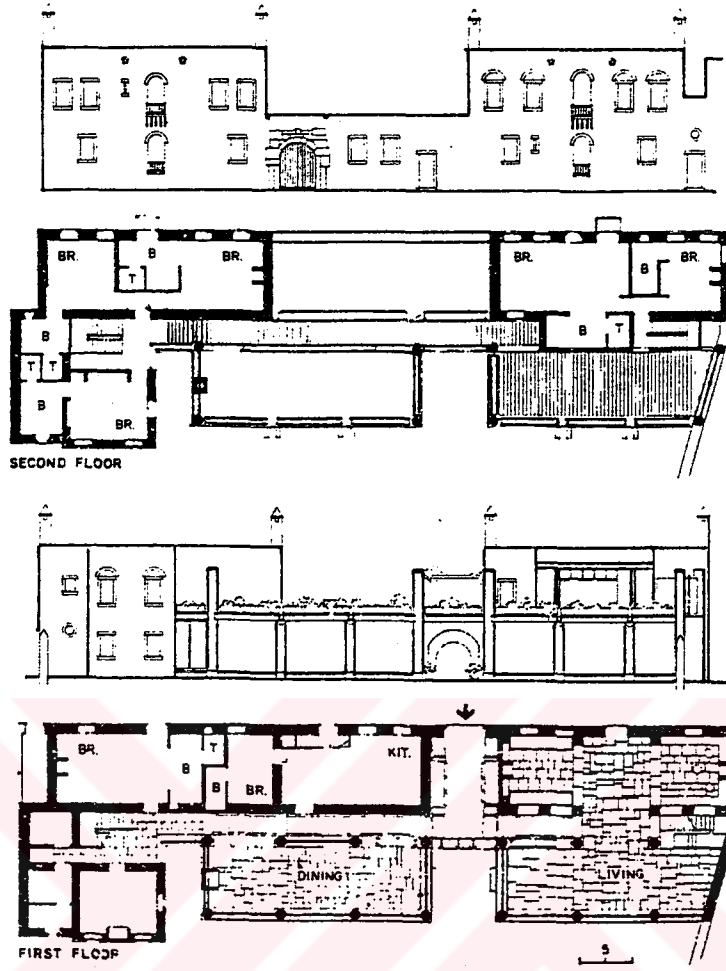
Günümüzde, geçmişin hangi yollarla etkili olduğunu yukarıdaki gibi açıkladıktan sonra, bu yolları, örnekleriyle şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Vazgeçilmez simgesel biçimler: İglolar, çadırlar ve ahşap evler bu yaklaşıma örnek olmakla birlikte, daha çok dinsel yapıların tasarımı-
mında izlediğimiz, geleneksel biçimlerin yinelenmesi şeklinde orta-
ya çıkar. [41] Geleneksel Türk evinin de, bu yaklaşımın çok akılcı
ve sabırlı bir uygulaması olduğu söylenebilir. [61] (Şekil 3.12)

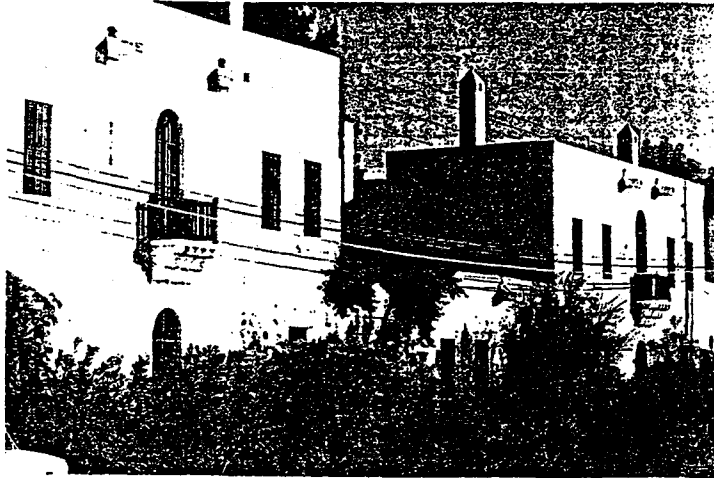

Şekil 3.12. Türk Evleri

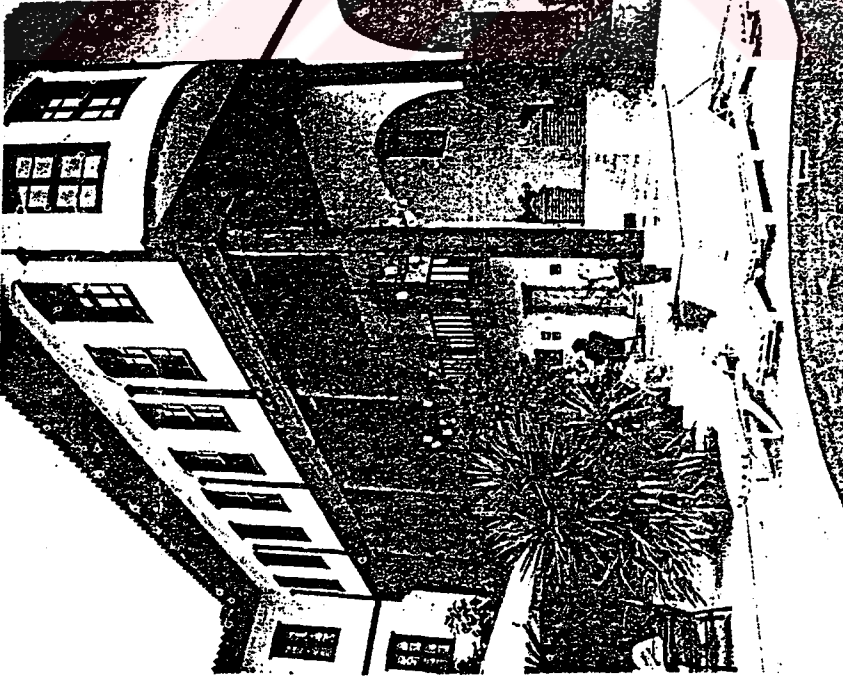
- 2- Eskinin korunması: Bu yaklaşım, bütün dünyanın çevre koruma
günlüğünün önemli bir bölümünü oluşturan bir etkinlik yoludur.
Turgut Cansever'in Bodrum Ertegün Evi (Şekil 3.13), Sadullah
Paşa Yalısı, Birgi Evi örnek gösterilebilir.
- 3- Eskinin, yeni amaçlarla kullanılmak üzere kısmen korunması, kıs-
men yenilenmesi: Çok sık karşımıza çıkan bu yaklaşımda, gelenek-
sel konutlar, özellikle firmaların yönetim binaları ve sanat kurum-
ları olarak karşımıza çıkmaktadır. Cengiz Bektaş Mimarlık İşliği,
İzmir Çimentaş Lokali, Antalya Marina Hotel (Şekil 3.14) Nakkaş-
tepe Koç Holding Yönetim Binası (3.15) örnek gösterilebilir.

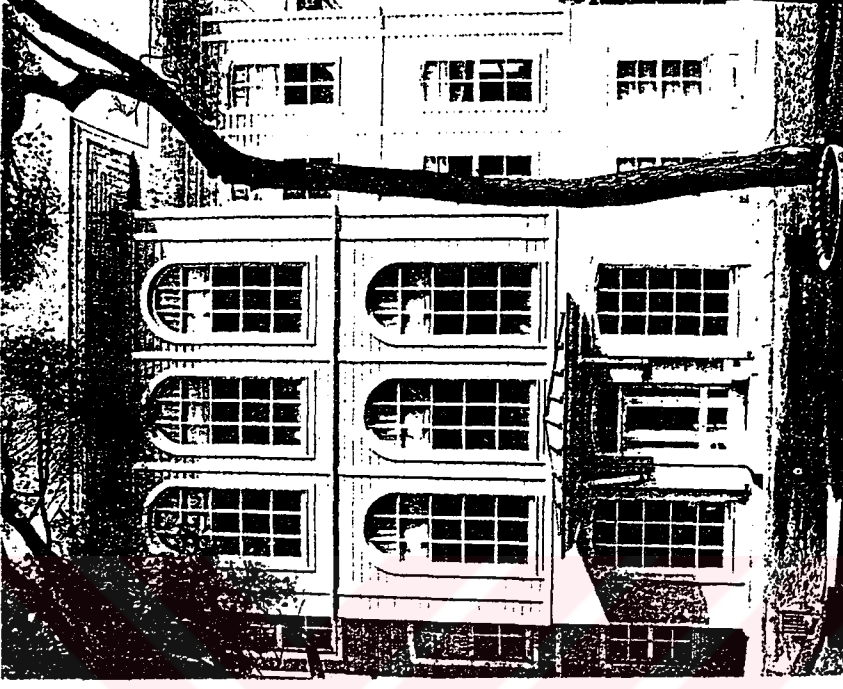
TARİH-BUGÜN-GELECEK: ERTEGÜN EVİ

Şekil 3.13. Turgut Cansever, Bodrum Ertegün Evi [62]

Şekil 3.14. Kazım İspehani-Sadık Mercangöz,
Antalya Marina Hotel [63]

Şekil 3.15. S.H.Eldem,Nakkaştepe
Koç Holding Yönetim Binası [64]

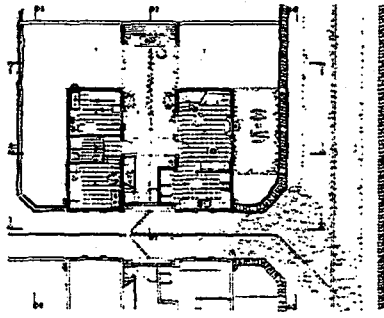
- 4- Yeni binalarda eski biçimlerden esinlenme: Bu bazen eskinin tümel taklidi, fakat daha çok bazı öğelerin, yeni kompozisyonlarda kullanılması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bütün geçmiş seçmecilikler de aynı yöntemi kullanmışlardır. Çanakkale Sedat Gürel Evi (Şekil 3.16), Cansever'in Demir Evleri, Çinici'nin Milletvekili Lojmanları, Nail Çakırhan Evi örnek gösterilebilir.
- 5- Eski ve yeninin aynı biçim dünyasından esinlendiği sentetik araştırmalar: Bu bir önceki yaklaşıma göre kuşkusuz çok daha özgün ve çok daha zor bir yaklaşımdır. Gelenekselin özü araştırılır ve yeni tasarımlara uygun olduğu noktalarda, uyarlanarak kullanılır. Venturi'nin annesinin evi, Nezih Eldem ve Atilla Yücel'in Kirazlımescit Sokak için yaptıkları çalışmalar, Çinici'nin Binevler Sitesi, Ersen Gürsel'in Torba 83 konutları (şekil 3.17), Gelenekten Geleceğe Türk Evi Fikir Yarışması örnek gösterilebilir.
- 6- Eski biçim sözlüğünü unutmak, fakat çevreye boyut, tekstür ve renk açısından saygılı bir uyum sağlamak: Bu tarihe yine önem veren, fakat değişmeyi vurgulayan duyarlı bir tutumun ifadesidir. Bu da bir önceki tutum gibi, çok daha fazla çaba ve yaratıcı güç isteyen bir yoldur. [41] Sedat Hakkı Eldem'in Sirer Yalısı (Şekil 3.18), Oral Vural'ın Bodrum'daki konut binası (Şekil 3.19) bu yaklaşımın hemen akla gelen uygulamalarıdır.

Geçmişin günümüz tasarımlarında, hangi yollarla ve nasıl etkili olduğunu örnekleriyle inceledikten sonra görüyoruz ki, geçmişin verilerinden yararlanmak demek, geçmişin geçerli biçimlerini, mekan kurgularını tekrarlayan, durağan çevreler oluşturmak değildir. Aksine geçmişin verileri, bugünün kentlerinin kişiliğini belirleyen anonimliğin karşısına çıkar, çevreyi biçimsel ve mekansal açıdan zenginleştirmekle kalmaz, topluma ve çevreye, 4. boyutu, zaman boyutunu kazandırır. Yarattığı çağrışımlar ise, yeni yaratmalar için güçlü bir kaynak oluşturur ve çevresel imajın devamlılığını sağlar.

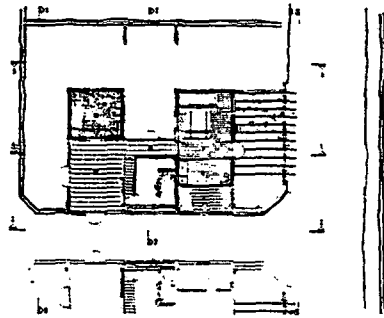
Geçmişin verilerinin tüm bu olası katkıları ise, mimari elemanların körü körüne taklidi ile değil, ancak, bu elemanları meydana getiren ilkelerin, oluşum mantığının devamı ile mümkün olabilir.

Şekil 3.16. Sedat Gürel, Çanakkale Gürel Evi [65]

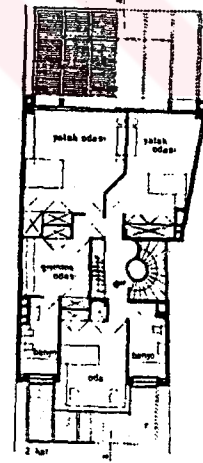
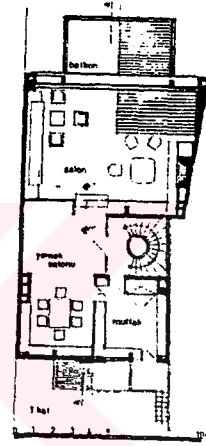
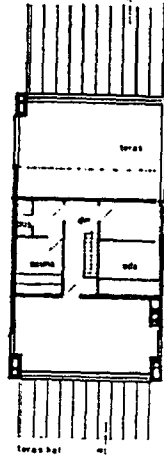

TYP F
TYP F KAT
1. Mutfak
2. Banyo
3. Duvana
4. Tuvalet
5. Mutfak
6. Banyo
7. Duvana
8. Tuvalet

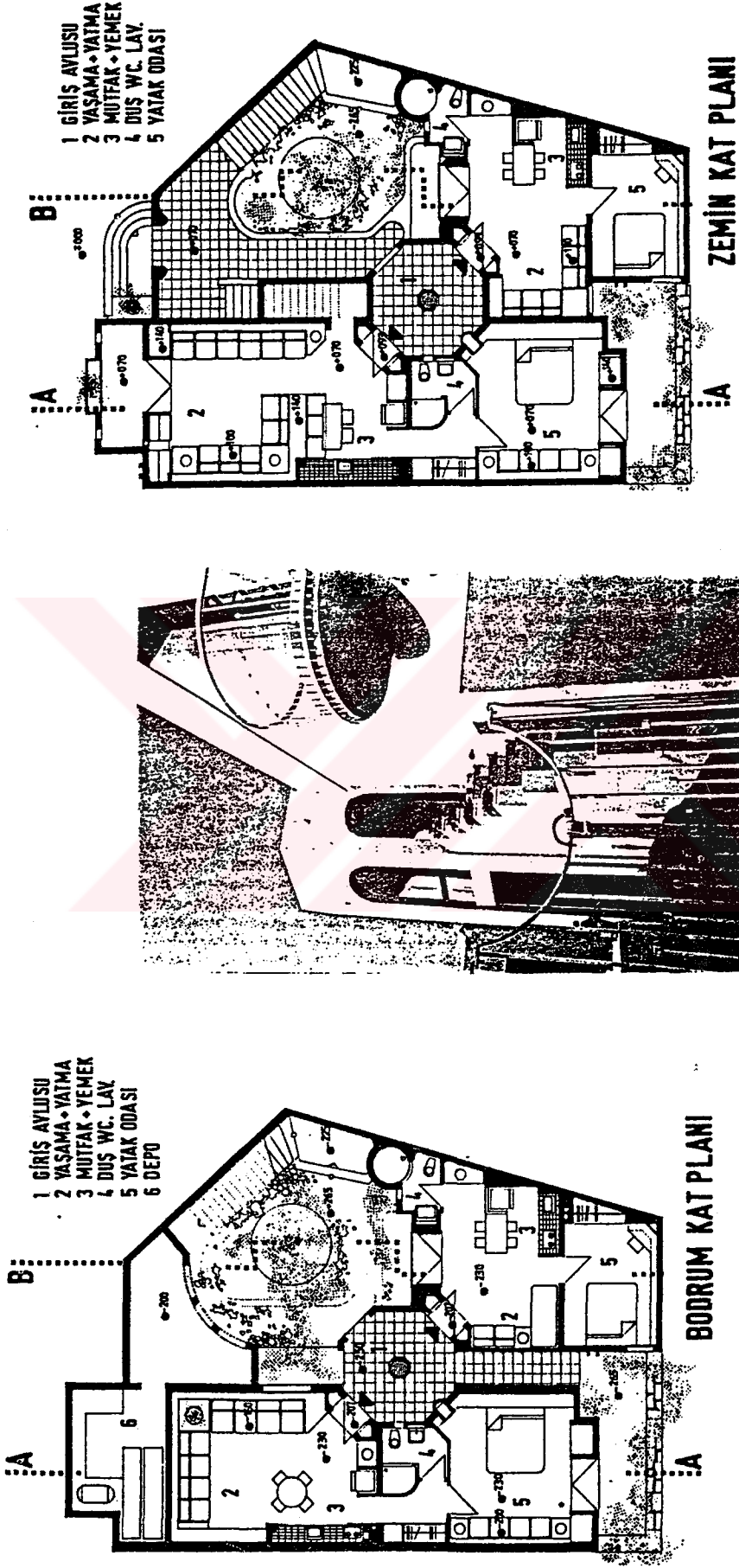

TYP B
TYP B KAT
1. Mutfak
2. Banyo
3. Duvana
4. Tuvalet
5. Mutfak
6. Banyo
7. Duvana
8. Tuvalet

Şekil 3.17. Ersen Gürsel, Bodrum Torba 83 Konutları [66]

Şekil 3.18. S.H.Eldem, Yeniköy Sırer Yalısı [67]

Şekil 3.19. Oral Vural, Bodrum Evi [68]

BÖLÜM 4. MODEL

Özellikle geleneksel çevrelerde yapılacak yeni konutların tasarımları, özel önem ve araştırma gerektiren çalışmalardır. Ayrıntılı analizlerin sonucu elde edilen konut çözümleri, çevresel devamlılığı sağlarken, bunun tersi durumunda, çevre imajı zarar görür. Oysa, bu çevre imajı, insanın çevre ile, tarihsel, ekonomik, politik ve sosyal ilişkilerinin bir sonucudur.

Olumlu ve duyarlı bir fiziksel çevre yaratılabilmesi için, imajın doğru tanımlanabilmesi, bunun için de çevre verilerinin doğru değerlendirilmesi gerekir. Geleneksel çevrelerde, tasarım çalışmalarına başlamadan önce atılması gereken iki adım, şöyle özetlenebilir:

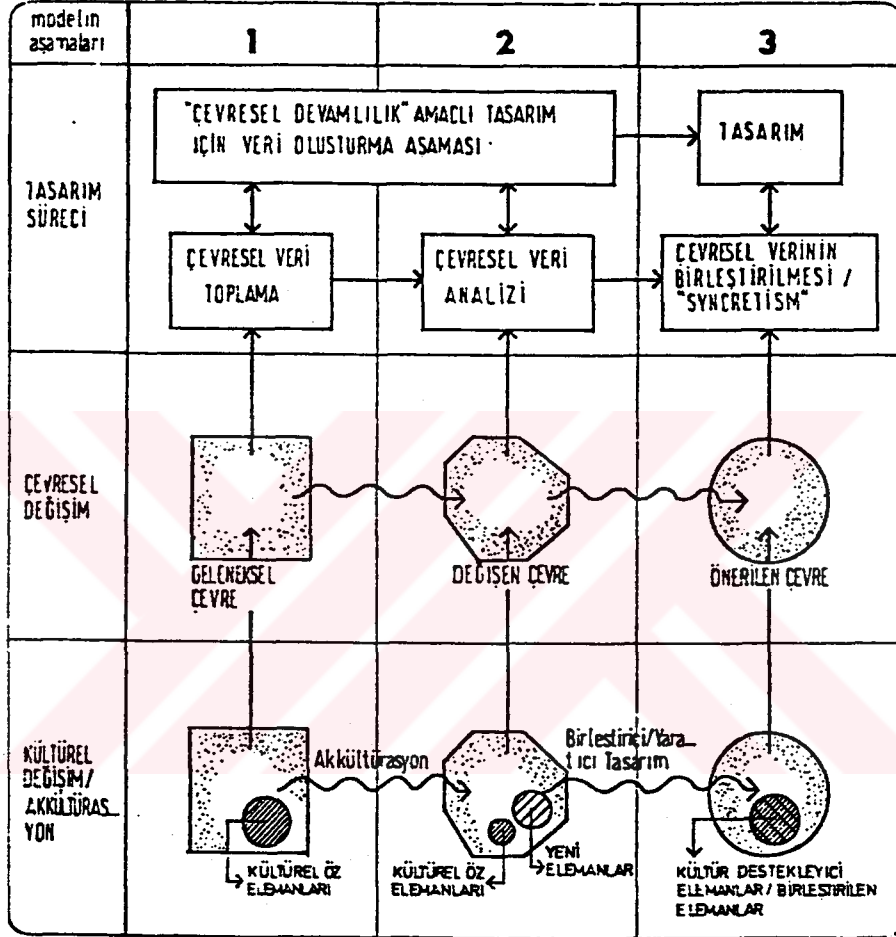
- 1) İnsan-çevre ilişkilerinin, fiziksel, kültürel, yargısal ve algısal analizi yapılmalıdır. [3]
- 2) Nesnel nitelik taşıyan eski bina biçimsel düzenleri, doğru analiz edilmeli, biçim arkasındaki öz yakalanmalı, zaman içinde kalıcı öğeler bulunup kullanılırken, geçici olanlar elimine edilmeli ve değiştirilmelidir. [61]

Tasarıma başlamadan önce yapılması gereken bu çalışmayı, A.Ünlü'de;

- 1) Çevrenin "kültürel öz elemanlarının" saptandığı çevresel veri toplama aşaması,
- 2) Bu verinin sosyo-kültürel değişim çerçevesi içinde incelendiği çevresel veri analizi aşaması olarak, iki aşamada ele almaktadır. [5]

Görüldüğü gibi, veri toplama, geleneksel çevrelerin sadece görünen bölümünü ele almakla kalmayıp, çevrenin görünmeyen, gizli işlevlerini barındıran bölümünü de hesaba katmakta ve tasarım, disiplinler arası bir ekip çalışmasına dönüşmektedir.

A.Ünlü'nün önerdiği bu veri toplama modeli, Şekil 4.1'de görülmektedir. Bu modelin özünü, kültürel çevre ve onun kültürel değişme süreci içinde şekillenmesi ve yeni oluşan çevredeki kullanıcıların gereksinimlerine göre, tasarım düşüncesi oluşturmaktadır. [5]

Şekil 4.1. Geleneksel Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Model [5]

Bu çalışmada önerilecek model ile, çevrenin, tasarımı yönlendirecek sistematik analizinin yapılması sağlanmaya çalışılacaktır. Burada çevrenin, "çevrelenen" (yani insan ve toplum) ve "çevreleyen" (yani fiziksel kabuk; doğa ya da insan yapısı çevre) olmak üzere iki ana öğeden meydana geldiği düşünülerek, [8] önerilecek algoritma, bunların incelenmesine açıklık kazandıracaktır. Yukarıda açıklanan veri toplama aşamalarında olduğu gibi, gelenekselin oluşturduğu

çözümlerden çok, o çözümleri oluşturan ilkelerin saptanması esas alınacak; tasarımcı, verilerin toplanması ve değerlendirilmesinde yönlendirilirken, tasarım yaklaşımında serbest bırakılacaktır.

Model, geleneksel çevrelerdeki yeni tasarım sorununa, mutlaka yeni bina yapılacak önyargısı ile yaklaşmamakta ve ilk iki aşamada bunu sorgulamaktadır:

Arazi olanaklarının araştırılması:

- Arazinin durumu (Dolu ya da boş olması, mevcut binanın durumu)
- Arazinin yeri (ulaşım, okul, pazar yeri, park vb. yakınlık...)
- Arazinin büyüklüğü
- Zemin özellikleri (Sert veya yumuşak olması, zeminden su çıkması...)
- Eğim
- Yön (Rüzgar, güneşlenme, manzara yönü)
- Diğer (Arazinin değeri, çevredeki fonksiyonlar, gürültü...)

Merkezi noktalara uzaklık, zemin özelliklerinin maliyeti arttırması, kötü yönlendirme, çevrede gürültü yapıcı fonksiyonların yer alması vb. özellikler, mal sahibini yatırımdan -en azından konut yatırımından- vazgeçirebilir. Projenin yapılacağı parsel veya yapı adasında korunmaya değer yapı/yapıların bulunması durumunda ise restorasyon yapılacaktır.

Yasal olanakların araştırılması:

Bu aşama da, en az ilk aşama kadar önemlidir. Kanun, yönetmelik ve planlar, o arazide veya o çevrede konut yapımını imkansız kılabilirdiği gibi, bunların izin verdiği yapı özellikleri, istekleri karşılamayabilir; ya da başka bir fonksiyonla değerlendirmek tercih edilebilir. Parsel ya da yapı adasında korunmaya değer yapı/yapıların bulunması durumunda ise, sit koruma planı ve koruma kararının olup olmadığı araştırılmalıdır.

Bu iki aşamadan sonra, bir değerlendirme gerekmektedir. Burada, mimar ve mal sahibi, iki aşamanın verilerini ve kendi isteklerini ortaya koyarak, ne yapacaklarına karar verirler.

Bu değerlendirme sonucunda, ilk aşamaya göre yeni bina yapmak isteyen kişi, ikinci aşamanın zorlamalarına dayanamayabilir veya tam tersi olarak, ikinci aşamanın sağladığı olanaklar, arazi şartlarının olumsuzluklarını örttebilir. Sonuçta, mal sahibi için, hiçbir şey yapmamak uygun olabileceği gibi, geleneksel çevredeki binalardan birini restore etmek ihtiyacı karşılayabilir; ya da zorunlu olabilir. Sonuç olarak, algoritmanın bu aşamasında, karşımıza üç seçenek çıkmaktadır:

• Yeni Bina

• Restorasyon

• Hiçbir şey

Bu tez çalışmasının üzerinde durduğu konu, geleneksel çevrelerin verilerinden, yeni konut tasarımlarda yararlanmak olduğu için, modelde, sadece "Yeni Bina" seçeneğinin açılımı yapılacaktır.

Arazi Olanakları:

Yeni bina yapımına karar verildikten sonra, ilk aşama, arazi olanaklarının tekrar, fakat bu sefer, tasarıma yardımcı olacak detayda incelenmesidir. Bu aşamada, alan, ne büyüklükte konut yapılacağı; zemin özellikleri, temelin nasıl olacağı ya da yalıtım gerekliliği; yön, mekanların organizasyonu konusundaki genel çözüm önerileriyle birlikte değerlendirilmek durumundadır.

Yasal Olanaklar:

Bölgedeki imar faaliyetlerini düzenleyen kanun, yönetmelik ve planlar incelenerek, arazinin hangi oranda kullanılabileceği, kaç kat yapılabileceği, çatı eğimi, çıkmalar, pencere büyüklükleri vb. tasarımı doğrudan doğruya etkileyecek olan sınırlamalar ortaya konur.

Çevrenin Görsel Analizi:

Tasarımı yönlendirecek verilerin belirlenmesi konusunda çalışan araştırmacıların, üzerinde en çok birleştikleri veri, çevrenin görsel verileridir. Çevre görsel incelemelerindeki ortak amaç, planlama ve tasarlama süreçlerinde kullanılabilecek görsel ölçüt ve modelleme süreçleri geliştirerek, çevre koruma ve geliştirme için gerekli çevresel veriler dizinini genişletmektir. [3] Bu inceleme, özellikle hızlı kültürel değişimin, kentsel çevrede yıkıcı etki gösterdiği, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde önem kazanır. F.Yürekli, çevre görsel incelemelerini;

- Farklı kişi ve grupların tercihlerini saptayan çalışmalar,
- Çevre estetik niteliğini değerlendiren çalışmalar ve
- Çevre imajı analiz çalışmaları

olarak gruplamakta ve herhangi bir çevre görsel incelemesinin, çevreyi, kullanıcıyı, kullanıcı-çevre kültürel ilişkilerini, kullanıcı-çevre fiziksel ilişkilerini analiz etmek ve değerlendirmek zorunda olduğunu belirtmektedir. [3]

Sistemli bir görsel analiz çalışması için, geleneksel çevrenin şu 5 ayrı açıdan değerlendirilmesi [70] ve tipolojinin çıkarılması gerekmektedir:

- Mekansal etki analizi
  - Çevre ölçeğinde görsel etki analizi
  - Bina ölçeğinde geometrik kurgu analizi
- Ölçek ve oran analizi
- Ritm analizi
- Görsel denge ve simetri analizi
  - Şekil - zemin ilişkisi
  - Odak noktasının vurgulanması
- Birlik bütünlük kavramı

Bu analizlerle birlikte, çevredeki geleneksel konutların plan, cephe, çatı, mimari elemanlar (çıkma, pencere, kapı...), bunlar arasındaki ilişkiler (giriş-çıkma ilişkisi...), detay vb. özellikler açısından tipolojisinin çıkarılması da öngörülmektedir. Bu başlıklar, geleneksel konutlardaki baskın özelliklere göre değişebilir. Örneğin, Muğla'da ocak duvarlarının ve baca biçimlenmelerinin de tipolojiye dahil edilmesi şarttır.

Gerek ilk 5 analizde, gerekse tipolojik tablolarda dikkat edilmesi gereken husus, yorumun kültürel bağlamda yapılmasıdır. Görsel analiz sonuçlarının, özellikle de tipolojik tablonun belirginleştirdiği "tip"in, bir model, bir reçete olarak algılanması, gelenekselden yararlanmada hatalı yorumlara neden olacak, sağlanmaya çalışılan çevresel devamlılığı zedeleyecektir. Esas olanın, "kültürel öz" elemanlarının devamlılığı olduğu unutulmamalı, görsel analiz çalışmasında, geleneksel çevreyi meydana getiren "ilkeler" araştırılmalı ve bunların günümüzdeki geçerlilikleri sorgulanmalıdır.

Analiz, Yeni Bina Yapmaya Uygun Sonuç Veriyor mu?:

Çevrenin görsel analizi yukarıda açıklanan noktalara dikkat edilerek yapıldıktan sonra sorun, çevrenin yeni bina yapmaya uygun olup olmadığıdır. Çevrenin çok yoğun ve baskın geleneksel özellikler taşıması durumunda, koruma planının yapılması; mevcut binanın korumaya değer olması durumunda koruma kararının alınması mimar tarafından önerilerek, yeni bina yapılmayabilir.

Çevrenin görsel analizinin yeni bina yapımına uygun sonuçlar vermesi durumunda ise, görsel analiz sonuçları doğrudan tasarıma aktarılır ve çevrenin sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerinin incelenmesi aşamasına geçilir.

Çevrenin Sosyo-kültürel ve Ekonomik Analizi:

Geleneksel çevrede yapılacak bina, sadece kullanıcıyı değil, ondan daha çok, o çevrede yaşayan diğer insanları etkiler. Yeni

bina, o çevrenin bir parçası olacak, eskilerle birlikte yaşayıp algılanacaktır. Dolayısıyla, binanın, çevrenin sosyo-kültürel ve ekonomik niteliklerine saygılı olması gerektiği ortadadır.

Algoritmanın bu aşamasında, mimarın yapması gereken, binanın yapılacağı çevrenin, genel sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerini belirlemek olacaktır. Bunun için ise, çevre sakinlerinin yaş, cinsiyet, aile yapısı, eğitim durumu, sosyal ilişkiler, mesleki özellikler, ekonomik durum, bölgenin yerlisi olup olmadıkları, çevreden memnuniyetleri vb. özellikleri ile; çevrenin, fonksiyonların dağılımı gibi özelliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Sosyo-kültürel verileri saptamak için mimar kendisi, görüşme, anket, soru listeleri gibi yöntemler kullanılabileceği gibi, bölgeyle ilgili daha önce yapılmış çalışmalardan da yararlanabilir.

Elde edilen sonuçlar, binada kullanılacak malzeme ve teknolojiyi olduğu kadar, binanın çevreye vereceği imajı da etkileyecektir.

Analiz, Yeni Bina Yapmaya Uygun Sonuç Veriyor mu?

Analizin sonuçları ortaya konduktan sonra, bu verilere sahip çevrenin yeni bina yapımına uygun nitelik taşıyıp taşımadığına karar vermek gerekmektedir.

- Geleneksel yaşama ve nüfusa ilişkin özelliklerini değişmeden koruyan, sosyal bağlantıları güçlü ve dışa kapalı çevrelerde, yeni bina yapmak, uygun sonuç vermeyebilir ve çevre, dışarıdan girecek bu yeni elemanı dışlayabilir.
- Ters durumda, yani sosyo-kültürel ve ekonomik verilerin kararsız, dengesiz ve sosyal ilişkilerin kopuk olduğu durumda da, veri olacak özelliklerin kararsızlığı, tasarımı etkiler ve güçleştirir.

İki durumda da, mimarın, bina yapıp yapmayacağını tekrar gözden geçirmesi ve gerekirse, o çevreye yeni bina yapımından vazgeçmesi doğru olacaktır. Bu teorik yaklaşımın geçerliliği ise, maalesef

yoktur. Çünkü, günümüz şartlarında geçerli olan tek faktör, ekonomik faktördür. Bina yapımından, ancak, ekonomik yetersizlik durumunda vazgeçilmektedir. Bu nedenle, aslında bu aşamadaki yaklaşım sadece "olması gereken" olarak kabul edilmelidir.

Konutun, sosyal yapının ve yaşama kültürünün en önemli görüntüsü [26] ve bir anlamda, insanın fiziksel ve kültürel çevresine, egemen oluş biçiminin bir göstergesi olmasından, [25] kültür konusunda söz edilmişti. Toplumun, günümüz tasarımlarının birçoğunda dikkate alınmayan kültürel yapısı, görsel analiz ve sosyo-kültürel analiz ile ortaya konduktan sonra, algoritmanın bir sonraki aşamasında, kullanıcı ihtiyaçları incelenecektir.

Kullanıcı İhtiyaçlarının Belirlenmesi:

Mimari tasarlama eylemi; ihtiyaçların belirlenmesi, ihtiyaçlara uygun formun tasarlanması, üretim ve fiziksel formun uygulanması olarak 4 temel çalışma alanına bölünebilir. Burada, kullanıcı ihtiyaçları ile, kullanıcı eylemlerinin en etkin bir biçimde yerine getirilebilmesi için, sağlanması gereken koşullar ifade edilmektedir. [71] Kullanıcı ihtiyaçları, "Kullanıcı için tatmin edici olmak zorunda olan teklif edilmiş bir binanın amaçlarına, özel şartlarına, içinde yer alan eylemlerine ve kullanımlarına ilişkin olan ve tasarlama öncesi tanımlanmış kriterler" [4] olarak da tanımlanabilir ve bu tanım doğrultusunda, modeldeki yeri belirginleşir.

Konut, kullanıcının iç düzenini, hayat biçimini, fizik gücünü, düşünce sistemini, sosyal durumunu ve evrim derecesini ifade ettiğine göre, [4] tasarımcının konutta karşılayacağı ihtiyaçlar ve uygulanacak standartlar, toplumsal, bölgesel ve aynı toplum içinde sosyo-ekonomik gruplara göre farklılıklar gösterecektir. [71] Bu nedenle, ihtiyaçların ortaya konmasında, standartlaşmış bilgilerden sakınılması ve kullanıcının sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerinin dikkate alınması gereklidir.

Kullanıcı ihtiyaçlarının belirlenmesinde 3 ayrı kaynak sözkonusudur:

- 1) Saha çalışmalarından elde edilen veriler,
- 2) Laboratuvar denemelerinden elde edilen veriler,
- 3) Dökümanter ve istatistiki bilgi kaynakları. [71]

Bu kaynaklardan elde edilen konuta ilişkin ihtiyaçlar;

- Fizyolojik ihtiyaçlar
- Psikolojik ihtiyaçlar
- Toplumsal ihtiyaçlar

şeklinde ifade edilebileceği gibi, "mekan, kabuk, güvenlik, dinlenme, mahremiyet, aktif ve pasif rekreasyon, konfor, iç ve dış sosyal ilişkiler, atmosfer, temizlik, estetik, anlatım gücü" olarak 12 esas kavram ve bunları belirleyen temel ihtiyaçlarla, geniş bir kontrol listesi de oluşturulabilir. [8]

İhtiyaçlara ilişkin farklı 2 sınıflama da, G.Beken-N.İnceoğlu ile H.Şener'in sınıflamalarıdır. G.Beken ve N.İnceoğlu ihtiyaçları şöyle sınıflandırmaktadır: [71]

- Antropometrik,
- Fiziksel çevre ile ilgili,
- Sağlık koşulları ile ilgili,
- Emniyet ile ilgili,
- Sosyal çevre koşulları ile ilgili,
- Ruhsal çevre koşulları ile ilgili,
- Mahremiyet ile ilgili,
- Çevre bağları ile ilgili ihtiyaçlar.

H.Şener'in gruplaması, bunu biraz daha açmakla birlikte, aynı çerçevede kalmaktadır: [4]

- İklimsel konfor ihtiyacı,
- Görsel konfor ihtiyacı,
- Akustik ihtiyaç,
- Sağlığa yararlılık yönünden ikamet edilebilirlik ihtiyacı,

- Faydalılık yönünden ikamet edilebilirlik ihtiyacı,
- Güvenlik ihtiyacı,
- Dayanıklılık ihtiyaçları,
- Konutun çevresi ile ilgili ihtiyaçlar,
- Sosyolojik ikamet edilebilirlik ihtiyacı.

Yukarıda verilen birkaç örnekten de anlaşılacağı gibi, kullanıcı ihtiyaçlarının sınıflanması ile ilgili birçok çalışma vardır. Bunlar arasında konuyu ele alış düzeyi dışında, çok büyük farklılıklar olmadığı görülmektedir. Model kapsamında, yeni bir sınıflama getirmek bu açıdan anlamsızdır. Bunun sınıflama sayısını arttırmaktan başka bir yararı olmayacağı açıktır. Belirtilen veya belirtilmeyen sınıflamalardan herhangi birine dayanılarak saptama yapılabilir. Önemli olan, yukarıda da belirtildiği gibi, bu bilgilerin, kullanıcının sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleriyle desteklenmesidir.

Kullanıcının belirli olması durumunda, kullanıcılarla karşılıklı görüşmek ve onların hayatını gözlemlemek suretiyle, ihtiyaçlar belirlenebilir. Kullanıcının belirli olmadığı durumda ise, çevrenin, bir önceki aşamada belirlenen sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri doğrultusunda, olası kullanıcı ihtiyaçlarının, mimar tarafından belirlenmesi gerekmektedir.

Kullanıcı tercihlerinin belirlenmesi:

Kişilerin bir konutu veya konut çevresini seçmesinde etkili olan tercihler de, önemli bir tasarım verisi olarak dikkate alınmalıdır. İnsanın, içerisinde yaşamını devam ettirdiği toplum ve gruplar incelendiğinde, insanların yaşadıkları çevreleri gelişigüzel seçmedikleri, konut ve yakın çevresini, bir etkileşimler sistemi sonucu belirledikleri görülür. Bu seçimde, kültürel değer sistemi, bir filtre olarak görev yapar.

Tercih sisteminde ortaya konabilecek ilk bileşen, geleneksel alışkanlıklardır ve kendilerine seçim olanağı verilen insanlar, daha önceki algılamaları, imajları ve daha önce yaşadıkları çevreler doğrultusunda, ihtiyaçlarına, yaşama stillerine ve imajlarına en uygun olan

konutu ve çevresini seçerler.

Konut ve yakın çevresi hakkında karar vermede etkili olan nedenler, şöyle sıralanabilir: [72]

1) Konum	8) Sessizlik
2) Alış-veriş imkânları	9) Çevre temizliği
3) Havanın kalitesi	10) Çocukların yetişmesi için gerekli donatı- ların varlığı
4) Komşular	11) İşe yakınlık
5) Alışkanlıklar	12) Eski oturulan yer ile karşılaştırma
6) Yürüyüş alanları, parklar vb.	13) Rekreatyonel imkânlar
7) Ulaşım	

Kullanıcının tercihleri, çoğu zaman ihtiyaçlardan daha belirleyicidir. Seçenekler arasında, ihtiyaçları karşılayan konut olmasına rağmen, tercihlere cevap veren konut seçilebilir. Trafiğin önemli bir sorun olduğu günümüzde, ulaşım kolaylığı, işe veya okula yakınlık, örneğin, konutun büyüklüğüne tercih edilebilmektedir. Sonuçta tercih kişisel bir olgudur ve tercihin belirlenmesinde, insana özgü nitelikler, sosyo-kültürel ve ekonomik özellikler belirleyici rol oynar. Dolayısıyla, algoritmanın bu aşamasında, kullanıcının belli olması durumunda, karşılıklı görüşerek; belli olmaması durumunda ise çevrenin sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri doğrultusunda, kullanıcı tercihlerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Tasarım verilerinin toplanması ve değerlendirilmesine, sistematik bir yöntem olarak önerilen algoritmanın, tasarımdan önceki son aşaması, ihtiyaç programının belirlenmesidir.

İhtiyaç Programının Belirlenmesi:

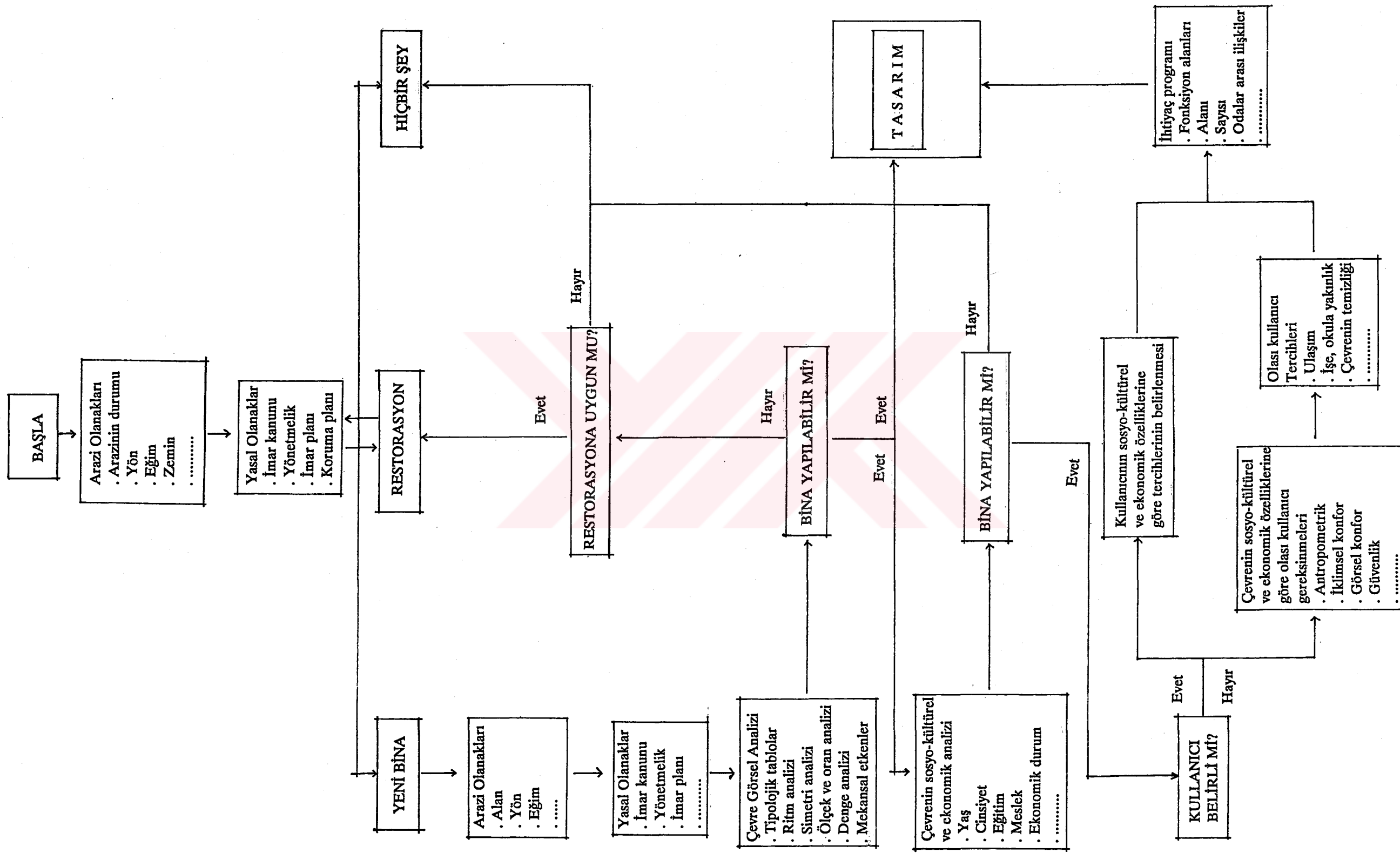
Daha önceki aşamalarda, çevrenin görsel ve sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri ile, kullanıcının gereksinimleri ve çevresel tercihleri ortaya konmuş ve bütün verilerin toplanması ve kültürel açıdan analizi tamamlanmıştı. Bu aşamada, özellikleri belirli bir çevrede, özellikleri belirli bir kullanıcı veya kullanıcı grubunun konutunun, hangi sayıda, hangi büyüklükte, hangi fonksiyon alanlarına sahip

olması gerektiğine karar verilecektir. Bu kararlar, fonksiyon alanlarının özel şartlarını ve birbirleriyle ilişkilerini de kapsayan, ayrıntılı bir ihtiyaç programına dönüştürülecektir.

Algoritmanın önceki aşamalarındaki verilere göre hazırlanan bu program, tasarımcının, konutun tasarımı boyunca, en büyük yardımcısı ve dayanak noktası olacaktır. İhtiyaç programında yapılacak herhangi bir değişikliğin, algoritmanın önceki aşamalarına dönülerek kontrol edilmesi gerekmektedir.

İhtiyaç programının da belirlenmesiyle, algoritmanın geleneksel çevrelerde yapılacak konut binalarında tasarım verilerinin toplanması ve analizine ilişkin bölümü tamamlanmış olmaktadır. (Şekil 4.2) Verilerin toplanması ve analizine bu şekilde sistematik olarak yaklaşmak, her ne kadar, "tasarlama buyrukları" vermek anlamında algılanabilir olsa da, oluşumuna insanın katıldığı tüm karmaşık sistemlerde olduğu gibi, burada da tek çözümlere varmak beklenemez. Çevre etkenlerinin sistematik analizlerini sağlamak için kullanılan yöntemler sadece birer araçtır; tasarımın kendisini oluşturmamaktadır. [8] Tasarımcı, kullanacağı yöntemde ve çözümde tamamen serbest olmakla birlikte, algoritma ister istemez onu biçimsel çözümlerden uzaklaştıracak ve gelenekselin ilkelerini, kültürel özü saptamaya ve kullanmaya zorlayacaktır.

Tasarımcı, kendi tasarım yaklaşımı doğrultusunda, her aşamada, hem görsel değerlendirme sonuçlarından, hem de sosyo-kültürel verilerle, kullanıcı ihtiyaçlarından gelen verileri değerlendirerek, kendi çözümüyle birleşen noktalarda senteze gidecek, uyuşmadığı noktalarda da, yine bu verileri gözönünde tutarak, kendi çözümünü üretecektir. Burada çözüm, geleneksel verilere karşıt bile olabilir. Önemli olan nokta, gelenekselin kavramsal boyutunun gözardı edilmemesi ve sık sık geri dönüşlerle çözümün kontrol edilmesidir. Kuşkusuz böyle bir yöntem birçok veriyi birarada düşünmeyi gerektiren, çok daha fazla emek isteyen özel bir çalışmadır. Unutulmaması gereken, geleneksel çevrelerin de özel olduğu ve böyle bir özeni fazlasıyla hak ettikleridir.

BÖLÜM 5. UYGULAMA

Geleneksel konut bölgelerinde, o çevreye katkıda bulunacak yeni konut oluşumlarına yönelik model, bu bölümde, bir uygulama çalışması ile, hem kontrol edilecek, hem de desteklenecektir.

Uygulama alanı olarak genelde Üsküdar'ın, özelde Sultantepe ve Fıstıkağacı'nın seçilmesinde en önemli etkenler, üzerinde çalışma yapılmamış bir alan olması ve yoğun geleneksel karakterini, son yıllarda artan bir hızla yitiriyor olmasıdır.

Korumanın maalesef başarılamadığı bu çevrede, en azından yeni konut binalarının geleneğe saygılı olması, çevresel devamlılık ve çevre imajı açısından son derece gereklidir.

5.1. Üsküdar

Üsküdar şehri, İstanbul Boğazı'nın güney ağzında, Aşağı Boğaziçi Bölümünde, iki sahilin birbirine en yakın olduğu noktada kurulmuştur.

Şehir, esas olarak 2 tepe üzerine yayılmıştır. Bunların ortasından geçen birleşme çizgisi, Karacaahmet'ten gelerek Ahmediye ve Çarşı boyunca geçer. Yönü, Güneydoğu'dan Kuzeybatı'ya doğrudur. Üsküdar'ın iklimsel yapısını, Suat Enginer, bu tepelere bağlı olarak şöyle anlatmaktadır: "... Bu birleşme çizgisinin sol tarafındaki tepenin iki eğik düzlemi olup, biri kuzeye, öteki güneybatıya bakar. Birinci yüzeyin havası ılıman ve bazı yerleri sert ise de, ikinci yüzeyin havası lodosa karşı bulunduğundan sıcaktır. Sağ taraftaki tepenin ise, havası iyi değildir; asla poyraz almaz." [73]

Şehrin adı üzerindeki ilk iddia, İran işgali sırasında etraftan toplanan vergilerin burada saklanmış olmasından dolayı, Altın

Şehir "Chrysopolis" adını aldığı şekliindedir. Bu isim bazı rivayetlere göre Agamemnon'un oğlu Chryses'e atfen, bazılarına göre de, akşam gün batımında Üsküdar'daki evlerin, İstanbul tarafından yaldızlı gibi görünmelerinden kaynaklanmaktadır. Bizans'ın son devirlerine doğru, bu liman şehri için Skutari adı kullanılmaya başlamıştır. Bu adın kullanılma nedeninin, Skutari denen kalkanlı askerlerin, burada Scutarion denilen kışlalarının bulunması olduğu da söylenmektedir. Aynı isim için bir başka rivayet de şöyledir: "Üsküdar, Fârisi'de posta hizmetlerinde kullanılan Tatarlara ve bunların ikametgahı olan menzilhanelere denir. Gerek bu anlama göre, gerekse de Üsküdar'ın Anadolu'ya giden posta yolunun ilk durağı olmasından dolayı buraya Üsküdar denmesi pek muhtemeldir". Gerçekten, günümüzün Bağdat Caddesi, Bizanslılar zamanında posta yolu olup, Üsküdar'dan hareket ederdi. [74]

Osmanlılar zamanında, Şemsipaşa çıkıntısı, bunun kuzeyindeki alçak alan ve içeriye doğru uzanan yol boyunca yer alan şehir, iki yönüyle karşımıza çıkar. Bir yanda Türklerin, Acemlerin, Ermenilerin bir arada yaşadıkları, ticari binaların çevresinde yoğunlaşan, büyük bir gelişme göstermeyen kent; diğer yanda, kıyı boyunca ve komşu tepelerin eteklerine yayılan bir keyif kenti. [75]

Şehir, 15.yy'da gelişmeye başlamış, 17.yy'da en iyi durumuna gelmiştir. Evliya Çelebi, bu yüzyılda şehirde bağlar, bahçeler içinde 9000 yalı, köşk ve ev olduğundan bahsetmiştir. [76] Gerçekten 17.yy'da, sultanların ve yüksek mevkideki kişilerin yalıları, İstanbul'un kent duvarları dışında, Boğaziçi boyunca ve Üsküdar'da, bakımlı bahçe ve ağaçlar arasında inşa edilirdi. [77]

Osmanlılar zamanında İstanbul'a gelen birçok seyyah, yazılarında Üsküdar'ın, bağlar, bahçeler içindeki konutlardan oluşan yeşil dokusundan hayranlıkla bahsetmektedirler. İsmail Konuk, 1966 tarihli İstanbul kitabında Üsküdar'ı şöyle anlatır: "Üsküdar'ın kendine özgü bir görünüşü vardır. Evlerinin çoğu ahşap, bir kısmı bahçe içindedir. Sokaklar dardır. Üsküdar bu haliyle eski İstanbul'dan bir parçadır." Bu son gözlemden de anlaşıldığı gibi, Üsküdar yüzyıllar boyu koruduğu yeşil dokusunu, sadece son 20-25 yıl içinde kaybetmiştir.

Kaybolan çevre imajının, günümüzdeki tek izi, cadde, sokak ve semt isimleridir: Fıstıkağacı, Bağlarbaşı, Selvilik Caddesi, Yapraklı Çınar Caddesi, Selvili Köşk Sokağı, Bostan Sokak vb.

İsimler gibi, yol şeması da günümüze kadar çok değişmeden gelmiştir. Şehrin üzerinde kurulduğu iki tepenin birleşim noktasındaki yol hattı, bugünün Halk Caddesi'dir.

Sivil mimari eserlerin yanı sıra, çeşitli dönemlerde yapılmış dini eserler de Üsküdar'ın silüetinde önemli yer tutar. Bu kıyılarda inşa edilen ilk cami, Rûmi Mehmet Paşa Camii iken, Şemsi Paşa Camii 1580 yılına tarihlendirilir. Üsküdar'ın, en büyük 2 dini eseri ise; Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan adına yaptırılan İskele Camii ile, III. Sultan Murat'ın annesi Nurbanu Sultan adına yaptırılan Atik Valide Camii'dir. Bu büyük camilerin yanı sıra, sayıları 74'ü bulan küçük camiler de semtin her bölgesine dağılmıştır. [78]

Üsküdar; ismini, anıtsal yapılarını, bir ölçüde yol şemasını ve sokak isimlerini bugün büyük ölçüde korumakla birlikte, sivil mimari örnekleri için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Özellikle son 25 yıl içinde gerçekleşen bu yok olmayı, Boğaz'ın öngörünüm bölgesinde, arsa değerlerinin yükselmesine bağlamak doğru olacaktır. Değişen toplum yapısı ve ağırlaşan hayat şartlarında, evlerinin bakımını yapamayan, günün teknolojik şartlarına uyduramayan, apartmanı statü sembolü olarak gören vb. ev sahipleri, evlerini kat karşılığı müteahhite vermeyi karlı bulmuşlardır.

Özellikle Osmanlı döneminde, irili ufaklı 9000 civarında konutun bulunduğu Üsküdar, bu geleneğe saygı duyulmadan yapılan konut binalarıyla, eski günlerinden çok uzaktır. Fakat gelişmiş bir konut geleneğini oluşturan kültürün, böyle 25 yıl gibi kısa bir sürede ortadan kalktığını düşünmek de mümkün değildir. Çevresel sürekliliği sağlamak için yapılması gereken, ekonomik kaygılar arkasında kaybolan kültürel süreklilik olgusunu, biraz duyarlılık ve gayret ile ortaya çıkarmaktır.

5.2. Modelin Uygulanması

Uygulama çalışmasında, model çerçevesinde, gelenekselin kavramsal yönünden yararlanan bir konut tasarlanacaktır. Uygulamayla ilgili yapılan kabuller aşağıdaki gibidir:

- Arazi yeni bina yapımına engel olacak şartlar taşımamaktadır.
- Konut tek ailenin kullanımı için yapılacaktır.
- Kullanıcı aile, çevre dışında, Türkiye ortalamasında bir ailedir (Çekirdek aile, alt orta gelir grubu vb.).

Modelin başlangıçtan sonraki aşaması, arazi olanakları ve yasal olanaklar araştırılarak, yeni bina yapılıp yapılmayacağına karar verme aşamasıdır. Uygulama kapsamında, yapılan kabuller uyarınca, arazi olanakları bina yapımına engel nitelik taşımadığı ve kanun, yönetmelik ve planlarda, Üsküdar'da konut yapımını engelleyici bir karar bulunmadığından, yeni bina yapımına karar verilmiştir. Sultantepe ve Fıstıkağacı ile ilgili bir sit koruma planı mevcut olmayıp, sadece binalara ait tek tek Koruma Kurulu kararları bulunmaktadır.

Arazinin Olanakları:

Konut tasarımı için seçilen parsel 200 m² büyüklüğünde, sıfır eğimli olup, ön cephesi güneydoğuya bakmaktadır. Sokakların darlığı ve çevre binaların yüksekliği nedeniyle, parselde yapılacak binanın manzaradan yararlanması mümkün değildir.

Yasal Olanaklar:

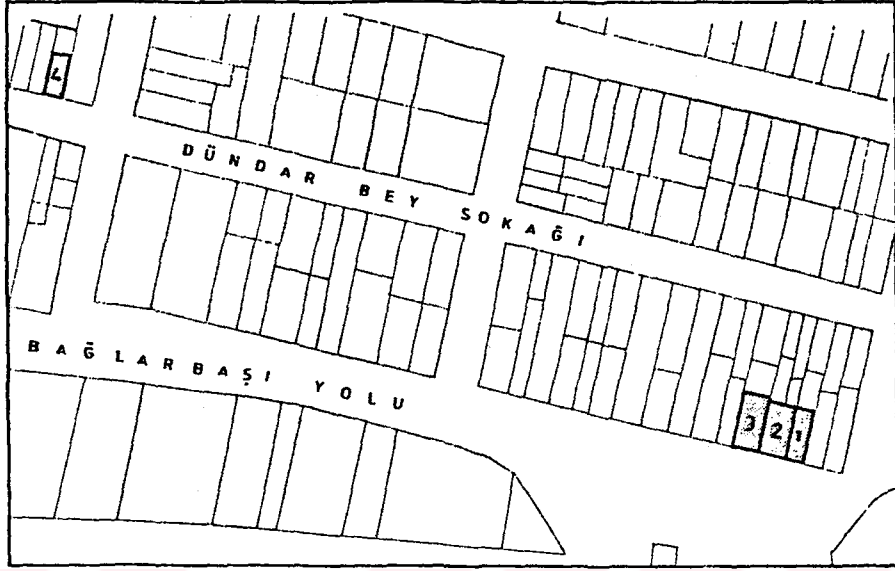
Konutun tasarımında İmar Kanunu ve İmar Planı esas alınacaktır. Üsküdar Belediyesi Sultantepe-Fıstıkağacı'nda sadece TAKS'ı belirlemiştir: 0,25. Bunun dışında, ana cadde kenarındaki parsellerde Z+5 kat; ana caddeye yakın parsellerde Z+4 kat; daha gerilerde ise, Z+3 kata izin verilmektedir.

Çevre Görsel Analizi:

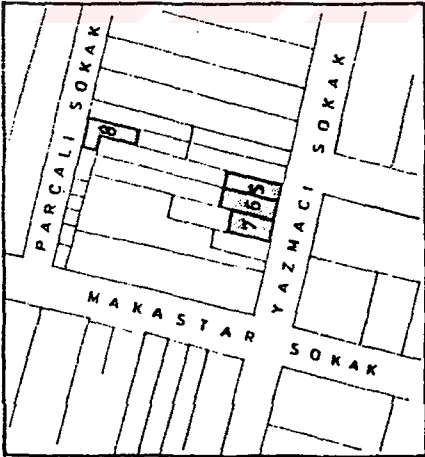
Sultantepe ve Fıstıkağacı çevresinin görsel analizinde, çevredeki geleneksel konutların tipolojik tabloları ile (Tablo 5.1), (Tablo 5.2), aynı konutların doluluk-boşluk ve ritm analizi tabloları (Tablo 5.3) kullanılmıştır. Tipolojik tabloların hazırlanmasında izlenen yöntem, binaların ön cephelerinin, fotograftan rölövelerinin çıkarılması ve içine girilebilen evlerde, plan şemalarının çizilmesi olmuştur. Bu çalışma kapsamında, toplam 22 ahşap konut incelenmiştir. Bu şekilde elde edilen veriler, daha sonra, hazırlanan tablolara yerleştirilmiştir. Bu tablolardaki veriler de, çıkmalara (Tablo 5.4) ve kapı-pencerelere (Tablo 5.5) ait tablolarda birleştirilmiştir. Bu tablolar öneri niteliğinde olup, bir önceki bölümde de belirtildiği gibi, tipolojik tabloların, her çevrenin kendine özgü nitelikleri doğrultusunda hazırlanması gerekmektedir. Bu uygulamada kullanılan genel tipolojik tablonun açılımı Şekil 5.1’de görülmektedir.

EVNO												
KODUM												
CATI PLAN												
PLAN												
CEPHE												
CEPHEDE ÇIKMALI BÜYÜK												
ÇIKMALI ÇIKIŞI İLİŞKİSİ												
GİRİŞ KAPISI												
PENCERE (TİPİ)												
BALCON												

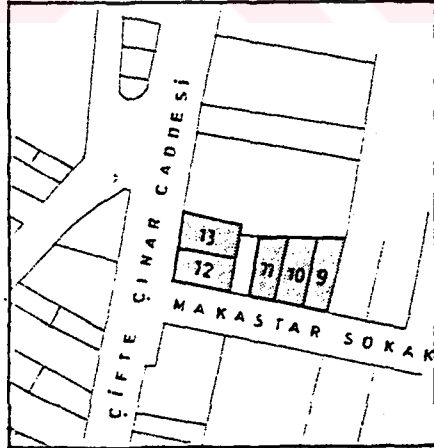
Şekil 5.1. Genel Tipolojik Tablo

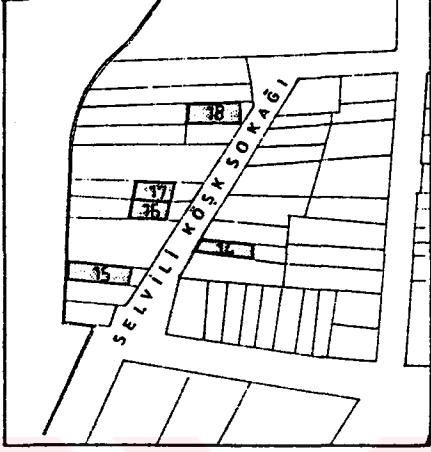
Şekil 5.2. 1,2,3,4 nolu evlerin konumu

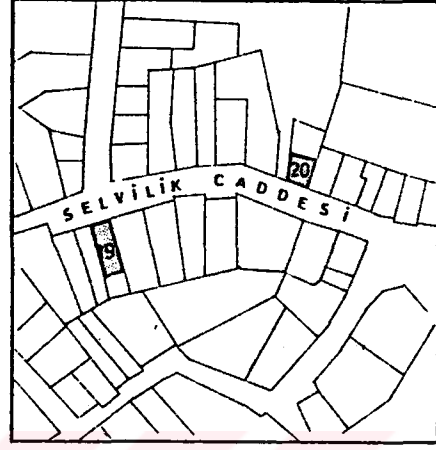
Şekil 5.3. 5,6,7,8 nolu evlerin konumu

Şekil 5.4. 9,10,11,12,13 nolu evlerin konumu

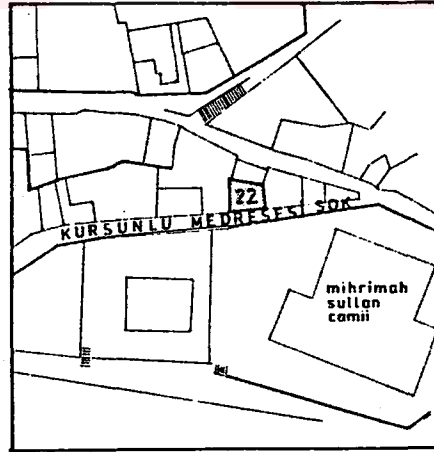
Şekil 5.5.14,15,16,17,18 nolu evlerin konumu

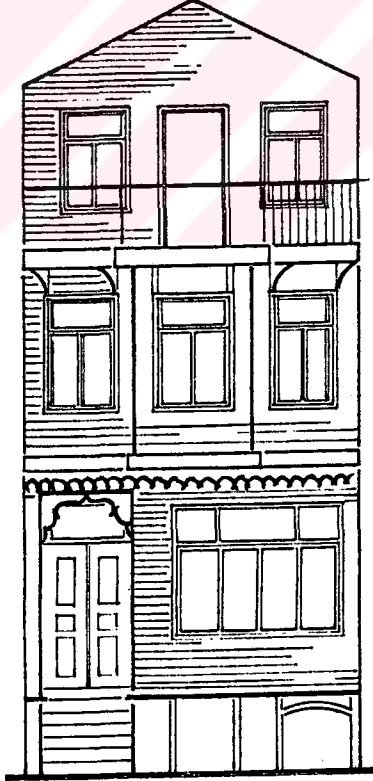
Şekil 5.6. 19,20 nolu evlerin konumu

Şekil 5.7. 21 nolu evin konumu

Şekil 5.8. 22 nolu evin konumu

ÇAMLICA CAD. NO:41

Şekil 5.9. 1 nolu ev

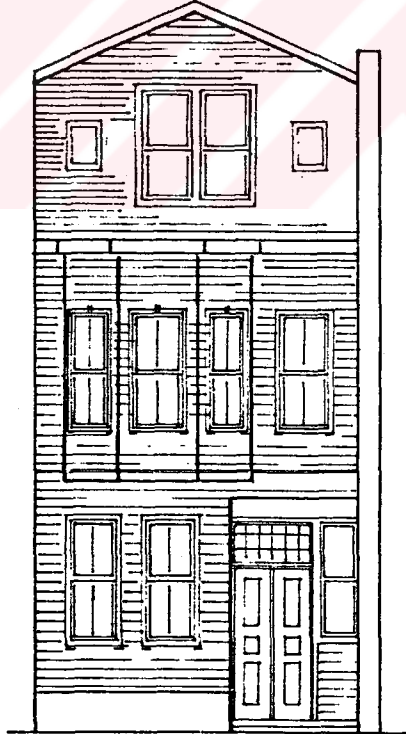
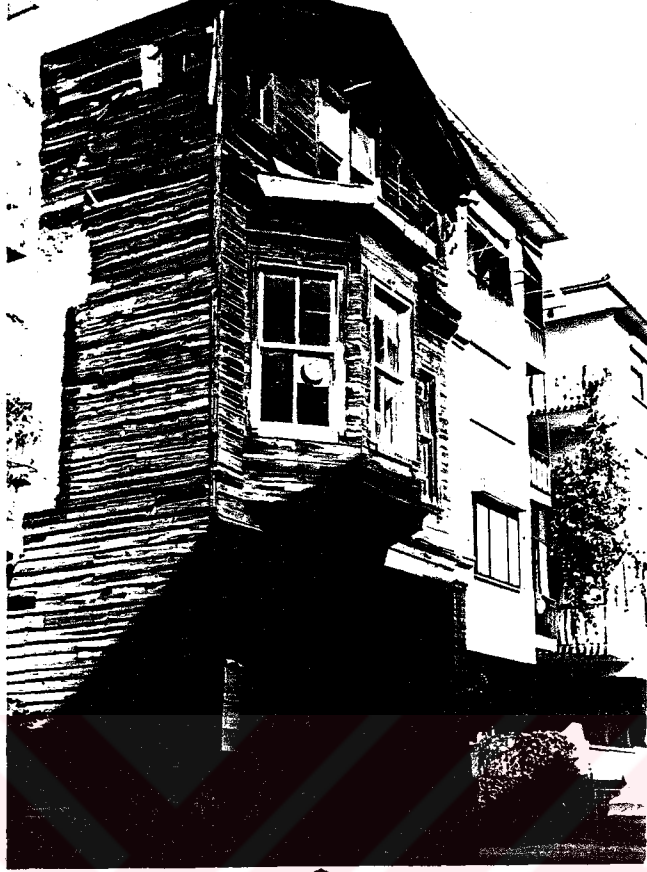

Şekil 5.10. 2 nolu ev

ÇAMLICA CAD. NO:37

Şekil 5.11. 3 nolu ev

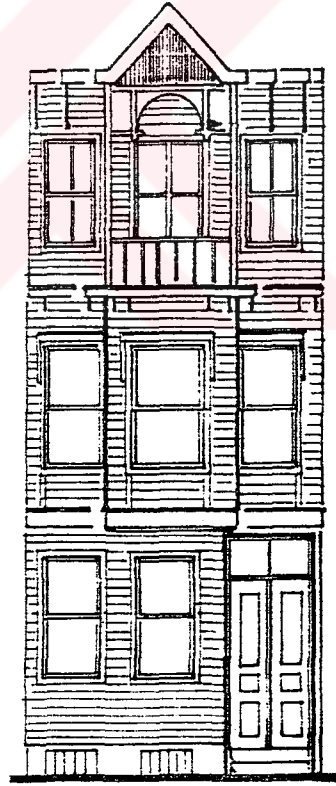

DÜNDAR BEY SOK. NO: 39

Şekil 5.12.4 nolu ev

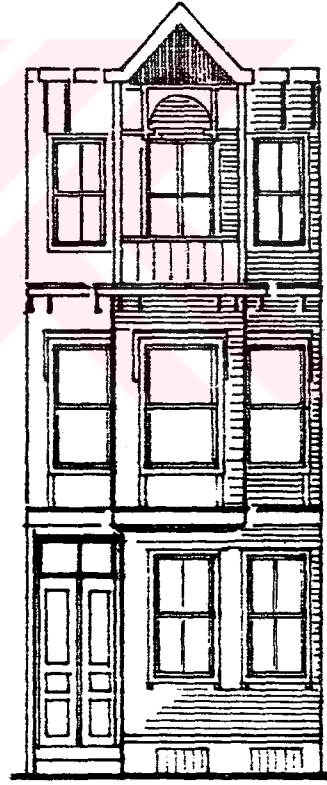
Şekil 5.13. 5 nolu ev

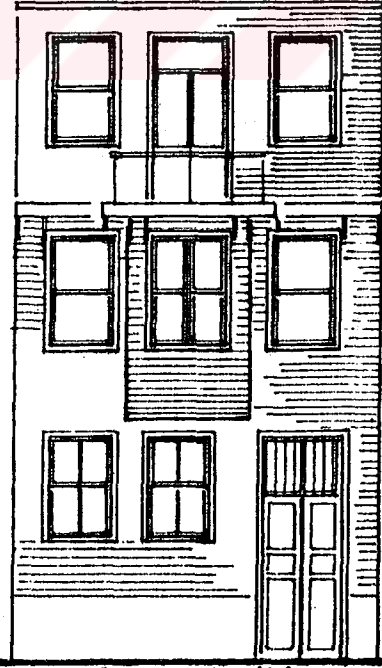
YAZMACI SOK. NO:17

Şekil 5.14. 6 nolu ev

YAZMACI SOK. NO:15

YAZMACI SOK. NO:13 (93)

Şekil 5.15. 7 nolu ev

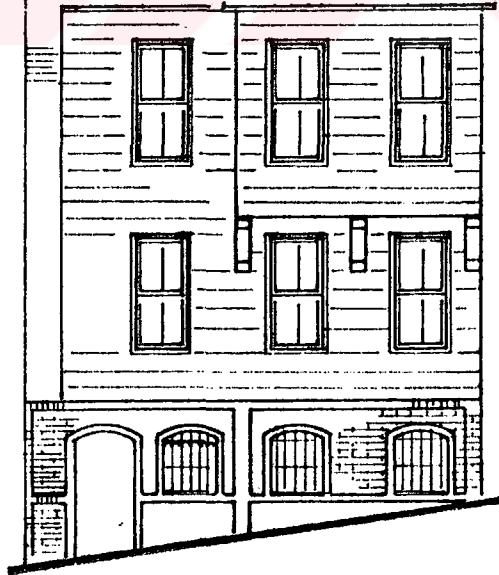
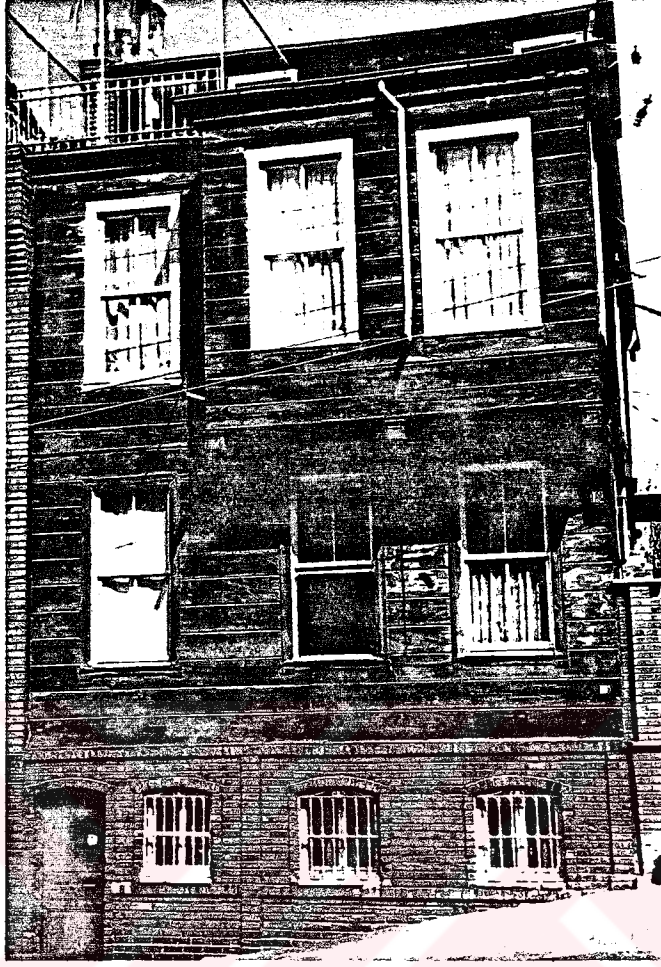
PARÇALI SOK. NO:8

Şekil 5.16. 8 nolu ev

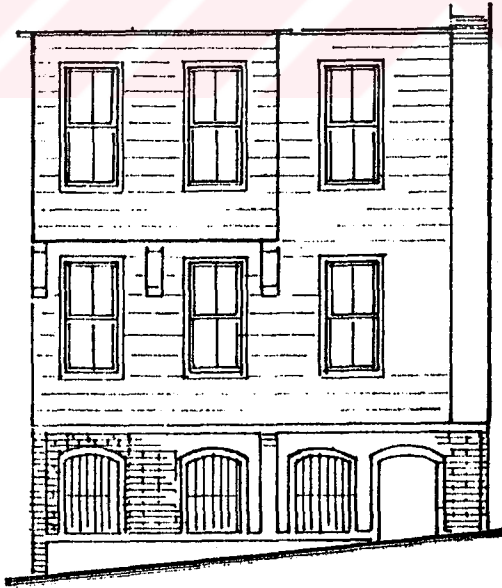
MAKASTAR SOK. NO:1-3-5

Şekil 5.17. 9,10,11 nolu evler

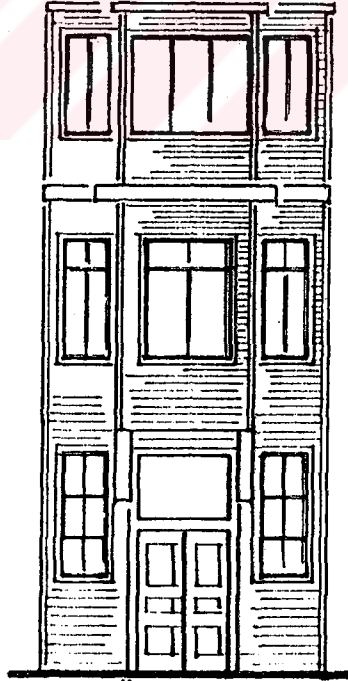
ÇİFTEÇINAR CAD. NO: 73 (97)

Şekil 5.18. 12 nolu ev

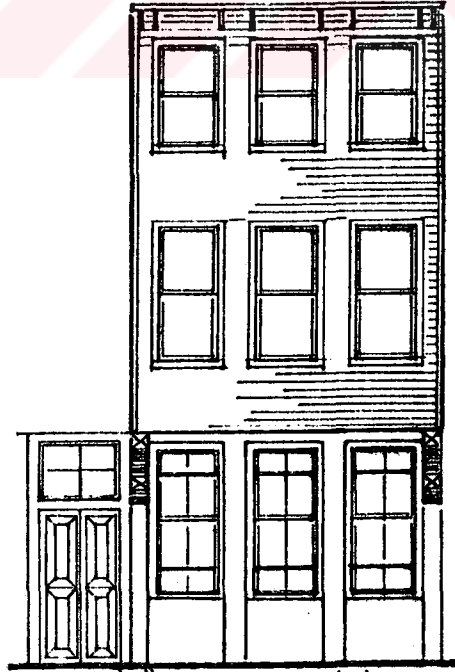
ÇİFTEÇİNAR CAD. NO: 71 (93)

Şekil 5.19. 13 nolu ev

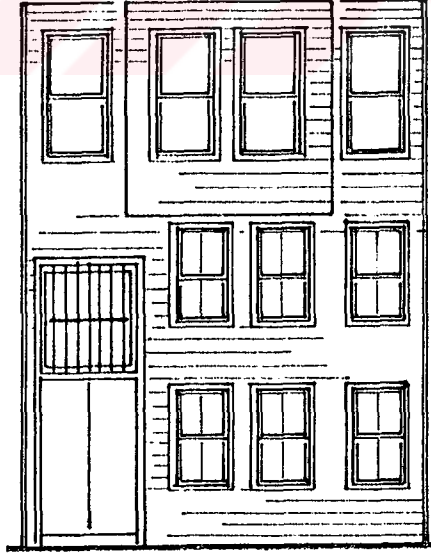
SERVİLİKÖSK SOK. NO: 42

Şekil 5.20. 14 nolu ev

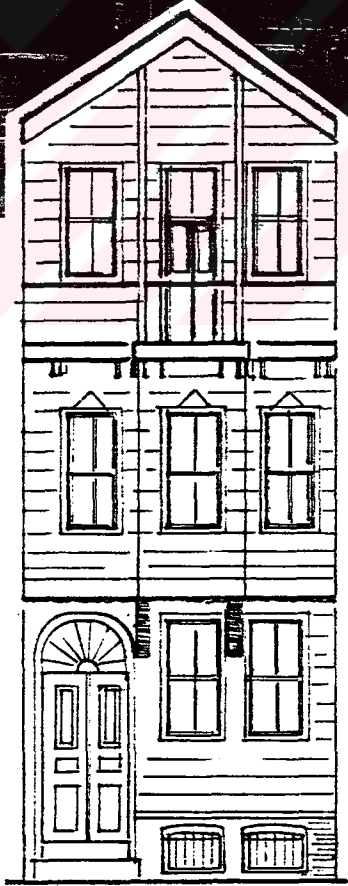
SELVİLİKÖSK SOK. NO:15 (93)

Şekil 5.21. 15 nolu ev

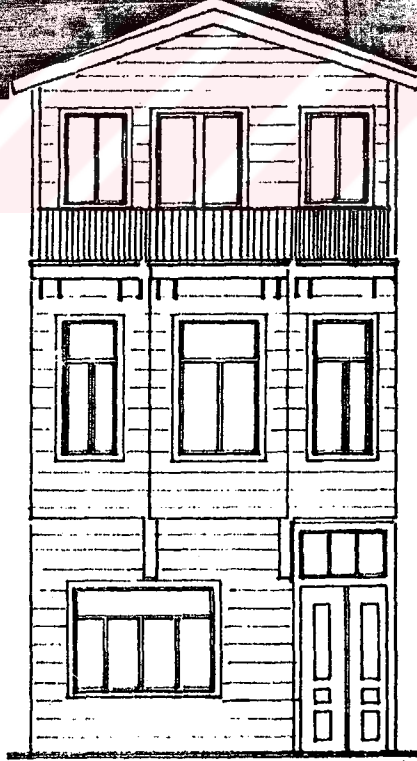
SELVİLİKÖŞK SOK. NO:19 (93)

Şekil 5.22. 16 nolu ev

SERVİLİKÖŞK SOK. NO:21

Şekil 5.23. 17 nolu ev

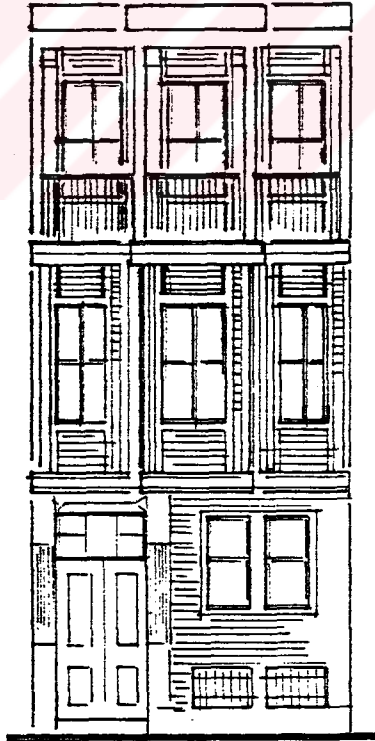
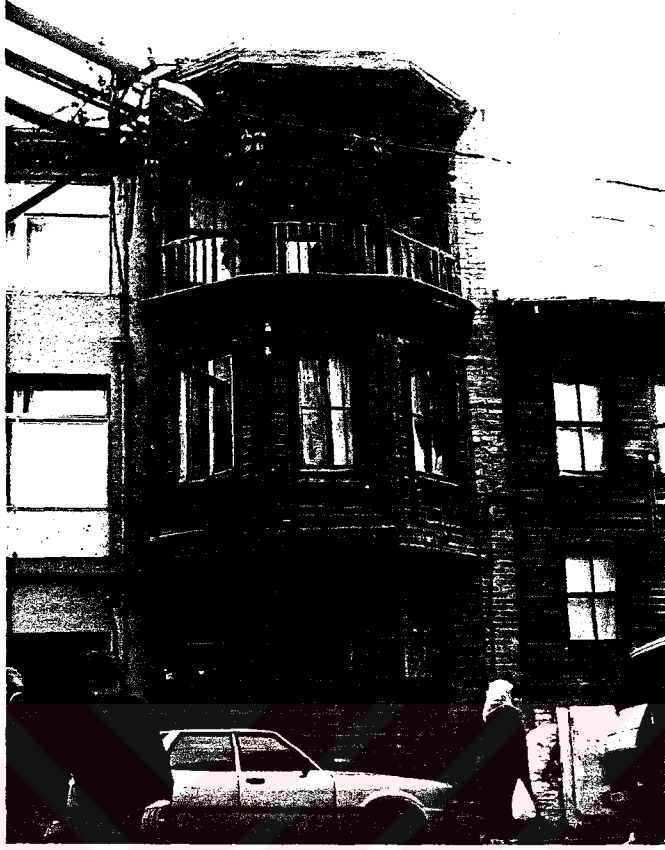
SERVİLİKÖŞK SOK. NO:27

Şekil 5.24. 18 nolu ev

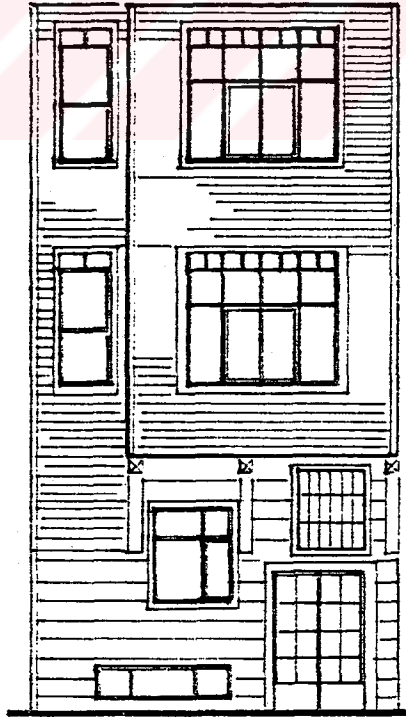
SELVİLİK CAD.NO:52 /19931

Şekil 5.25. 19 nolu ev

SERVİLİK CAD. NO:43 (93)

Şekil 5.26. 20 nolu ev

ŞEYH CAMİİ SOK. NO:12 / (1993)

Şekil 5.27. 21 nolu ev

KURŞUNLU MEDRESESİ SOK.NO:8

Şekil 5.28. 22 nolu ev

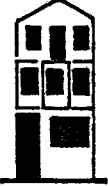
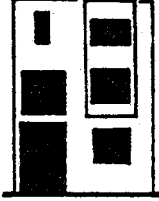
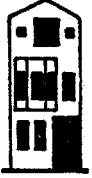
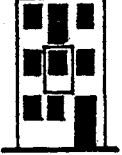
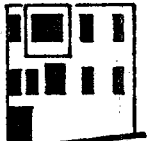
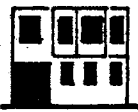
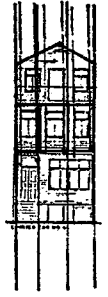
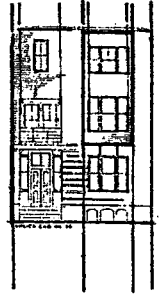
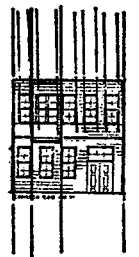
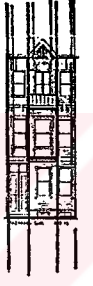
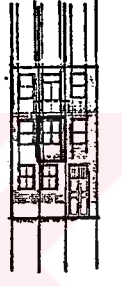
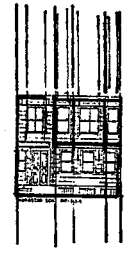
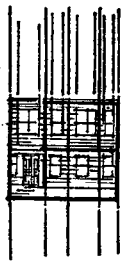
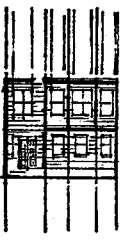
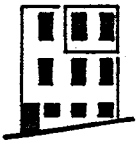
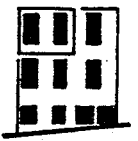
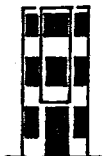
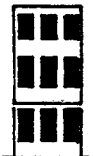
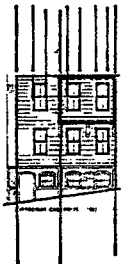
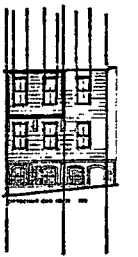
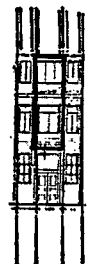
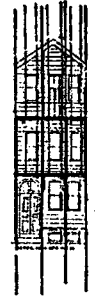
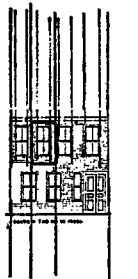
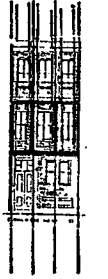
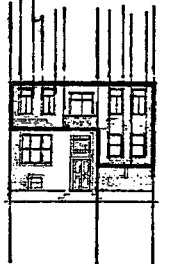
Tablo 5.1. Genel Tipolojik Tablo - 1

EVNO	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
KONUM.											
ÇATI PLANI											
PLAN											
CEPHE											
CEPHEDE ÇIKMA DÜZENİ											
ÇIKMA-GİRİŞ İLİŞKİSİ											
GİRİŞ KAPISI											
PENCERE TİPLERİ											
BALKON											

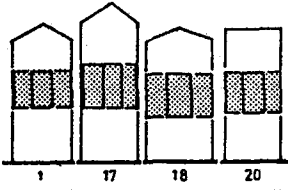
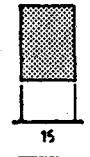
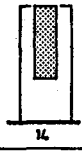
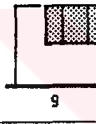
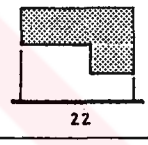
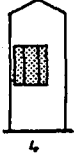
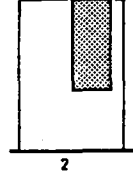
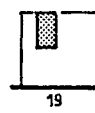
Tablo 5.2. Genel Tipolojik Tablo - 2

EV NO	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
KONUM.											
ÇATI PLANI											
PLAN											
CEPHE											
CEPHEDE ÇIKMA DÜZENİ											
ÇIKMA-GİRİŞ İLİŞKİSİ											
GİRİŞ KAPISI											
PENCERE TİPLERİ											
BALKON											

Tablo 5.3. Doluluk-Boşluk ve Ritm Analizi Tablosu

EV NO	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
DOLULUK - BOŞLUK											
RİTM ANALİZİ											
EV NO	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
DOLULUK - BOŞLUK											
RİTM ANALİZİ											

Tablo 5.4. Çıkma Tipolojisi

		TEK KATTA		İKİ KATTA	
		açılı	düz	açılı	düz
CEPHE DÜZENİ	tüm cephe	 1 17 18 20		 15	
	ortada	 16		 14	
	bir uça	 9		 21	
	iki uça	 10		 12	
	köşede			 22	
	bir yanda	 4		 2	
	iki yanda	 19			

Tablo 5.5. Kapı-Pencere Tipolojileri

PENCERELER				
KANATLI			SÜRME	
çok birimli	2 birimli	1 birimli	çok birimli	2 birimli

KAPILAR			
BİR YÜZDE		NİŞ İÇİNDE	
ortada	kenarda	ortada	kenarda

Görsel Analiz tablolarının sonuçları ise şöyle özetlenebilir:

- Girişin yeri konusunda en önemli etken, kalan alanın, giriş holü dışında bir oda daha yerleştirilmesine izin verip vermediğidir. Bu nedenle, dar parsellerde giriş, cephenin bir ucundadır. Sadece, geniş parsellerde giriş, cephenin ortasındadır.
- Giriş kapısı, girişi yağmur ve rüzgardan korumak için bir niş içine alınmıştır. Bu durumda, girişteki odanın bir penceresi, geleni görebilmek için bu nişe bakmaktadır.
- Girişin çıkmanın altından olmaması dikkat çekicidir. Çıkmanın tüm cepheyi kapladığı mecburi örnekler dışında, hiçbir giriş, çıkmanın altından değildir. Bu da, fonksiyonun biçimden daha önemli olduğunu göstermektedir.
- Giriş holünü aydınlatabilmek ve havalandırabilmek için, giriş kapısının üzerinde tepe penceresi bulunmaktadır. Geniş girişlerde, kapının bir veya iki yanında, ayrıca dar pencereler de bulunmaktadır.
- Bitişik nizam dar parsel çözümlerinde, girişteki oda ve giriş holü, birkaç basamakla diğer bölümlerden ayrılmıştır. Ana katta, merdivenin önünde bir sofa uzanmaktadır. Bütün odalar bu sofaya açılır ve odalar arasında bağlantı yoktur. Bir ucunda merdiven olan bu ince uzun sofanın diğer ucu, çoğunlukla bir pencere ile son bulmaktadır.
- Doluluk-boşluk ve ritm analiz tablolarına baktığımızda, evlerin yarısında simetrik cephe düzenlemesi göze çarpmakla birlikte, fonksiyonu karşılamak birincil amaçtır.
- Cephenin ana elemanı olan çıkma, çoğunlukla tek kat devam etmekle birlikte, iki kat devam eden örnekler de vardır. Çıkmanın cepheye yerleştirilmesinde belirli bir eğilim göze çarpmaz. Tüm cephe boyunca, cephenin ortasında, cephenin bir ucunda ve cephenin bir yanında olanlar, eşit yoğunluktadır.

- Dik açılı çıkma biçimlenmesi yaygın olmakla birlikte, incelenen evlerin 7 tanesinde çıkmalar açılıdır. Açılı çıkma, manzarayı bölmek için düşünülmüş bir çözüm olabilir.
- Doluluk-boşluk analizine bakıldığında, cephenin büyük bir bölümünü, pencerelerin kapladığı görülür. Açılabilir en geniş ve en çok sayıda pencere açılmıştır. Çevrenin ikliminin ılımanlığı da, bunda önemli bir etkidir. Pencere tipinde, sürme pencere yaygındır. Fakat, kanatlı pencereler de azımsanmayacak düzeydedir.
- Giriş kapılarının hemen hepsi üç göbekli ahşap kapılardır ve yukarıda da belirtildiği gibi, tepe pencereleri vardır.

Detaya inildiğinde, gelenekseli oluşturan ilkeleri arttırmak mümkündür. Tipolojik incelemeler ve diğer görsel analizler, mutlaka bu gibi ilkeler ortaya konarak desteklenmelidir.

Görsel analiz sonucunda çevrenin yeni bina yapımına engel bir nitelik taşımadığı görülmüştür. Parselde korumaya değer bir bina olmadığı gibi, çevre de, sit koruma önerilebilecek bir nitelik ve yoğunluk taşımamaktadır.

Çevrenin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Analizi:

Çevrenin, sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerini belirleyebilmek için, 3 soruluk bir soru formu düzenlenmiştir. Soru formu aşağıdaki gibidir.

1)	cinsiyet	yaş	eğitim	meslek
anne	.....	.....	.....	.....
baba	.....	.....	.....	.....
çocuk	.....	.....	.....	.....
"	.....	.....	.....	.....
"	.....	.....	.....	.....
diğer	.....	.....	.....	.....

- 2) Bu çevrede ne kadar zamandır oturuyorsunuz?
- 3) Çevrenizde yapılan konut binalarını, yaşadığınız geleneksel çevre için olumlu buluyor musunuz?

Olumlu

.....

Olumsuz

- Yapılanlar niteliksiz

- Çevre çok yoğun

.....

Tipolojik tablolar gibi, bu soru formu da, öneri niteliğindedir. Çevrenin kendi şartları içinde farklı soru formları hazırlanabileceği gibi, bu bilgilere başka kaynaklardan da ulaşılabilir: Nüfus sayımı verileri, mahalle muhtarı vb.

Soru formu ile elde edilen bilgiler şöyle özetlenebilir:

- 1) Ailelerin tamamına yakını çekirdek aile olup, ortalama aile büyüklüğü 4'tür.
- 2) Kadın ve erkek nüfusu birbirini dengelemektedir.
- 3) Yaş ortalaması 45'tir.
- 4) Nüfusun yarıya yakını ilkokul mezunudur.
- 5) Serbest meslek sahipleri çoğunluktadır. Bu kişilerin iş yerleri de çevrededir.
- 6) Kadınlar arasında ev hanımı olanlar çoğunluktadır.
- 7) Aileler, ortalama 30 senedir bu çevrede oturmaktadırlar. Birçoğu, evlendikten sonra, aynı çevredeki ailelerinin evlerinden ayrılıp, yine bu çevrede ev edinmiş kişilerdir.
- 8) Görüşülen ailelerin çoğunluğu, yeni konut oluşumlarını, niteliksiz yapılmaları, kendi güneş ve manzaralarını etkilemeleri gibi nedenlerle olumsuz bulmaktadırlar. Bu konutları, kendi güneş ve manzaralarını etkilemedikleri için olumlu bulanlar da mevcuttur. Geleneksel dokudaki bozulmasının son 20-25 yıl içinde olduğu konusunda birleşilmektedir.
- 9) Bu eski İstanbul mahallesinin sakinleri de eski olduğundan, komşular birbirini tanımaktadır; komşuluk ilişkileri sıkıdır.

Bina yapılabilir mi?:

Sosyo-kültürel ve ekonomik şartlar açısından, teorik bölümde söz edilen bina yapımını engelleyebilecek sosyo-kültürel ve ekonomik şartlar sözkonusu değildir.

Kullanıcı Belirli mi?:

Kullanıcı belirli değildir. Kullanıcının, o çevre dışından, Türkiye ortalamasında bir aile olduğu varsayılmaktadır.

Olası Kullanıcı Gereksinimleri:

- Antropometrik ihtiyaçlar
- Fiziksel çevre ile ilgili ihtiyaçlar
- Sağlık koşulları ile ilgili ihtiyaçlar
- Emniyetle ilgili ihtiyaçlar
- Sosyal çevre koşulları ile ilgili ihtiyaçlar
- Ruhsal çevre koşulları ile ilgili ihtiyaçlar
- Mahremiyet ile ilgili ihtiyaçlar
- Çevre bağları ile ilgili ihtiyaçlar

Olası Kullanıcı Tercihleri:

Sosyo-kültürel özelliklerin ışığında, olası kullanıcı tercihleri, önemlerine göre şöyle sıralanabilir:

- Ulaşım
- İşe yakınlık
- Merkeze yakınlık
- Komşuluk ilişkilerinin sıklığı
- Sessiz bir çevre olması
- Çocukların yetişmesi için gerekli donatıların varlığı

Kullanıcı tercihleri, bu şekilde, çevrenin sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri doğrultusunda tahmin edilebileceği gibi, tercihlerle ilgili bir soru formu düzenlenerek de belirlenebilir.

İhtiyaç Programı:

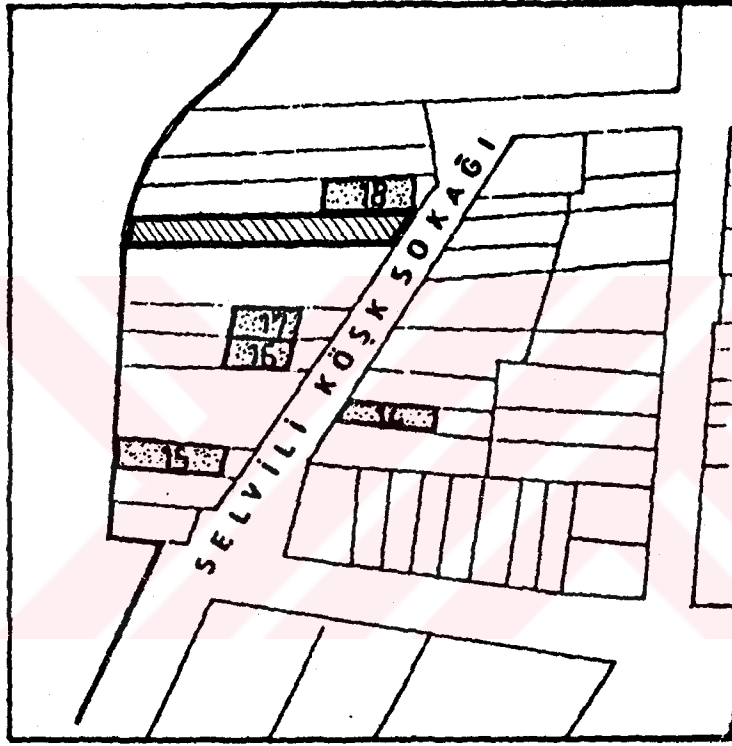
Bütün analizler tamamlandıktan sonra ihtiyaç programı belirlenmiştir:

- Yatak Odası.....	Ebeveyn için 24 m ²
- Yatak Odası.....	Çocuklar için, 2 adet, 2x12 m ²
- Salon.....	Gece oturma, TV izleme, misafir kabulü vb. 30 m ²
- Oturma Odası.....	Gündüz oturma, çalışma, misafir yatak odası vb. 12 m ²
- Mutfak.....	Girişe yakın, yemek yenebilecek büyüklükte, 20 m ²
- Banyo.....	Mümkünse, ebeveyn yatak odası için ayrı
- WC.....	Giriş katında
- Kiler.....	Mutfakla ilişkili
- Depo.....	Gereksiz eşyaların konabileceği bir mekan

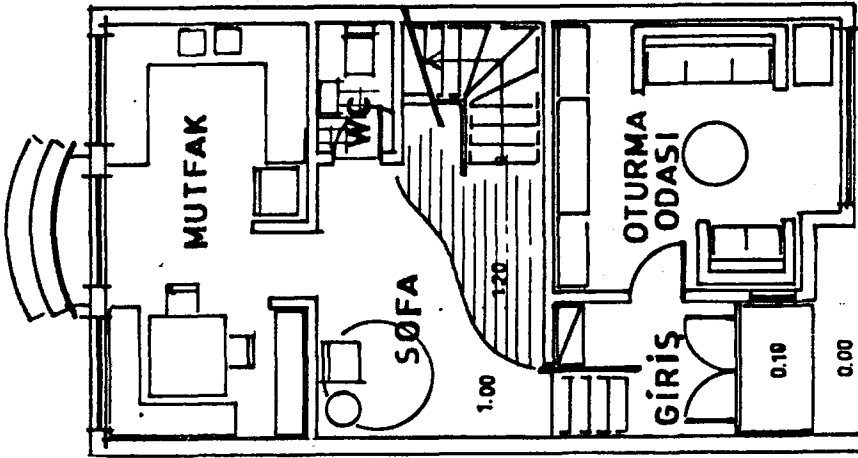
Bu programda, tasarım sırasında gerekli değişiklikler yapılacaktır. Bu program, sadece genel çerçeveyi belirtmektedir.

Tasarım:

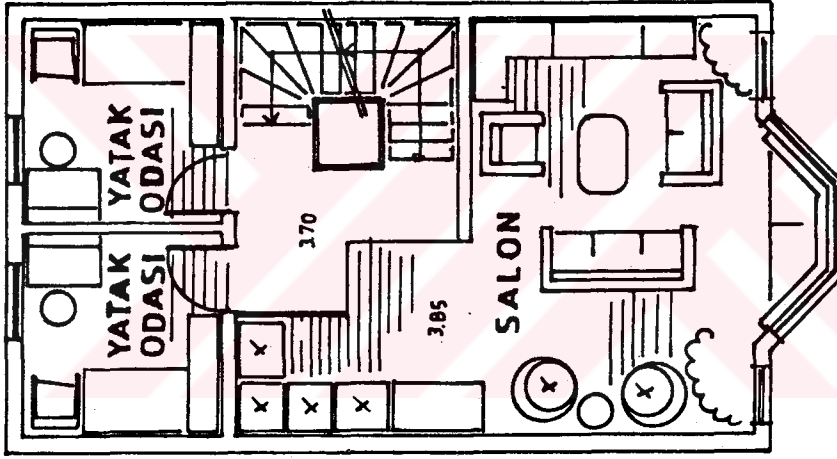
Tasarımda, hem çevrenin görsel analizinin sonuçları, hem de ihtiyaç programı dikkate alınacaktır. Tasarımın her aşamasında, ilgili elemanın analiz sonuçlarına geri dönülecek, uyumun mümkün olduğu durumda sentez yapılırken, aksi durumunda, bu veriler gözardı edilmeden yeni çözüme gidilecektir.

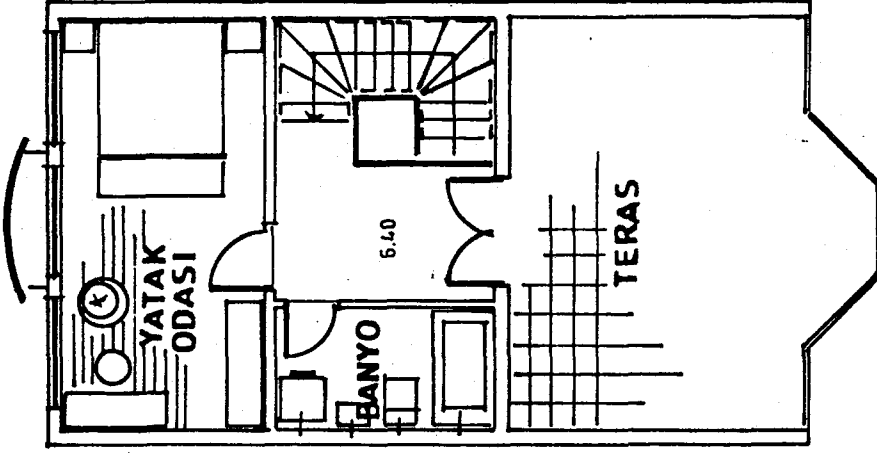
Şekil 5.29 Uygulamanın yapıldığı parsel

ZEMİN Ö:1/100

1.KAT Ö:1/100

2.KAT Ö:1/100

Şekil 5.30 Planlar

Şekil 5.31. Sokaktan Görünüm

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Çağımızın gelişmiş kitle iletişim araçları, hızla değişen teknolojiyi, kültürel yapı farklılığı gözetmeksizin, bütün dünyaya yaymaktadır. Bunun sonucu, sadece benzer eylem ilişkilerine sahip binalarda değil, tamamen çevreye ve kültüre özgü nitelikler taşıması gereken konutlarda da görülen, anonimleşme ve kültürel karmaşadır. Kentler, geçmişle bağları kopuk, kimliksiz karakterleriyle, içinde yaşayanları mutlu etmemektedir.

Bu kültürel karmaşadan kurtulmanın ya da bu karmaşaya hiç düşmemenin yolu ise, geçmişle, mekan bağlamında bir ilişki kurmaktır. Bu tez çalışmasının amacı da, çevrenin ve kültürün özelliklerinin yansıtıldığı, geçmişle, ilkeler bazında ilişki kuran konut çevreleri oluşturulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, çağdaş tasarımlarda geçmişin biçimsel çözümlerinden yararlanmanın yanlışlığı belirtilerek, geleceği oluşturan ilkelerin, yeni tasarımlardaki önemi özellikle vurgulanmıştır. Geçmişle ilişkide, biçimsel çözümlere yönelen tasarımların, çevresel devamlılığı zedeleyeceğine dikkat çekilmiştir.

"Gelenekselin İlkeleri" kavramını somut olarak görebilmek için, kültürel süreklilik içinde Türk Evi ele alınmış ve geçmişle bağları çerçevesinde incelenmiştir. Bu inceleme, Türk Evine ait ilkelerin ortaya konması ile tamamlanmıştır. Göçebelik dönemiyle ilişkileri çok yoğun olan Türk evinin, ana ilkeleri, ferahlık, hafiflik ve ilk katı ikincil işlevlere ayırmanın dışında, kavramsal bağlamda baskın olan, karşıtlık ilişkileridir. Bu genel ilkeler, aşağı yukarı her bölge için geçerli olmakla birlikte, yeni tasarımın yapılacağı her çevrenin, kendi şartları içinde analiz ve değerlendirmesinin yapılması şarttır.

Tez kapsamında, bu analiz ve değerlendirmeye yardımcı olacak bir algoritma geliştirilmiştir. Algoritmada, çevrenin sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri, çevrenin görsel verileriyle eş değerde ele

alınmıştır. Çevre analizinin sonuçları, algoritmanın son aşamasında, çevreye, kültüre ve geçmişe saygılı tasarımlara dönüşmektedir. Algoritmanın geçerliliği, yapılan uygulama çalışması ile kontrol edilmiştir.

Bu tez, teorik çalışmalara basamak oluşturabilmenin dışında, özellikle uygulama çalışmalarında tasarımcıya yardımcı olabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Tasarımcılar, geleneksel çevrelerde konut tasarlarken, tez çerçevesinde geliştirilen algoritmayı, çevresel verileri değerlendirmek için kullanabileceklerdir. Tez, bu algoritma ile, gelenekselin kavramsal boyutunun ortaya çıkarılması ve bunun tasarıma yansıtılmasında tasarımcıya yol gösterici olma amaçındadır.

Şekil 6.1.

Sonuç olarak, günümüz çevrelerinin ortak özelliği olan, kültürel karmaşadan kurtulmanın tek yolu, kültürel çevrenin büyük bir kısmını oluşturan konut tasarımlarına gerekli özeni göstermektir. Çevresel ve kültürel özellikler, yeni konut tasarımlarında önemli birer veri olarak kabul edilirken, kökeni göçebelik dönemine kadar giden Türk Evi geleneğinden de, mutlaka, öz bağlamında yararlanılmalıdır. Bu duyarlılığı sadece tasarımcılardan beklemek ise, son derece hatalı olacaktır. Karar yapıcılarının da, geleneksel çevrelerde yoğunluğu arttırıcı ve dokuyu bozucu düzenlemelere izin vermeleri gerekmektedir. Çevresel devamlılığın ancak, geçmiş bilincine sahip kararlar ve tasarımlarla sağlanabileceği unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- [1] ERUZUN,C., Kültürel Süreklilik İçinde Türk Evi, Mimarlık/236, s.68-71, 1989
- [2] YÜREKLİ,H., İnsan Davranışları ve Çevre İlişkilerine Bağlı Olarak Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Bir Model Önerisi, Doktora Tezi, İ.T.Ü., İstanbul, 1980
- [3] YÜREKLİ,F., Çevre Görsel Değerlendirmesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması, Doktora Tezi, İ.T.Ü., İstanbul, 1977
- [4] ŞENER,H., Geleneksel Konutların Onarım Yenileme Çalışmalarına İhtiyaçsal Değerlendirme Yolu İle Bir Yaklaşım, Doktora Tezi, İ.T.Ü., İstanbul, 1977
- [5] ÜNLÜ,A., Geleneksel Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanması İçin Bir Model, Doktora Tezi, İ.T.Ü., İstanbul, 1986.
- [6] BAŞARAN,İ.E., Eğitim Psikolojisi, Gül Yayınevi, Ankara, 1978
- [7] RAPOPORT,A., Human Aspects of Urban Form, Pergamon Press, New York, 1977
- [8] YÜCEL,A., Tasarlama ve Çevre Sorunları: Bazı Sistematik Yaklaşım Eğilimleri, İ.T.Ü., İstanbul, 1971.
- [9] GÖKSEL,T., Sosyoloji, Yaykur Açık Y.Ö Dairesi Yayını, Ankara, 1976
- [10] KARABEY,H., Kent Olgusu, Kent Yayıncılık, İstanbul, 1980.
- [11] ÇAKIN,Ş., Mimari Tasarım, İnsan ve Çevre, Özal Matbaası, İstanbul, 1990.
- [12] BAKAN,K., KONUK,G., Türkiye’de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi, Tübitak Yapı Araştırma Enstitüsü Yayın No. U5, Ankara, 1987
- [13] ERKMAN,U., Mimari Etki ve Görsel İdrak İlişkileri, Doktora Tezi, İ.T.Ü., İstanbul, 1973.

- [14] KUBAN,D., Mimarlık Kavramları, Çevre Yayınları, İstanbul, 1980.
- [15] LYNCH,K., The Image of The City, The M.I.T Press, U.S.A., 1974.
- [16] LUNDBERG,G., SCHRAG,C., LARSEN,O., Sosyoloji, Cilt 1, Çev: Özer Ozankaya,Türk Siyasi İlimler Derneği Yayın No: 19, Ankara, 1970.
- [17] GÜVENÇ,B., İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- [18] GÖKOVALI,Ş., "Restorasyon, Kent Yenileme", Kreuzberg Örneği Işığında Türkiye'de Oluşmuş Kentlerde Yenileme Sempozyum Bildirileri, s.20-22,Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayını, İzmir, 1987.
- [19] ÜNÜGÜR,S.M., Kültür Farklarının Mutfaklarda Mekan Gereksinmelerine Etkilerinin Saptanmasında Kullanılabilecek Ergonomiks Metot, Doktora Tezi, İ.T.Ü., İstanbul, 1973.
- [20] TEKELİ,İ., Sosyal Sistemler, Sosyal Değişme ve Yerleşme Yapısı, Doktora Tezi, İ.T.Ü., İstanbul, 1968.
- [21] KUBAN,D., "Çağdaş Kültür, Çağdaş Çevre ve Tarihsel Mimari Kalıt Sorunu", Restorasyonda Kuram ve Uygulama Seminer Notları, Mimarlar Odası Beyoğlu Şubesi, 1993
- [22] KUBAN,D., Kültürel Gelişmeler ve Tarihi Çevrenin Korunması, Mimarlık, Sayı: 1975/5, s.21-23
- [23] ÖZER,B., Mimari Mirası Korumanın Anlamı, Kapsamı ve Sınırları Üzerine, Yapı, Sayı 17, s.33-43, 1976.
- [24] ÇEÇENER,B., Çevre ve Yapı Korumasının Gereği, Yapı, Sayı:17, s.41-43, 1976.
- [25] AREL,A., Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar, E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Yayını, İzmir, 1982.
- [26] KUBAN,D., Türkiye'de Özellikle İstanbul'da Ahşap Konut Mimarisi ve Korunması ile İlgili Sorunlar, Mimarlık, Sayı:1973/6, s.15-16.
- [27] KUBAN,D., Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1982.
- [28] YÖRÜKOĞLU,A., Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1983.
- [29] ÖZER,B., Olumlu ve Olumsuz Uygulanışlarıyla Mimari Yaratmada Tarih ve Geleneğin Yeri, Yapı, Sayı:35, s.19-38.

- [30] ÖZER,B., Mimarlıkta Geleneksellik Üzerine bir Söyleşi, Yapı, Sayı:35, s.39-42.
- [31] ÖZER,B., "Mimari Yaratmada Dün Bugün", Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu Bildirileri, Tasarım, Sayı:7, s.106-107, 1990.
- [32] ASATEKİN,G., BALAMİR,A. "Gelenekçilik ve Çağdaşlık Üzerine", Çağdaş Tasarım,da Yöresel Öğeler Semineri Bildiri Özetleri, Tasarım,Sayı:10, s.102-103, 1991
- [33] ÖZER,B., Tarihi ve Geleneksel Mimariyle Yaşamak ve Yeniden İnşa Etmek, Yapı, Sayı: 31, s.26-27.
- [34] ÖZER,B., Tarih, Gelenek ve Çağdaş Sanat Yaratması Üzerine, Yapı, Sayı: 35, s.41-42.
- [35] ELDEM,N., Tarih Bilinci ve Çağdaş Kişilik, Arredamento Dekorasyon, sayı: 37, s.100-101, 1992.
- [36] BEKTAŞ,C., "Çağdaş Tasarımda Gelenekselin Korunması", Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu Bildirileri, Tasarım, Sayı: 7, s.108, 1990.
- [37] BOYSAN,A., "Geçmiş Korumakla, Taklit Etmenin Farkı", Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu Bildirileri, Tasarım, sayı:7, s.112, 1990.
- [38] MADRAN,E., "Çağdaş Tasarımda Geçmişin Korunması", Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu Bildirileri, Tasarım, Sayı: 7, s.110-111, 1990.
- [39] KORTAN,E., Çağdaş Türk Evinde Geleneksel Değerlerin Yorumu, Yapı, sayı:130, s.43-50, 1992.
- [40] YÜCEL,A., "Ankara Kızılay'da Büro Binası", Çağdaş Mimaride Geçmişin Değerlendirilmesi Sempozyumu Bildirileri, Tasarım, sayı:7, s.105, 1990.
- [41] KUBAN,D., "Çağdaş Mimaride Gelenekselin Sürekliliği", Restorasyonda Kuram ve Uygulama Seminer Notları, Mimarlar Odası Beyoğlu Şubesi, 1993.
- [42] BAŞAKMAN,M., Geleneksel-Bölgesel Mimarinin Yorumlanması, Yapı, Sayı: 98, s.59-70, 1993.
- [43] KÜÇÜKERMEN,Ö., Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul, 1991.

- [44] AYVAZOĞLU,B., "İnsan, Ev, Çevre", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Cilt 2, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1992.
- [45] ERTUĞ,A., The Turkish Houses, Process: Architecture, No.27, pp.13-33, 1981.
- [46] ALKAN,A.T., "Ev ve Ailenin Değişimi", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Cilt 2, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1992.
- [47] GÜNAY,R., Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu, Kültür Bakanlığı Yayınları: 456, Ankara, 1981.
- [48] DEMİREL,Ö., TUŞ,M., GÜRBÜZ A., "Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim Kuşam (16.-19 yy.lar)", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Cilt 2, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1992.
- [49] FERSAN,N., Küçük Anadolu Kentlerinin Tarihi dokusunun Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması, Doktora Tezi, İ.T.Ü., İstanbul, 1979.
- [50] KOŞANER,Y., Vernacular Turkish Architecture, Open House International, Vol 15, no.2-3, s.3-8, 1990
- [51] ELDEM,S.H., Türk Evi Plan Tipleri, İ.T.Ü., İstanbul, 1968.
- [52] TANSUĞ,T., "Türk Ev Mimarisinin Değişme ve Gelişme Çizgisi", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Cilt 2, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1992.
- [53] GÖKNİL,U.V., Living Architecture: Ottoman, Grosset and Dunlap, N.Y, 1966.
- [54] SÖZEN,M., ERUZUN,C., Anadolu'da Ev ve İnsan, Emlak Bankası Yayınları, İstanbul, 1992.
- [55] ULUSU,T., Geleneksel Konuttan Günümüz Konutuna Orta Mekan, Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirisi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1990.
- [56] AKIN,G., Geleneksel Osmanlı Konutu, Ders Notları, İ.T.Ü., 1993.
- [57] ELDEM,S.H., Türk Evi Osmanlı Dönemi, Cilt 1, T.A.Ç. Vakfı, İstanbul, 1984.
- [58] SEZGİN,H., Geleneksel Türk Evinde Cephe, Yapı, sayı:47, s.33-37.

- [59] RAPOPORT,A., House Form and Culture, Prentice Hall Inc., N.Y, 1969.
- [60] AKIN,N., Tarihi Çevre ve Yeni Yapı, Arredamento Dekorasyon, sayı:37, s.97-99, 1992.
- [61] ÜNÜGÜR,S.M., Bina Tasarımının Temel İlkeleri, İ.T.Ü., İstanbul, 1989.
- [62] ERSEN,A., Yeniden İşlevlendirilen Tarihi Yapılar, Modern Ekler ve Çağdaş Tasarım, Tasarım, Sayı: 37, s.102-105, 1992.
- [63] CANSEVER,T., Tarih-Bugün-Gelecek: Ertegün Evi, Arredamento Dekorasyon, Sayı:29, s.58-66, 1991.
- [64] MADRA,T., Marina Hotel, Arredamento Dekorasyon, Sayı:27, s.170-173, 1991.
- [65] ANON., Koç Holding Yönetim Merkezi: Nakkaştepe, Arkitekt, Sayı:3, s.30-42, 1991.
- [66] GÜREL,S., Çanakkale Ezine Dalyanköy Tatil Evleri, Mimar, Sayı:7, s.12-17, 1991.
- [67] GÜRSEL,E., Bodrum Torba 83 Konutları, Tasarım, Sayı: 15, s.62-71, 1991.
- [68] ELDEM,S.H., Yeniköy'de Sirer Yalısı, Mimar, Sayı: 7, s.4-9, 1981.
- [69] VURAL,O., Bodrum'da Konut, Mimar, Sayı:15, s.18-21, 1984.
- [70] AYDINLI,S., Mimarlıkta Görsel Analiz, İ.T.Ü., İstanbul, 1992
- [71] ATASOY,A., Değişen İhtiyaçlar Karşısında Konut Tasarlamasının Mevcut Konutların Değerlendirilmesi Yoluyla Geliştirilmesi, Doktora Tezi, İ.T.Ü., İstanbul, 1973.
- [72] OĞUZ,B., Konut ve Yakın Çevresinin Seçiminde Çevresel Kalite Bileşenlerinden Mahremiyet ve Anlamın Etkisi, Y.L.Tezi, İ.T.Ü., 1994.
- [73] ERGİNER,S., Asya'nın Kapısı Üsküdar, Üsküdar Turizm ve Tanıtma Derneği Yayınları, İstanbul, 1966.
- [74] ARSEVEN,C.E., Eski İstanbul (Abidât ve Mebânisi), İstanbul Kütüphanesi Yayını, İstanbul, 1989.
- [75] MANTRAN,R., 16. ve 17. yy'da İstanbul'da Gündelik Hayat, Çev: M.Ali Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1991.

- [76] KONYALI,İ.H., Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi, Cilt 1, Türkiye Yeşilay Cemiyeti, İstanbul, 1976.
- [77] ÇELİK,Z., The Remaking of İstanbul: Portrait of an Ottoman City in the 19th Century, University of California Press, U.S.A., 1986.
- [78] ARAS L., Üsküdar Doğancılar'da Paşa Konağı Restorasyon Projesi, Y.L.Tezi, İ.T.Ü., 1991.

ÖZGEÇMİŞ

1972'de Üsküdar'da doğdu.

1988 yılında Karabük Demir Çelik Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'ne girdi. Bu bölümden 1992 yılında, ikincilikle mezun oldu. 1992 yılının Ekim ayında, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Bina Bilgisi Programında Yüksek Lisans eğitimine başladı.

AutoCad R12 ve Restorasyonda Kuram ve Uygulama konularında sertifikaları vardır.